

T.C
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MEŞRUIYET VE MEŞRUIYET TEMELİNDE
TBMM'NE ATFEDİLEN MÜTALÂA VE
DEĞERLENDİRMELER
(1920-1923)

Okan CESUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Okan CESUR

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MEŞRUIYET VE MEŞRUIYET TEMELİNDE
TBMM'NE ATFEDİLEN MÜTALÂA VE
DEĞERLENDİRMELER (1920-1923)

CONSIDERATIONS AND EVALUATIONS ATTACHED TO
THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY ON THE
BASIS OF LEGITIMACY AND LEGITIMACY (1920-1923)

Hazırlayan

Okan CESUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Okan CESUR tarafından hazırlanan “*Meşruiyet ve Meşruiyet Temelinde TBMM’ne Atfedilen Mütalaa ve Değerlendirmeler (1920-1923)*” adlı tez çalışması 10.01.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Muhammed KÖSE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Okan CESUR

İmza

ÖZET

MEŞRUIYET VE MEŞRUIYET TEMELİNDE TBMM'NE ATFEDİLEN MÜTALÂA VE DEĞERLENDİRMELER (1920-1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Okan CESUR

Danışman: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2022-74

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Doç. Dr. Muhammed KÖSE

Meşruiyet; meşru olma, kanuna uygun bulunma demek olup, iktidar sahibinin veya prensipler sisteminin haklılığı, siyasî iktidarın halkın rızasına ve tasvibine dayandırılması durumudur. Bu temelde vatan ve namusun muhafaza edilmesi amacıyla ülkenin muhtelif yerlerinde askerî ve silahlı direniş teşkilâtları oluşturulmuş, kongreler toplanmıştır.

Millet ve milliyet kavramları Türk tarihinin ve kültürünün kaçınılmaz bir gelişmesi neticesinde yavaş yavaş siyasî bir kavram şekline bürünmüştü. Bu durum, ülke sınırları dâhilinde bulunan insanları hürriyet ve istiklâl fikri etrafında birleştirmiştir.

Son Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin 16 Mart 1920 tarihindeki İstanbul'un fiilen işgali üzerine çalışamaz hâle düşmüş, Mebuslar Meclisi'nin 11 Nisan 1920 tarihinde resmen feshedilmesi ülkede meşrutiyet idaresinin kaldırılarak millet temsilcilerine dayanmayan bir keyfî idare hükûmetinin çalışmasına imkân vermiştir. Türkleri millî iradesini dile getirecek bir resmî müesseseden mahrum bırakmıştır.

Bu çalışma ile meşruiyet temelinde Türk İstiklâl Savaşı'nı sevk ve idare eden TBMM'ne yöneltilen mütalâa ve değerlendirmeler incelenmiştir.

TBMM, siyasî iktidarın varlık sebebinin halk için akıllıca iş gören bir anlama kavuşturulduğu, halkın rızası ve onayına dayanan, toplumsal mutabakatı yansıtan bir organ olmuş, milletin tek temsilcisi sıfatıyla kuvvetler birliği sistemini benimsemiş, yeni bir Türk Devleti'nin esaslarını belirlemiş ve İstiklâl Mücadelesi'nin sevk ve idare edeni olmuştur.

Meclisin kendi üyeleri tarafından meşru hakkın elde edilmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde toplanılması; "...Dört tarafta memleketimizi, vatanımızı muhat olan tehlikenin önünde aslanlar gibi dikilmek ve hain din düşmanlarımızın karşısında tarihimize, ecdadımıza lâyık bir evlât olduğumuzu ispat etmek... ..Bizi buraya sevke saik olan sebebi yegâne istihlası vatan endişesidir..." şeklinde ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meclis, Meşruiyet, Milli Mücadele, TBMM, TBMM'nin Meşruiyeti.

ABSTRACT

CONSIDERATIONS AND EVALUATIONS ATTACHED TO THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY ON THE BASIS OF LEGITIMACY AND LEGITIMACY (1920-1923)

M.S.c Thesis

Preparer: Okan CESUR

Advisor: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2022-74

Kırşehir Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

History Department

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Assoc. Prof. Dr. Muhammed KÖSE

Legitimacy; Being legitimate means being in compliance with the law, and the justification of the owner of power or the system of principles is the state of basing the political power on the consent and approval of the people. On this basis, in order to preserve the homeland and honor, military and armed resistance organizations were formed in various parts of the country and congresses were convened.

The concepts of nation and nationality gradually took the form of a political concept as a result of the inevitable development of Turkish history and culture. This situation united the people within the borders of the country around the idea of freedom and independence.

The fact that the last Ottoman Chamber of Deputies was incapable of working after the actual occupation of Istanbul on March 16, 1920, and the official dissolution of the Assembly of Deputies on April 11, 1920, abolished the constitutional administration in the country and allowed the operation of an arbitrary government that was not based on national representatives. This situation deprived the Turks of an official institution to express their national will.

In this study, the opinions and evaluations directed to the Turkish Grand National Assembly, which directed and administered the Turkish War of Independence on the basis of legitimacy, were examined.

The Grand National Assembly of Turkey has been an organ that reflects the social consensus, based on the consent and approval of the people, in which the reason for the existence of political power has been given a meaning that works wisely for the people; at the same time, as the sole representative of the nation, the Assembly adopted the unity of forces system, determined the principles of a new Turkish State, and became the leader and administrator of the Struggle for Independence.

Obtaining the legitimate right by the members of the Assembly and convening in the Turkish Grand National Assembly; It has been stated as follows: "...to stand like lions in front of the danger plaguing our country and homeland on all four sides, and to prove that we are a worthy son to our history and our ancestors in the face of our treacherous religious enemies... ..The only reason that drove us here is the concern for the homeland..."

Key Words: Assembly, Grand National Assembly of Turkey, Legitimacy, Legitimacy of Grand National Assembly of Turkey, National Struggle.

ÖN SÖZ

Son Osmanlı Mebuslar Meclisi 16 Mart 1920 tarihindeki İstanbul'un işgali üzerine çalışmaz hâle düşmüş, Mebuslar Meclisi'nin 11 Nisan 1920 tarihinde resmen feshedilmesi ülkede meşrutiyet idaresinin kaldırılarak millet temsilcilerine dayanmayan bir keyfî idare hükûmetinin çalışmasına imkân vermiştir. Türkleri millî iradesini dile getirecek bir resmî müesseseden mahrum bırakmıştır.

Bu çalışma; “Müdafaa-i Hukuk Hareketi” nden ve “Heyet-i Temsiliye” den doğmuş, olağanüstü yetkilere haiz olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Türk milletinin meşru, tek ve gerçek temsilcisi olduğuna yönelik genel bir perspektifi içermektedir.

Çalışmada; TBMM'nin halkın rızası ve onayına dayanan, toplumsal mutabakatı yansıtan bir organ olması, milletin tek temsilcisi sıfatıyla kuvvetler birliği sistemini benimsemesi, yeni bir Türk Devleti'nin esaslarını belirlemesi, meşru hakkın elde edilmesine yönelik üyeleri tarafından ortaya konulan TBMM'nin işlevi ve İstiklâl Mücadelesi'nin sevk ve idare edeni olması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde “Araştırmanın Problemi, Amacı ve Önemi” ve “Araştırmanın Yöntemi” hakkında bilgi verilirken “Konuyla İlgili Araştırmalar” başlığı ile çalışma için faydalı olan eserler gösterilmiştir.

Çalışmanın temelini oluşturan TBMM'nin halkın rızasına dayanan ve üyeleri tarafından meclisin meşru bir meclis olduğuna dair değerlendirmeleri bağlamında araştırma konusu; birinci elden kaynaklar, telif ve tetkik eserler, TBMM zabıt ceridelerinden ve arşiv belgelerinden yararlanılarak yön verilmeye çalışılmıştır. Ele alınan bu araştırmanın muhtevası bağlamında geniş bir perspektifle incelenmesi mümkün görünmekle birlikte, çalışmanın adı “*Meşruiyet ve Meşruiyet Temelinde TBMM'ne Atfedilen Mütalaa ve Değerlendirmeler (1920-1923)*” olarak tespit edilerek sınırlandırılmıştır.

Birinci Bölümde, “*Meşruiyet Kavramı*” başlığı altında meşruiyet kavramının tarihî süreç içerisinde gelişiminden, meşruiyet kaynaklarının neler olduğundan ve meşruiyet kavramının siyasî bir kavram şekline bürünmesi ele alınmıştır. Ayrıca, Türklerde meşruiyetin menşei değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde; “*Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşunu Meşru Kılan Gerekçeler*” başlığı altında haksız işgallere karşı direnme fikri, milletin İstanbul

hükümetinden umudunu kaybetmesi, son Osmanlı Mebuslar meclisinin çalışamaz hâle gelmesi ve 19 Mart 1920 tarihli “*İntihabat Tebliği*” ne dayalı yeni bir meclisin vücuda getirilmesi fikri ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde; “*Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Meşruiyetini Yansıtan Belli Başlı Unsurlar*” başlığı altında TBMM’nin varlık sebebinin millet için olması, milletin rızasına ve onayına dayanması, İstiklâl Mücadelesi’nin sevk ve idare edeni olması, milletin tek temsilcisi olması ve meşru hakların teminin aracı olarak görülmesi ele alınmıştır. Ayrıca, üyeleri tarafından TBMM’nin meşru ve halkın gerçek temsilcisi olduğu meclis celselerinde ortaya konulması değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada araştırmanın başından beri destek olan, tez konusunun tespit edilmesinde, sınırlandırılmasında ve yönlendirilmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Sayın Yaşar ÖZÜÇETİN’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, çalışmanın hazırlık ve sonrası safhalarında desteklerini eksik etmeyen aileme müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER	SAYFA
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ	3
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	3
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
BÖLÜM 1	5
1.MEŞRUIYET KAVRAMI	5
1.1. Meşruiyet Kavramının Anlam ve Önemi	5
1.2. Meşruiyetin Kaynakları ve Tarihi Süreç İçerisinde Meşruiyet	8
1.3. Türklerde Meşruiyetin Menşei	12
BÖLÜM 2	17
2. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN KURULUŞUNU MEŞRU KILAN GEREKÇELER	17
2.1. Haksız İşgallere Karşı Direnme Fikri	17
2.2 Müdafaa-i Hukuk Hareketinden Heyet-i Temsiliye'ye	24
2.3. İstanbul'da Milli Duruş Sergileyen Muhtelif Türk Mebuslarının Tutuklanması ve Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin Çalışamaz Hâle Gelmesi ve Feshi	31
2.5. Millet'in İstanbul'dan Ümidini Kesmesi ve 19 Mart 1920 Tarihli "İntihâbât Tebliği"ne Dayalı Yeni Bir Yapının Vücuda Getirilmesi	36
BÖLÜM 3	46
3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MEŞRUIYETİNİ YANSITAN BELLİ BAŞLI UNSURLAR	46
3.1. Varlık Sebebinin Millet İçin Olması	46
3.2. Meşru Hakların Teminin Aracı	48
3.3. İstiklâl Mücadelesinin Sevk ve İdare Edeni Olması	51
3.4. Kuvvetler Birliği Sistemine Dayalı Millet'in Tek Temsilcisi Olması	54
3.5. Üyelerinin Her Kesim ve Katmandan Oluşması	55
3.6. Kuvay-ı Milliye Ruhunun Esas Alınması	57
3.7. Millet Egemenliğini Müdafaa Etmesi	59

3.8. Devletin Esaslarını Tespit Etmesi	62
SONUÇ.....	65
KAYNAKÇA	67
EKLER.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	91

KISALTMALAR

Bkz.	:Bakınız
C.	:Cilt
D.	:Devre
Der.	:Derleyen
Ed.	:Editör
GCZ.	:Gizli Celse Zabıtları
Haz.	:Hazırlayan
İ.	:İçtima
No.	:Numara
TBMM.	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK.	:Türk Dil Kurumu
TDV.	:Türk Diyanet Vakfı
Vb.	:Ve benzeri
Vd.	:Ve diğerleri
ZC.	:Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Meşruiyet, “meşru, geçerli olma durumu, yasaya, töreye, kanuna vb. uygunluk” olarak tanımlanmakta olup (TDK, 1998:1545), genel olarak “siyasî iktidarın veya yönetimin varlık sebebinin toplum için makul bir anlama kavuşturulması, halkın rızasına ve onayına dayandırılması” şeklinde kullanılmaktadır (Çetin, 2005:42). Bütün siyasal yapılanmalar bir toplumsal küme çerçevesinde meydana gelmekte olup, sınırları bahsi geçen toplumsal kümenin gelenekleri, inanç ve kabulleri tarafından çizilmektedir. Siyasal yapı, siyasal iktidarın içinde yaşadığı toplumun tamamı ya da bir çoğunluğu tarafından onaylanıp kabul edildiğinde meşruluk zeminine oturmaktadır. Meşruluğun dayanakları toplumun belirlediği ölçütler temelinde oluşmaktadır (Türk, 2018:59). Netice itibarıyla meşruiyetin geçerliliğini kazanması için kendisinin dayandığı ilkelere, yani otoritenin meşruiyetini sağlayan kaynaklarına uygun hareket etmesi gerekir. Otorite tarafından bütün faaliyetler yasal platformda yasalara uygun şekilde yürütülmeli ve hizmete sunulmak suretiyle toplumun desteğini elde etme çabası içinde olmalıdır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu İstiklâl Mücadelesi, direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi şeklinde “Müdafaa-i Hukuk Hareketi” nden ve “Heyet-i Temsiliye” den doğmuş, olağanüstü yetkilere haiz bir mecliste belirmiş ve görünmüştür (Erdem, 2007:110).

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılması neticesinde itilâf devletleri Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 24. maddelerine dayanarak 1918 yılından itibaren Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal etmeye başlamışlardır. Girişilen bu işgal hareketleri Türk milleti üzerinde büyük bir üzüntü yaratmıştır (Selek, 2010:240). 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali bardağı taşıran hadise olmuş ve direnme fikri bu işgalden sonra kuvvetlenmeye başlamış, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa bu fikrin meşalesini yakmıştır. 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa Anadolu'nun mevcut durumu hakkında Nutuk'ta şöyle bahsetmektedir:

“Genel durum ve manzara: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalamış, Dünya Savaşı'nın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi Dünya Savaşı'na sokanlar, kendi hayatları derdine düşerek memlekette kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında bulunan Vahdettin soysuzlaşmış, kendini ve yalnız tahtını güvenceye alabileceği alçakça

önlemler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet; aciz, haysiyetsiz, korkak, yalnız Padişahın buyruğuna bağlı ve onunla beraber kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma razı. Ordunun elinde silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymaya gerek görmüyorlar. Birer bahaneyle itilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Gaziantep İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalya askeri birlikler; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ve ajanlar çalışmakta. Nihayet başlangıç kabul ettiğimiz tarihten dört gün önce 15 Mayıs 1919'da itilaf Devletleri'nin onayıyla Yunan ordusu İzmir'e çıkartılıyor. Bundan başka, ülkenin her tarafından Hıristiyan azınlıklar gizli, açık milli emel ve amaçlarının gerçekleştirmesini sağlamak ve devletin bir an önce çökmesi için çalışıyorlardı” (Atatürk, 2010:1).

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da başlattığı millî mücadele fikri Amasya Tamimi, Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi ile devam etmiş ve başında Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu Temsil Heyeti'nin oluşmasıyla süreç sürdürülmüştür. Temsil Heyeti, yaptığı görüşmeler neticesinde nihayet İstanbul Hükümeti'ne seçimlerin yapılmasını ve Mebusan Meclisi'nin yeniden açılmasını kabul ettirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son meşrutî faaliyetini temsil edecek olan son Osmanlı Mebuslar Meclisi 12 Ocak 1920'de İstanbul'da çalışmalarına başlamıştır.

Mebuslar Meclisi 28 Ocak 1920 tarihli toplantısında “Misak-ı Millî” yi bir beyanname halinde son ve kesin şekliyle hazırlayıp imzalamış, 17 şubat 1920'de yaptığı bir açık oturumda millet adına yayımlayarak, dünya basınına göndermeye karar vermiştir. Mebuslar Meclisi, gün geçtikçe millî iradeyi temsil edemez bir hâle düşmüş, İstanbul Hükümeti, Millî Mücadele'ye cephe alan bir duruma geçmiştir. Paris'teki yüksek meclis İstanbul'un müttefik devletlerce resmen işgalini, İstanbul'daki İtilâf temsilcileri komiserleri de millî duruş sergileyen Türk mebuslarından ileri gelenlerin tutuklanmasını kararlaştırmışlardı. İstanbul'daki İtilâf Kuvvetleri Komutanı 15 Mart'ta 150 Türk aydınını tutuklatmış, 16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilmiştir (Özüçetin, 2015:30-31). 11 Nisan 1920 tarihinde Mebuslar Meclisi'nin resmen feshedilmesi ve mebuslarının Malta'ya sürgün hayatına gönderilmesi, artık Türk milletini kendi iradesini dile getirecek bir yapıdan mahrum bırakmakta idi.

Mustafa Kemal Paşa, İtilâf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Mebusan Meclisi'nin etkisiz kılınması, Anadolu'daki millî mücadele hareketinin millet iradesine dayalı yeni bir yapıda vücuda getirilmesi için "olağanüstü yetkilere sahip" bir meclisin Ankara'da toplanacağını beyan edilmişti.

23 Nisan 1920 Cuma günü: "*Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden*" (TBMM Kavanin Mecmuası, 2 No'lu Hıyanet-i Vataniye Kanunu: 1. Madde) Büyük Millet Meclisi tarihi görevine başlamıştır.

Meclisin açılmasıyla birlikte millî irade tecelli etmiş, meclis ve hükûmet millî amaçlara bağlı olarak ilk günden itibaren büyük bir özveriyle çalışmalarına başlamıştır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gelerek Millî Mücadele'yi başlatması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmadan önceki hazırlık safhası ile açılması ve meclisin açılışı sonrası üyeleri tarafından onun meşruluğuna yönelik sarf edilen sözler ve hayata geçirilen yasaların bir değerlendirmeye tâbi tutulmasıdır.

Türk milletinin vatani, istiklâli ve insanî hakları elinden alınmak arzu edilmiş ve maddî ve manevî değerleri yok sayılma çabası içerisinde olunmuştur. Mahrum bırakılmak istenilen ve yok sayılan bu değerleri korumak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Türk milletinin tek meşru temsilcisi ve Türk insanın ortaya koyduğu mücadelenin haklı ve doğruluğunun ortaya konulması ile çalışmanın önemi vurgulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmaya yönelik; TBMM zabıt cerideleri, telif ve tetkik eserler, kanun ve kararnameler; arşiv belgeleri, gazete ve diğer süreli yayınlar, kaynak tarama modeli yöntemine başvurularak oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, araştırmada doğrudan alıntılar yapılarak betimsel araştırma yöntemi de kullanılmıştır. Toplanan bütün veri kaynaklarından geçerli ve güvenilir bilgiler elde edebilmek ve doğru sonuçlara

ulaşabilmek amacıyla, toplanan her veri geçerlilik ve güvenirlilik açısından değerlendirilmeye tâbi tutulmuş, eleştirel bir bakış açısı ile analiz edilmiştir. Değerlendirme aşamasında özellikle araştırma konusunun içinde bulunduğu zaman aralığındaki gelişmeler de dikkate alınarak ve karşılaştırılarak verilerin güvenilirliği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Konu içeriği ile alakalı olaylar, dönemin şartları değerlendirilerek tetkik edilmeye çalışılmıştır. İncelenen konu ile alakalı elde edilen veriler, zaman ve mekân konusu göz önünde bulundurularak bir bütün halinde ele alınmıştır.

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırma konusuyla ilgili birinci elden kaynaklar olan arşiv belgeleri, ilgili dönemi kapsayan dergi, makale, kitap ve tablo belgesel tarama ve belge yöntemi ile toplanılarak taranmıştır. Bu işlem sonrasında okunan belgeler de konu ile ilgili olan bölümler not alınarak, değerlendirilip tahlil edilmiştir. TBMM Arşivi, TBMM zabıt cerideleri, telif ve tetkik eserler, Millî Kütüphane, YK Dokümantasyon Merkezi Tez Kataloğu, TBMM Kütüphanesi, gerekli il ve ile halk kütüphaneleri vb. kurumlardan da istifade edilerek tetkik eserlerden de faydalanılmıştır.

BÖLÜM 1

1.MEŞRUIYET KAVRAMI

1.1. Meşruiyet Kavramının Anlam ve Önemi

Meşruiyet kavramı günümüzde siyasî, hukukî, dinî, ahlakî, sosyolojik, ekonomik ve uluslararası meşruiyet gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Söz konusu bu araştırma için yönetme hakkına sahip olan iktidarın, yönettiği toplum tarafından tanınması ve onaylanmasını ifade eden siyasî meşruiyet¹ esas alınmıştır.

Meşru² kelimesinin anlamı, Tanrı buyruğuna uyan, çoğunluğun onayladığı, yasanın, dinin, kamu vicdanının doğru bulduğu davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz, 2013:7). Meşruiyet ise “meşru, geçerli olma durumu, yasaya, töreye, kanuna vb. uygunluk” anlamına gelir (TDK, 1998:1545). Genel olarak ise “siyasî iktidarın veya yönetimin varlık sebebinin toplum için makul bir anlama kavuşturulması, halkın rızasına ve onayına dayandırılması” şeklinde kullanılmaktadır (Çetin, 2005:42). Meşruiyet kavramı, İslamî literatürde dinin temel prensibine uygunluk anlamı içermektedir. Siyasî meşruiyet, yönettiği toplum üzerinde yönetme bilincine sahip olarak otoritesini kuran, yönetiminin toplum tarafından onaylanması ve tanınması durumunda yönetsel otorite olarak tarif edilmektedir (Uygur, 2017:15). Literatürde meşruiyet kavramının diğer tanımları ise şöyledir:

“Habermes’a göre meşruluk; “bir siyasi düzenin tanınma ve kabul görme ehliyetidir. Selçuk, meşruluğu ‘bir kurum, yasa ya da iktidarın arkasında, bilinen ve benimsenen kurallara göre oluşmuş ve özgür rızaya dayalı bir çoğunluğun varlığı’ olarak tanımlar. Poggi için meşruluk, ‘otoriteye sorgusuz sualsiz bir sıradanlıkta ya da kişisel hesap çıkarlarıyla değil, doğru olduğuna inanıldığı için boyun eğilmesidir”. Yayla’nın düşüncesinde meşruluk, ‘yönetilenlerin, yönetenlere itaat edilmesi ve onun koyduğu kurallara uyulması gerektiğine olan inancı; toplumun yönetime rıza göstermesi, itaat etmesi durumunu’ ifade eder.

¹ “İktidara geliş ve iktidarı kullanışta yerleşik ilkelere yani toplumun genel kabulüne mazhar olmuş usullere ve siyasî-ahlakî değerlere uygunluk olarak tanımlanır. Toplumların değer yargılarına bağlı olarak içeriği çeşitlilik gösteren siyasî meşruiyetin bir tarafında yönetim diğer tarafında halk yer alır ve buna göre siyasî yetki ve itaat eş zamanlı olarak gündeme gelir; belirlenen şartların gerçekleşmesiyle meşruiyetin sağlanması bir tarafa yönetme hakkı verirken diğer tarafa itaat görevi yükler. Bu ikili ilişkide meşruiyet, ilişkinin hem doğuşu hem de devamı ile ilgilidir.” Tam metin için Bkz: (Temel İslam Ansiklopedisi, 2019:498)

² “Türkçede kullanılan meşru kelimesinin fiil kökü Arapça’daki “şera” kelimesidir ve anlamı “çıkarmak, vazetmek, koymak, plan yapmak, tasarlamaktır”. Meşru kelimesi, fiil kökünden türetilen nesne kalıbıdır. Latince iegitimms ve legiimatio kelimelerinden türetilmiş meşruiyet kavramının İngilizce’deki karşılığı ise legitimacy ve legitimation dır.” Bkz: (Şahin, 2015:5-6).

Dahl, meşruluğu bir sarnıç olarak görür: Belirli bir seviyede kaldığı sürece siyasi iktidarı sağlam tutan ve onun istikrar içerisinde varlığını idame ettirmesini sağlayan, fakat belli bir seviyenin altına düşmeye başladığı andan itibaren siyasal iktidarın varlığını ve devamını tehlikeye sokan bir sarnıç” (Güloğlu, 2019:326).

Meşruiyet kavramına ilişkin farklı görüşler ve münakaşalar olmasına rağmen birçok siyaset bilimci meşruiyete ilişkin tartışmalarda Max Weber’i bir öncül olarak görmektedir. Weber, meşruiyet dayanaklarını ve meşru otoritenin yapısını “karizmatik”, “geleneksel” ve “yasal-ussal” olmak üzere üç başlık altında ele almaktadır. Karizmatik meşruiyet, yönetilenlerin, belli bir kişide veya ailede var olduğuna inandıkları olağanüstülüğe olan inançtır. Geleneksel meşruiyet ise öteden beri var olduğu bilinen, töre, anane ve bir inanışa dayanan, karşı gelinmez, kutsal değerlere sahiptir. Son olarak yasal-ussal meşruiyette ise olağanüstü sanılan kişilere ya da kutsal sayılan değerlere değil, herkes için geçerli olacak şekilde ortaya konulan yasalara göre hareket etmektir (Demirbaş, 2002:40-41) Bu üç meşruiyet biçimine tetkik edildiğinde siyasî iktidarın meşruiyeti elde ediş biçimlerine göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Bir diğer taraftan yönetimin şekli ve yöneticilerin nitelikleri ise çoğunlukla iktidarın dayanmış olduğu meşruiyet temellerinin niteliğine göre belirlenmektedir (Ok, 2017: 45).

Bir siyasî iktidarın varlığını sürdürmesi için sağlam dayanaklara ihtiyacı vardır. Bunlar, meşruiyet alametleri olarak ifade edilirler. Tarih boyunca siyasî iktidarlar, bu otoriteye muhatap olan kesimlerin yani toplumun rızası ve onayını kazanmak amacıyla onlar için önemli olan temel değerleri ön plana çıkarmışlardır. Bütün siyasal yapılanmalar bir toplumsal küme çerçevesinde meydana gelmekte olup, sınırları bahsi geçen toplumsal kümenin gelenekleri, inanç ve kabulleri tarafından çizilmektedir. Siyasal yapının önderi, siyasal iktidarın içinde yaşadığı toplumun tamamı ya da bir çoğunluğu tarafından onaylanıp kabul edildiğinde meşruluk zeminine oturmaktadır. Yukarıda da kısmen ifade edildiği gibi meşruluğun dayanakları toplumun belirlediği ölçütler temelinde oluşmaktadır (Türk, 2018:59).

Meşru olmanın siyasî iktidarlar için büyük bir önemi vardır. Çünkü bir şeyin zorla değil de hakka dayandırılması, saygıya layık olması siyasî açıdan da itaat edilebilir olmasını mümkün kılmaktadır. Halkın gözünde yüksek meşruluğa sahip iktidarlar veya siyasî yapılar, daha güçlü ve daha istikrarlı olmuşlardır (Aydın, 2011:116). Bir meşruiyet kaynağına dayanmayan, yapıcı ya da uygulayıcı gücünü bir

yasaya bağı kılmayan siyasî iktidarın var olması mümkün değildir. Yine bir kurala ya da yasaya gönderme yapılmadan siyasî iktidar gücünü kullanamaz ve iktidarını sürdüremez. İktidar, toplumu kim ve ne adına yönettiğini belirtmeden, en önemlisi de toplumdan onay almadan meşrulaşması mümkün değildir. Aynı zamanda, hiçbir toplum, saygı duyduğu ilkeler adına, siyasî iktidara rıza göstermeden kendisini yönettiği eğiliminde olmaz. Ortaya çıkan meşru kuvvetin beslemediği bir güç ilişkisine siyasî iktidar adı verilemeyecek olup, iktidar gücünün, yasası olmayan uygulamanın, her türlü sosyal ve siyasal düzenlemeyi imkânsız kılan bir karışıklığa ve meşruiyet çıkmazına yol açacağı bilinmektedir (Çetin, 2013:91). Halis Çetin, meşruiyetin siyasî iktidar için önemini şöyle açıklamaktadır:

“Meşruiyet, siyasal iktidarın niçinliğini belirleyen en önemli üst anlamlandırmadır. Meşruiyet, siyasal iktidarın varlık sebebi ve devam etmesinin tek güvencesidir. Siyasal iktidarın yasa, emir ve eylemlerinin birey ve toplum nezdinde kabul görüp uyulmasının tek dayanağıdır. Bu yüzden siyaset, devlet, iktidar ve egemenliğin konuşulduğu her alan aynı zamanda meşruiyet alanıdır. Siyasal iktidar toplumsal rızaya dönüşmedikçe bir zoru, bir zorunluluğu ve bir zorbalığı temsil etmektedir. Bu yüzden tüm siyasal iktidarların temel problemi, bireysel onama ve toplumsal rıza arayışıdır. Aslında siyasal düşünceler tarihi siyasal iktidarların kendilerini haklılaştırma ve rasyonelleştirme tarihinden başka bir şey değildir... Meşruiyet, kavram olarak eylemlerin, ilişkilerin ve iddiaların toplumsal kabul görececek hukuki, rasyonel, zorunlu, ahlaki, makul, doğal gerekçelere dayandırılmasıdır. Bu, insanların temel bir yasaya göre düşünmeleri, hareket etmeleri ve yargılanmaları anlamına gelir. Meşruiyet, siyasal iktidarın nüfuz alanı olarak kabul edilir. Aynı zamanda, bir fiilin hangi ilkeye göre tasdik edileceğinin referans kaynağını gösterir. Bu yüzden meşruiyet, siyasal olarak eylemlerin ve inançların kabul edilebilir ölçütlerinin belirlenmesidir” (Çetin, 2003:53).

Dolayısıyla, siyasal güç ve iktidarla ilişkili olan her alanın meşruiyet temelinde olması mecburiyeti bulunmaktadır. Meşruiyet, siyasal iktidarın devamlılığı için gereklidir. Aksi takdirde siyasal güç, iktidarını korumak ve devam ettirmek için zor kullanacak, bu da iktidarda olmanın ömrünü kısaltacaktır. Zira tüm siyasal iktidarların meşru bir zemine ihtiyacı bulunmaktadır. Meşruiyet, iktidarın mevcudiyetinin toplum tarafından tanınması ve benimsenmesidir. Meşruiyet, kendisine uyulduğu takdirde varlığını korur (Caniklioğlu, 2010:17-18). Hiçbir siyasî iktidar güç kullanma ile sürekli olarak varlığını sürdürememiştir. Bu yüzden meşruiyetlerini temellendirmek ve halka benimsetmek için dayanak bulmaya çalışmışlardır (Özdemir, 2014:73). Netice itibarıyla meşruiyetin geçerliliğini kazanması için kendisinin dayandığı ilkelere, yani

otoritenin meşruyetini sağlayan kaynaklarına uygun hareket etmesi gerekir. Meşru kabul edilen ilkelerin neler olduğunun tespiti ve bu ilkelere uygun olarak eylemlerin yürütülmesi oldukça önemlidir. Otorite tarafından bütün faaliyetler yasal platformda yasalara uygun şekilde yürütülmeli ve hizmete sunulmak suretiyle toplumun desteğini elde etme çabası içinde olmalıdır.

Meşruyet, meydana getirdiği siyasal ve toplumsal bütünlüğün içerisinde topluma etki edecek düzenlemeler yapar ve bu düzenlemeler gereği bireylerin bütünlüğe entegrasyonunu sağlamış olur. Yine meşruyet, toplumun sosyal, siyasî ve ekonomik yapıda ona göre hareket edecekleri, hayatı ona göre değerlendirecekleri ilkeleri belirlemektedir (Çetin, 2003:70). Fakat iktidara geldiği anda meşru olan bir iktidar zamanla toplumda hâkim olan meşruyet kaynaklarının değişmesi sonucunda meşruluğunu kaybedebilir. Bu meşruyetin, toplum ve iktidar arasındaki ilkelerin, kuralların ve dengelerin beraber yürütülmesi gerektiğini göstermektedir (Türköne, 2008:42). Bu dengelerin korunamaması halinde meşruyet krizi kendini gösterir. Böyle bir durumda bir tarafta iktidardan beklentileri olan birey ve toplum, diğer tarafta bu beklentilere uyum sağlayamayan ve meşru cevaplar üretemeyen iktidar ortaya çıkar (Türköne, 2008:63). Her ne kadar meşruyet çoğunlukla siyaset alanında üzerinde durulan bir kavram olsa da hem psikolojik hem de sosyolojik boyutları olduğundan sadece bu alana özgü bir kavram değildir. Hayatın çoğu, belki de bütün alanlarında kendini göstermektedir. Yani sadece hükümdar, yönetici ve rejimler ile ilgili değil, mülkiyet, üretim, eğitim, hukuk, düşünce, kimlik, ifade, dil ve sanat gibi alanlarda meşruyet kendini göstermektedir (Okumuş, 2001:82).

Salt bir meşruyetten bahsetmek tartışmalı bir konudur. Çünkü meşruyetin içinde bulunduğu koşullarla yakından ilgisi vardır. Bu da meşruyetin objektiflik-subjektiflik ilişkisini gündeme getirmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2004:379).

1.2. Meşruyetin Kaynakları ve Tarihi Süreç İçerisinde Meşruyet

Daha önce kısmen ifade ettiğimiz gibi meşruyetin kaynakları toplumun belirlediği ölçütler temelinde oluşmaktadır. Tarih boyunca siyasî iktidarlara meşruluklarını çeşitli meşruyet kaynaklarından almışlardır. Bu meşruyet kaynakları klasik ve modern olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Klasik meşruyet kaynaklarını, din, gelenek, mitoloji ve karizma gibi kaynaklar oluştururken; modern meşruyet

kaynaklarını ise, temelinde “toplum sözleşmesi” yatmasına rağmen ideoloji, çağdaş mitler, demokrasi ve birey gibi unsurlarda bu kaynakları oluşturmaktadır.

Meşruiyet kaynaklarından din, siyasî iktidarların en çok başvurduğu ve bugün modern devletlerde bile hâlâ geçerliliğini koruyan en önemli meşruiyet kaynaklarından birisidir. Dinî meşruiyet, geçen süreç içinde siyasal otoritelerin genellikle olağanüstü, tanrısal, dinsel temellere dayandırılması şeklinde görülmüş, dünyevi iktidar ile manevî iktidar, siyasî yapı içinde devamlı varlığını sürdürmüştür. Din olgusu geçmiş dönemlerde kralların iktidarlarını ellerinde tutabilmesi için önemli bir meşruiyet kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Asırlar boyu krallıklar, iktidarlarını çoğu zaman kutsal, ilahî veya tanrısal hakka dayandırarak devam ettirmişlerdir. İslam devletlerinde de benzer bir tarzda iktidarların meşruiyetini dine dayandırdıkları görülmektedir (Ağaoğulları, 1991:28). Dinin geçmişte güçlü bir meşruiyet kaynağı olmasının sebebi, onun siyasal iktidarı kutsallaştırıcı özelliğinde saklıdır. Osmanlı Devleti’nde padişah, halifelik sıfatını da üzerinde taşıdığı sürece meşruiyetini hem dünyevî hem de dinî iktidarın başı olarak pekiştirmiştir. Bu bağlamda Osmanlı padişahları kendilerini “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” sıfatı ile tanımlamışlardır (Köseoğlu, 1997:132). Birçok siyasî iktidar dinî bir meşruiyet aracı olarak kullanmıştır. Modern devlet anlayışında da geçerli olan din kaynağı, egemenlik ve otoritenin boşluğunu doldurarak iktidarın gücünü devam ettirmiştir. Dinî meşruiyete örnek olarak Antik Mısır’da firavunlar, Çin’de Göklerin Oğlu, Türklerde Gök Tanrı inancı ve Orta Çağ Avrupası’nda Papanın siyasî iktidarlar üzerindeki etkisi³ gösterebilir (Altun, 2014:7).

Bir diğer meşruiyet kaynağı olan gelenek/töre anlayışının temelinde yine dinsellik olmakla birlikte eski kutsallara/kökene dayandırma, siyasal toplum ve kültür gibi temel unsurlarla birlikte tarihsellik yatmaktadır. Otoritenin gücü bu tarihsellikten gelmektedir.

Bu meşruiyet anlayışı sürekliliğe ve ortak tarih anlayışına dayanmanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu normlara dayanmayan meşruiyet iddiasının toplum

³ Meşruiyet kaynaklarından dinin iktidarlar için önemini şu örnekte görebiliriz: İslam dinine yakınlığıyla ve Müslüman halka yardımları ile ön plana çıkan Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250), papalığın ortaya koyduğu birçok dayatmacı fikirlere karşı çıkmış ve papalık tarafından dinsizlikle suçlanarak aforoz edilmiştir. Papalık ile girdiği mücadele de yenilgisinin sebebi, papalığın II. Friedrich’in iktidarını dinsel/ilahi temellere dayandırmamasıdır. Tam metin için Bkz: (Yıldız, 2017:175-198).

nazarında kabul görmesi zorlaşmaktadır. Bu sebeple siyasal otorite, geleneksel meşruiyet kaynağını kullanması halinde toplumsal rızayı ve uyumu geliştirmeye yönelik geçmişin büyük kahramanlık hatıralarını canlandırma, ortak tarihsel miras ve ortak kültür geliştirmesi sonucunda geleneksel meşruiyet kaynağı bağlamında toplumun itaatini kolaylaştırmış olacaktır (Yiğit, 2006:15).

Bir başka meşruiyet kaynağı ve önemli unsurlardan birisi de karizmadır. Bu karizmatik iktidar meşruluğunu toplumun belli bir kişide var olduğuna inandığı olağanüstülüğe inandıkları hâkimiyet şeklinde açıklanabilir. Karizmatik iktidar, meşruluğunu dinden veya geleneklerden değil, liderde örnek gösterilebilecek karakteristik özelliklere ve ona duyulan güvenden almaktadır. Toplum, lideri diğer insanlardan ayrı tutarak ona doğüstü, insanüstü güç ve özellikler yüklemektedir.

Bu tür meşruiyet şeklinde toplumun lidere itaat etmesinin temelinde ona duyulan inanç ön plana çıkmaktadır. Toplum tarafından bir kült haline getirilmesinin nedeni ona diğer meşruiyet kaynaklarından olan din, kutsallık, mitoloji, gelenek gibi unsurlardan deliller kullanmalarıdır ve bu yolla lider toplum üzerinde mutlak bir güç elde etmiş olmaktadır (Ok, 2017:36-37).

Aydınlanma dönemi ile birlikte meşruiyetin ilahî/kutsal ya da geleneksel normlarla sağlandığına dair inanç sorgulanmaya başlamış, modern meşruiyet kaynaklarının temelinde toplum sözleşmesi yer almıştır. Toplum sözleşmeleri ile devlet, toplum, birey gibi üç temel alan ve meşruiyet kaynağı ortaya çıkmıştır (Yiğit, 2006:16). Hobbes, Locke ve Rousseau gibi aydınların XVIII. yüzyıl başlarında dile getirdikleri toplum sözleşmesi teorileri ile meşruluk arayışı gökyüzünden yeryüzüne inmiş ve yönetim hakkının bireye devredilmesi sağlanmıştır. Toplum sözleşmesi ile Hegel'in meşru devlet algısına⁴ (Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi) bu bağlamda son vermiştir. Avrupa'da kiliseler eski gücünü kaybederek siyasal alandan uzaklaştırılmış, çok uluslu imparatorluklar yerine ulus-devletler ön plana çıkmaya başlanmış, yönetim hakkı artık seçim sistemiyle belirlenir olmuştu. Modern devletlerde siyasal hayat, toplumların yönetilmeye dair ayrıcalıkları üstün bir güç olan iktidara devrettiğini bildiren toplum sözleşmelerine dayanmaktaydı (Kiremitçi, 2012:23).

⁴ Hegel'in meşru devlet algısı için Bkz: (Uyanık, 2020:1-14); "Hegel, devlet teorisinin temellerinin salt olarak Tanrı olduğunu öne sürer. Hegel'e göre birçok şeyin ilke veya kuralının merkezinde din önemli bir rol oynamaktadır. O bunu tam olarak: "...dini, felsefesi, düşünceleri, kültürleri, dış güçleri (coğrafi koşullar, iklim, komşular) ile bir devletin kuruluşu, bütün bunlar, bir tek tözü, bir tek zihni, yani Tanrı'yı meydana getirmektedir." şeklinde açıklamaktadır."

XVII. ve XVIII. yüzyıllara denk düşen dönemde halk, toplumu yönetecek kanunları yapma sürecine dahil olmaya başlamıştır. Halkın katılımı ile yönetilen devlet, meşruiyet temelini biraz daha genişletmiştir. Demokratik yönetim şekli, özellikle meşruiyetin kaynağı bağlamında bir devrim yaratmış ve halkın siyasi meşruiyetin en önemli kaynağı olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır. Modern devletin en temel özelliklerinden kabul edilen anayasa, bir taraftan demokratik gelişmelerin bir neticesi olarak ortaya çıkarken, diğer taraftan da liberal düşüncenin siyaset alanına yansımaları şeklinde görülmüştür (Ateş, 2007:42). Toplum sözleşmeleri ile devredilmiş olan haklar ortak irade olarak tanımlanarak, halkın halk adına yönetilmesini sağlamış, dolayısıyla iktidar nüfuzlu olma gücünü, kısaca meşruiyetin kaynağını halktan, halk egemenliğinden elde etmeye başlamıştır. Millî egemenlik kuramı olarak da tabir edilen sözleşmeler ile monarşik meşruluğa karşı demokratik meşruiyet biçiminin temelleri atılmıştır (Kiremitçi, 2012:23).

Her ne kadar milliyetçiliğe Fransız Devrimi öncülük etmişse de özellikle XIX. yüzyılda meydana gelen Alman ve İtalyan birliklerinin kurulması, ulus devletin özelliklerine ulusal, kültürel ve etnik öğeler katmayı başarmış, ulus, devletin ayırıcı bir özelliği ve meşruiyet kaynağı haline gelmeye başlamıştır. Milliyetçilik, siyasi meşruiyet kavramlaşmasında önemli bir konum elde etmiş, çok uluslu imparatorluklar, yerlerini uluslardan meydana gelen devletlere bırakma eğilimine girmiştir. Ulus, devletin siyasi meşruiyet zemini sürekli bir inşa halinde gelişmiştir (Ateş, 2007:42). Aydınlanma düşünürlerinin geliştirdiği seküler fikirler, kapitalizmin de etkisiyle özellikle yakınçağdan itibaren yönetim alanında etkili olmaya başlamıştır. Fransız ve Amerikan devrimlerinin yaratmış olduğu özgürlük, eşitlik ve kardeşlik fikri ile birlikte ulus devletler, milliyetçilik ve milliyetçiliğin etkisiyle ortaya çıkmaya başlamış ve uluslararası platformun baş aktörü olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Bu dönemden sonra “kralların kutsal hakkı” görüşünün yerini, yönetilen toplumun rızasını belirten “halk egemenliği” fikri almaya başlamıştır. Millet iradesini belirlemede seçim ve temsil gibi unsurların devreye girmesiyle önemi büyük ölçüde artan demokrasi kavramı yeni bir meşruiyet türünü ortaya çıkarmıştır. Artık meşruiyetin doğrudan kaynağı halk olmuştur. Halkın onaylamadığı ve sorumluluk vermediği siyasî otoritenin meşru olarak kabul edilmesi söz konusu değildir (Öztürk, Ok, 2017:292).

1.3. Türklerde Meşruiyetin Menşei

Eski Türk devlet geleneğine baktığımızda, tarih boyunca Türk toplumlarında iktidar hakkını meşrulaştırmaya yönelik çabaların ilahî kaynak, soy ve efsaneler gibi fevkalade bir zenginlik gösterdiğini görüyoruz. Bunları örneklendirecek olursak, Türk devletlerinde “Han” soyunun kutsal ve ilahî bir kaynağı olduğuna inanılır ve buna “Kut⁵” inancı denilmektedir (Ok, 2017:121). Bu inanca göre hâkimiyet, kutsal sayılan hanedana Gök Tanrı tarafından bir hediye olarak verilmiştir. Bu inancın Göktürk Kitabeleri’nde ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Yine bu dönemde hâkimiyet anlayışı, “kağanların gökten inen bir ışıktan gebe kalan bir ananın çocukları olduğu” şeklinde anlatılan Orta Asya efsanelerinde geçmektedir. Her iki kaynaktaki anlatımlar, bilhassa hanedanı oldukça kuvvetli kılan bir inancı ortaya koymaktadır. Yani bu inanç vesilesi ile hanedan direk meşru bir güç haline gelmektedir (Özdemir, 2014:77). Eski Türk devletlerinde iktidarın bir meşruiyet kaynağı olan kut, hakanda olması beklenen asli cevherdir. Bu bağlamda ahlakî değerleri de içinde barındırmaktadır. Halkın gözünde yapılan işin, gidilen yolun, toplumun geleneğine ve değer yargılarına kut sahibi hakanın uygun bulunması gerekmektedir. Bu durum göz ardı edildiğinde hakan, “kut kazanmak” biçiminde ifade edilen meşruiyetini kaybedebilir. Bu anlamda kut meşruiyetin en önemli şartı olarak görülmektedir (Göktürk, 2020: 1088).

Bununla birlikte, hakan kut inancıyla Tanrı tarafından fevkalade güçler ile donatılmasına rağmen, ona hiçbir zaman tanrısal figür yüklenmemiştir. Daha çok, iktidarını almış olduğu Tanrı’ya karşı sorumlu olmuş ve Türk töresine karşıda sorumluluk taşımıştır. Eğer, hakan halkına karşı bu sorumluluğu taşıyamaz ve başarısız olursa Tanrı’nın ona vermiş olduğu kut yine Tanrı tarafından geri alınırdı. Örneğin, II. Göktürk Devleti Hakanı Kapağan’ın oğlu İnal başarı elde edememiş bu nedenle Bilge ve Kültigin Kardeşler “kut taplayamadı” yani “kut ondan memnun

⁵ “Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ne göre kut; devlet idaresinde güç, yaratıcılık ve yetki bakımından sahip olunan üstün güç, İlahî kaynaktan gelen rahmet bereket olarak açıklanmıştır; Kut için şu tanımlar yapılmıştır: “Ziya Gökalp kut sözünü “mukaddes”, F. Köprülü “saadet”, W. Barthold “saadet” ve “baht” ifade ettiğini söylediği kut tabirinin Kutadgu Bilig’de “Majeste” (Haşmetmeab) kavramını karşıladığını kabul etmektedir. R. R. Arat “Mes’ud olma”, K. H. Menges “saadet baht”, F. Altheim “şans, tali”, A. V. Gabain “saadet”, R. Giraud “tali, mutluluk”, L. Rasonyi “saadete ulaşma”, A. Bombacı “şans, kader, tali”, A. Caferoğlu “saadet, devlet, ikbal”, T. Tekin “tali”, B. Ögel “tali ve devlet” manasını vermişlerdir. Son olarak kelimeyi mistik manada tanrıca makbul kavramını ifade ederken, mananın iyi, şans, tali vb. daha sonra umumi olarak saadet diye açıklayan G. Clauson’dan sonra G. Doerfer de kut tabirini, bilhassa hükümdar için gök ve yer tarafından desteklenmesi zaruri “insanın bir nevi otonom ruhi kudreti” olarak değerlendirmektedir” (Donuk, 1988:78).

olmadı” diyerek, İnal’ın iktidarının meşruiyetini kaybettiğini belirterek onu tahtan indirmişlerdir (Basri, 2005:3). Bu bağlamda baktığımız da eski Türk devletlerinde iktidarın en önemli meşruiyet kaynağı ilahî bir güce dayanan kut inancının olduğu vurgulanmaktadır. Tanrı tarafından iktidar sahibi olan hakanın meşruluğu tartışılmaz.

Eski Türk devletlerinde bir diğer meşruiyet kaynağı ise içine kut inancını da alan, sözlü bir gelenek olan “töre” dir. Eski Türk devletlerine bakıldığında, her zaman törenin geçerli olduğu, töreye dayalı, töre ile yürütülen bir devlet düzeninin hâkim olduğu görülmektedir. Yani devleti şekillendiren temel unsur başında kağan olmasına rağmen bizzat törenin kendisidir. Eski Türkçe metinlerde törenin hukuk/yasa anlamına geldiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda kağanlara sınırlama getiren “töre hukuku”nda kağanın meşruiyetini ve iktidarını kaybedebileceği hakikati da benimsenmiştir. Burada meşruiyetini kaybeden makam hakanın kendisi olmakla birlikte hanedan meşruluğunu korumaktadır (Özdemir, 2014:78). Ziya Gökalp törenin hukuk anlamından başka Türklerin yaşamının her alanında törenin olduğunu şöyle aktarmaktadır:

“Töre kelimesinin medlulu (anlamı) kanun kelimesi gibi mahdud (sınırlı) değildir. Yazılmış yasalardan başka, yazılmamış teamüller (uygulamalar) de törenin içindedir. Hatta hukuki töreden başka, dini ve ahlaki törelerde vardır. O halde Türk töresi, eski Türklere atalarından kalan bütün kaidelerin mecmuu (toplamı) demektir” (Gökalp, (Haz: Halil İbrahim Şahin), 2014:21).

Yine töreye göre, hanedan üyeleri kutsal kabul edilip, hakimiyetleri kesin görülürken kağanın kendisine sınırlamalar koyulabilmektedir. Merkezde yer alan nüfuzlu beyler, töreyi dayanarak göstererek iktidardaki kağanı sınırlamışlardır ve kağana gerektiğinde tavır alabilmişlerdir (Özdemir, 2006:110). Eski Türk devletlerinde kağan meşruiyetini kaybetmemek için temelde her zaman töreyi esas almaktadır. Meşruiyetinin temelini töre belirlemektedir. M. Niyazi Türk devletlerinde hükümdarlar için törenin çok önemli bir ölçü olduğunu şöyle açıklamaktadır:

“Eski Türklere hakanlar hakimiyeti töre çerçevesinde kullanmak zorundadır. Hakan töreye uymazsa Tanrı kut’unu geri alacaktır. Bu nedenle meşruluğun ölçüsü de töredir. Bu şekilde kalıplaşmış olan bu inanç yüzyıllarca Türklerin hayat tarzını belirleyen ölçü olmuştur. Hükümdarın kendi inisiyatifi ile değil, belli başlı kurallara hükmetmesi zorunludur. Hükümdarın bizzat kurallara uyması, halkın güvenini kazanabilmesi için çok önemli bir ölçüdür” (Niyazi, 1996:45).

Büyük Selçuklu Devleti’nde de daha önce kurulan Türk devletlerinde olduğu gibi devlet idaresi hanedanın ortak malı olarak kabul edilmiştir. Devlet idarecisi ya da hükümdar hanedanın üyeleri arasından seçilmektedir. Hükümdar, eski Türk devlet

geleneklerinde olduğu gibi hakimiyetini doğrudan Tanrı'dan almaktadır. Türk ve İslam adetlerinin birbiriyle kaynaşması neticesinde Selçuklu sultanları, halifenin dinî önderliğini tanır ve ona manevî olarak bağlı kalmaktadırlar. Nitekim Nizamü'l-Mülk, Siyasetname'de Selçuklu sultanlarının kut ile meşruiyet kazanmalarını şöyle tanımlamaktadır:

“Allah, kullarından dilediğini seçer, onu halkı yönetmeye yetenekli, padişahlık sanatında usta kılar, dünyanın işlerinden ve kulların huzurundan onu sorumlu kılar; fesat, karışıklık ve fitneyi ortadan kaldırır”. (Doğan, İnankul, 2021:99)

Türk toplumlarının İslam dinine girmesi neticesinde kurulan Türk-İslam devletlerinde halifenin etkisi büyük ölçüde kendisini göstermeye başlamış ve hükümdarlar halifeden aldığı yetkiyle meşruiyetlerini kazanmışlardır. Nitekim Selçuklu Devleti ve öncesinde kurulan Türk-İslam devletlerinin, siyasal meşruiyetleri halife tarafından onaylanmak suretiyle halk tarafından kabul görmüşlerdir. Halifeler, müslüman ülkelerde dinî ve manevî güce sahip olurken, halifeden meşruluğunu onaylayan hükümdarlar, halifeden bağımsız bir biçimde kendi devletlerinde siyasî, idarî, iktisadî gibi işlerini yürütmüşlerdir. Yine halife tarafından verilen hükümdarın egemenliğini onaylayan metin, hilat ve diğer hükümdarlık alametlerini alan sultanlar, toplum gözünde meşruiyetlerini kazanmış ve İslam hukukunu hâkim kılmak, halkın güvenliğini sağlamayı kendilerine vazife edinmişlerdir (Karadeniz, 2019:2065). Halifenin bulunduğu Bağdat'a giden sultan halifenin elini öpererek ona tabiiyetini arz eder ve kendisine kıymetli hediyelerle birlikte saltanat alametleri verilirdi. Şayet, bizzat sultanın kendisi Bağdat'a gidemediği taktirde saltanatının meşruluğunu belirten alametler halife tarafından oluşturulan özel bir heyet vasıtasıyla kendisine gönderilmekteydi. Halifenin göndermiş olduğu giysi, kılıç ve at gibi saltanat emareleri ile kuşanan sultan, halifenin adının yazılı olduğu sancağı halk içinde açarak, halk nezdinde meşru bir sultan olduğunu ilan ederdi (Bolat, Ayaz, 2021:36).

Bu bağlamda, Selçuklu devletinde siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı, bir taraftan eski Türk devlet gelenekleri (kut, töre, vb.), diğer taraftan da İslam dinine geçilmesiyle birlikte Halifenin manevî desteği sonucunda iktidarın meşru olduğudur. Kısaca siyasî iktidar bu iki meşruiyet kaynağından aldığı güçle iktidarını sağlamlaştırmıştır. Din, Selçuklu devleti döneminde de en çok gerekli olan meşruiyet kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihsel olarak Osmanlı devleti ele alındığında ise, diğer eski Türk devletlerinden daha uzun bir süre varlığını devam ettirmişlerdir. Bu uzun süre sebebiyle Osmanlı Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içerisinde, tarihin akışı ve değişen dünya şartlarına göre farklı meşruiyet kaynakları kendini göstermiştir. Fakat her zaman “şeri” ve “örfi” hukuk kaynağı devletin temel kurallarını oluşturduğundan siyasal meşruiyet bu zeminde yerini korumuştur. Osmanlılarda meşruiyet kaynakları diğer eski Türk devletlerinde olduğu gibi eski Türk gelenekleri, din, kut, töre, halife, mitoloji, rüyalar, gâzâ ve soy gibi unsurlar meydana getirmiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin uzun süre tarih sahnesinde yerini alması neticesiyle bu meşruiyet kaynakları dönemin şartlarına göre diğerinden daha ön plana çıkmıştır. Eski Türk devletlerindeki kut inancı Osmanlılarda da temel teşkil etmekle birlikte kuruluş döneminde devletin meşruiyet kaynağını büyük ölçüde “gâzâ” ve “rüyalar” oluşturmuştur. Yine Yıldırım Bayezid’in Timur’a yenilgisi sonucunda II. Murat, Osmanlı Hanedanı’nı Oğuz Han’a dayandırmak suretiyle hâkimiyetini sağlamlaştırmış ve meşruiyet alanını genişletmiştir. Yine bir başka dönemde dinin meşrulaştırma özelliği yoğun bir biçimde I. Selim’in Mısır’ı fethederek halifelik makamını eline geçirmesi ile ön plana çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, eski Türk devletlerinin geleneksel iktidar anlayışı ile İslam’ın hâkimiyet anlayışını birleştirmesiyle teokratik bir yapıda hâkimiyetini kurmuştur. Yani Osmanlı hükümdarları bir taraftan İslamî esaslara bağlı kalırken, diğer taraftan eski Türk devlet geleneklerini sürdürmüşlerdir (Balı, 2004:109). Yönetimlerinde İslam esaslarına aykırı davranmamaya titizlikle özen göstererek Türk geleneklerini uygulamaya çalışmışlardır ve bu sayede otoritelerini devam ettirmişlerdir. Zira, İslamiyet’ten önceki eski Türk devletleri ile Türk-İslam devletleri arasında adalet, tek tanrı inancı, aile hukuku ve ahlak gibi unsurlar bağlamında pek çok benzerlik bulunmaktadır. Tarih boyunca Osmanlı Devleti bu unsurları ustaca kullanmış, halkın huzurunu sağlayarak devlet yapısında sürekliliği devam ettirmişlerdir. Kuruluşundan itibaren gaza, kut ve töre gibi meşruiyet kaynakları M. Weber’in geleneksel yönetim anlayışıyla benzerlik göstermektedir (Altun, Mazman, 2020:470-471).

Weber, Osmanlı Devleti’nde iktidar ve meşruiyet ilişkisini “sultanizm” olarak tanımlamakta ve Osmanlı’nın geleneksel otoriteye dâhil olduğunu ifade etmektedir. Weber’e göre, otorite hükümdarın kişisel takdiri çerçevesinde şekil almaktadır (Özdemir, 2014:83).

XIV. yüzyıl ile birlikte güçlü bir şekilde ortaya çıkan ulus-devlet modeli de yeni bir meşruiyet kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Ulus-devlet modeli ile tanrısal/ilahî olan meşruiyet yerini ulus devletın yaratmış olduğu değerlere ve geleneklere, en önemlisi de meşruiyet zeminini ulusa bırakmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti de XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren meşruiyet bunalımı yaşamaya başlamıştır (Karakuş, 2018:198-199).

BÖLÜM 2

2. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN KURULUŞUNU MEŞRU KILAN GEREKÇELER

2.1. Haksız İşgallere Karşı Direnme Fikri

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkmış ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamak mecburiyetinde bırakılmıştır. İtilâf devletleri mütarekenin 7. ve 24. maddelerine⁶ dayanarak 1918 yılından itibaren İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerini işgal etmeye başlamışlardır. Girişilen bu işgal hareketleri Türk milleti üzerinde büyük bir üzüntü yaratmıştır. Mütarekeden sonra İstanbul'un fiilen işgali, resmî makamlarca kaybedilmiş olan bir savaşın tabii neticesi olarak kabul edilmiş ve geçici olduğu sanılmıştır (Selek, 2010:240).

İtilâf devletleri, mütarekenin 7. Maddesini dayanak göstererek İskenderun, Musul, Adana, Maraş ile Güneybatı Anadolu'yu işgal etmeye başlamışlardır. Bu haksız işgallere direnemeye çalışan ve ülkelerinin meşru haklarını savunan vatansever komutanlar yakalanarak hapse atılmıştır. Osmanlı ordusu büyük ölçüde tasfiye edilerek, silah ve cephanesine el konulmuştur. İtilâf devletleri İstanbul'a asker çıkarmış, Adana çevresi Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından, Antalya ve Konya'yı ise İtalyanlar imzalanan antlaşma neticesinde işgal etmişlerdir (Çakırbaş, Korkmaz, Abanoz, Öz, 2018:48). Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal edilen yerler ve işgal eden devletler şöyledir:

İngilizler tarafından: İskenderun, Antakya, Musul, Kilis, Urfa, Maraş, Antep, Kars, Merzifon.

İtalyanlar tarafından: Antalya, Konya, Burdur, Bodrum, Afyon, Kuşadası, Marmaris, Akşehir, Fethiye.

Fransızlar tarafından: Adana, Toros Tünelleri, Dört Yol, Pozantı, Mersin, Akköprü.

Yunanlılar tarafından: İzmir, Aydın, Manisa.

⁶ “Madde 7-Müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi selkulceysi (stratejik) noktasını işgal hakkına haiz olacaklardır. Madde 24- Vilayat-ı sittede iğtişaş (isyan) zuhurunda mezkûr (adı geçen) vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını itilaf devletleri muhafaza ederler.” Bu maddeler ve diğer maddelerin ayrıntılı bilgisi için Bkz.: (Erim, 1953:44).

15 Mayıs 1919'da Yunan işgal ordusu, İtilâf devletleri korumasında İzmir'e çıkmış ve stratejik noktaları işgale başlamıştır (Toynbee, 2017:95). İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali bardağı taşıran hadise olmuş ve bu işgal hareketlerine karşı memleketin en ücra köşelerine kadar her tarafta protesto niteliğinde toplantılar düzenlenmiş, çeşitli makamlara protesto telgrafları gönderilmiştir (Şahingöz, 2002:726-744).

Özellikle, direnme fikri Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra kuvvetlenmeye başlamış, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa bu fikrin meşalesini yakmıştır. Mustafa Kemal Paşa'yı bu vazifeye yönelten etkenlerden biri onun Türk milletinde gördüğü uyanış olmuştur ki buna kendisi "millî intibah" demiştir (Belen, 2014:77). Daha Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütareke'sinin imzalanmasından sonra, Adana'da Liman von Sanders'den Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'nın emir komutasını devralırken Sanders'in "Yenildik, bizim için her şey bitti artık" sözüne karşı, "Savaş, müttefik devletler için bitmiş olabilir. Ama bizi ilgilendiren savaş, istiklâl savaşımız, ancak şimdi başlıyor" yanıtını vererek, istiklâl mücadelesinin kararını o gün vermiştir (Kinross, 1994:190).

Mustafa Kemal Paşa, İzmir'in işgali neticesinde İstanbul Hükûmeti'ne çektiği 20 Mayıs 1919 tarihli telgraf ile: *"İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin Türk milletine ve ordusuna tasvir edilemeyecek kadar üzüldüğünü, ne milletin ne de ordunun bu haksız tecavüzü kabul etmeyeceğini"* bildirmiştir. Aynı gün içerisinde Harbiye Nezareti'ne çekmiş olduğu telgrafta *"İngilizlerin mahalli hükümete haber vermeden Samsun'a asker çıkaracaklarını, mütareke ve milli hukukumuzaya aykırı olan bu tecavüzün önlenmesini"* istemiş, fakat sadareten aldığı cevapta *"İngilizlerin Samsun'a asker çıkarmalarının Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. Maddesine göre olduğu"* bildirilmiştir. Yani İstanbul Hükûmeti bu işgallerin hukukî olduğunu kabul etmiştir. 22 Mayıs'ta İstanbul'a bölge hakkında yolladığı raporun sonunda *"millet birlik olup, hâkimiyet esasına ve Türklük duygusunu hedef tutmuştur"* ibaresini kullanarak, istiklâl mücadelesinin ulusal egemenliğe ve Türk milliyetçiliğine dayanak olacağını İstanbul Hükûmeti'ne açık bir şekilde ifade etmiştir (Kılavuz, 2012:65-66). Nitekim, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da ilk meşgalesi, Anadolu'nun bütününde millî teşkilatın vücuda getirilmesi olmuştur. Samsun'dan Havza'ya geçen Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919 tarihli tebligatında İzmir'in, Manisa'nın ve Aydın'ın

işgallerine değinmiş, Türk milletinin, istiklâlini ve hayat hakkını elinden almak isteyen İtilâf devletlerine karşı sesini daha da yükseltmesinin gerekliliğine işaret ederek:

*“İzmir’in maalesef bunu takip eden Manisa’nın işgali gelecekteki tehlikeyi daha açık göstermektedir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için milli gösterilerin daha canlı olarak yapılması ve sürdürülmesi lazımdır. Hayatımıza ve milli bağımsızlığımıza zarar veren işgal ve ilhak gibi olaylar bütün milletin içini kan ağlatmaktadır. Üzüntüler durdurulamıyor. Sindirilmesi ve tahammülü mümkün olmayan bu durumun derhal yok edilip giderilmesi bütün medeni milletlerle büyük devletlerin adalet ve nüfuzlarını sabırsızlıkla beklemek konusunda önümüzde ki hafta içinde Pazartesi başlayıp Çarşamba günü müracaatın arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler yaparak milli gösteride bulunulması ve bunun bütün bağlı olunan yerlere yayılmasına ve bütün İtilâf devletleri temsilcileri ile Osmanlı hükûmetine etkili telgraflar verilmesi ve yabancı olan yerlerde yabancılarda özel etkiler yapılmakla beraber milli gösterilerde adap ve sükunetin fevkalade korunması ve Hristiyan halka karşı bir sataşma, gösteri ve düşmanca tavırlar alınmaması lazımdır”⁷ (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015:8) istikametinde valilere, mutasarrıflıklara ve kolordu kumandanlıklarına bir tebligat göndermek olmuştur. Bu münasebetle İtilâf devletleri temsilcilerine ve İstanbul’a telgraflar çekilmesi telkininde bulunmuştur. İstanbul hükûmetine çekilen etkili telgraflar sonucunda Harbiye Nezareti Mustafa Kemal Paşa’ya bu işin aslını ve kapsamını öğrenmek isteyince Mustafa Kemal Paşa: *“İstanbul’a çekilen telgrafların tamamen sine-i milletten fevran eden teessüratın birer ma’kesi olduğunu arz eylerim. Bütün gördüğüm bu tezahüratın, İtilâf devletlerinin Türk izzetinefsi millisine hakkı meşru ve mevrusuna karşı zalimane olan tecavüzlerden dolayı, kanayan Türk ve Müslümandan başka bir şey değildir. Bu heyecan memleketin en ücra köşesine kadar şamildir, umumidir”* (Harp Vesikaları, sayı 5:92) şeklinde vermiş olduğu cevapta Türk milletinin bu işgallere karşı seyirci kalamayacağını ve milletin bu heyecanının engellenemez olduğunu ifade etmektedir.*

Yunanlıların İzmir’i işgal etmesiyle birlikte, yurdun birçok yerinde işgali kınamak ve bu işgale karşı direnmek maksadıyla çeşitli cemiyetler kurulmuştur. Özellikle Müdafa-i Hukuk ve Reddi- İlhak cemiyetleri gibi benzer isimler kullanan bu halk cemiyetleri, daha sonraki dönemde geniş kapsamlı cemiyetlere dâhil olmuşlardır

⁷ 9. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa’nın 28 Mayıs 1919’da 15. Kolordu Komutanlığına gönderdiği bu telgraf Havza Genelgesi olarak adlandırılmıştır.

(Müderrişoğlu, 1988:208). Bu direniş örgütleri, İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılara karşı koyarak bu bölgenin Türk olduğunu kanıtlamak amacını kendilerine görev edinmişlerdir. İzmir'in işgali, Türk milletinde derin bir üzüntü ile karşılanmıştır. Çünkü halk nezdinde itilâf devletleri işgallerinin geçici olduğunu söylüyordu. Ancak, halkta Yunanlıların İzmir'i kendilerine vatan yapmak için işgal ettikleri düşüncesi hâkim idi. Örneği Selanik'in Yunanlılar tarafından işgalinde görülmekte idi. Bu bağlamda Türk milleti her yerde protestolar ve gösteriler yaparak, telgraflar çekiyor, İstanbul Hükûmeti'nin bu haksız işgale karşı çare bulmasını bekliyordu.

İzmir'in işgali sonrasında protesto için İstanbul'dan başlayarak Anadolu'ya yayılmakta olan mitingler ve İtilâf devletleri temsilciliklerine işgali protesto için yapılan başvurular, Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleriyle daha da artmıştır. İstanbul'da ilk tepki üniversite öğrencilerinden gelmiş, 17 Mayıs günü toplanan öğrenciler işgalin haksızlığına karşı konuşmalar yapmışlar ve 18 Mayıs'ı ulusal matem günü ilan etmişlerdir. Bu toplantıları, 19-30 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'un muhtelif bölgelerinde düzenlenen beş miting izlemiştir (Turan, 2008:225-226). 19 Mayıs'ta Fatih'te ve 23 Mayıs'ta da Sultan Ahmet Meydanı'nda 200 bin kişinin katıldığı büyük bir miting gerçekleşmiştir. Sivas'ta da bir miting düzenlenmesi, mitinglerin Anadolu'ya yayılması ve sözü edilen bölgede yaşayan Ermeni azınlığın ve onların koruyuculuğunu üstlenmiş olan İngilizlerin yeni şikâyetlerine yol açmıştır (Turan, 2008:227-228). Yine milli heyecanı yansıtan bir diğer miting 17 Mayıs 1919'da Giresun'da yapılmıştır ve Osmanlı Hükûmeti ile padişaha işgale karşı çıktıklarını belirten telgraflar çekmişlerdir. Anadolu da yapılan bu protesto mitinglerini Erzurum, Denizli, Balıkesir ve Trakya'da yapılan mitingler takip etmiş, İzmir'in işgali bütün memlekette üzüntü ile karşılanırken, halk itilâf devletlerine mücadelelerini yüksek sesle ve kararlılıkla bildirmiştir (Taşkıran, 1999:26). Bu mitinglerin Millî Mücadele'nin başlamasında çok önemli bir yeri vardır. Türk milletinde millî ruhu ve heyecanı ortaya çıkarmışlardır. Bu ruh ve heyecan halkta, Kuva-yı Millîye'nin oluşumunda ve güçlenmesinde etkili olmuştur. Yine bu mitinglerdeki amaçlardan birisi de halkın yapılan işgallere karşı teşkilatlanmasını sağlamaktır. Aynı zamanda bu mitingler sayesinde dünya basınına Türk milletinin haklılığı anlatılarak, dünya kamuoyunun desteği aranmıştır (Şahingöz, 2002:735).

Anadolu direnişinin gösterdiği bu gelişme, İtilâf devletlerinin İstanbul Hükûmeti üzerindeki tazyikinin giderek artmasına sebep olmuştur. Bu tazyik,

Mustafa Kemal Paşa tarafından da hissedilmiş ve İngiliz Komiserliği'nden İstanbul Hükûmeti'ne beyan edilen bir notada, Sivas ve civarındaki azınlıklara yapılan baskıdan söz edilmiş, gelişmelerin daha da vahim bir hal alması durumunda Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan sorumlu tutulacağı bildirilmiştir. Azınlıklara yönelik endişe edilecek bir durumun bulunmadığı, millî varlığı tehlikeye düşüren hadiselerin yaşanmaması için milletin tâbii heyecanına engel olunamayacağı Mustafa Kemal Paşa tarafından:

“...Ne Sivas'ta ve ne de çevresinde kaygı verici herhangi bir durum yoktur. İzmir'in ve Manisa'nın işgali ile ilgili acı haberler üzerine Müslüman halk tarafından yapılan ve Hıristiyan azınlıklar hakkında hiçbir düşmanlık duygusu gütmeyen toplantılardan belki de bazılarının ürkmüş olması akla gelebilir. Bağımsızlığı ve ulusal varlığı yok eden ve milli varlığı tehlikeye düşüren işgal, cana kıyma ve zulüm gibi İzmir bölgesinde görülmekte olan olayların benzerlerinin tekrarlanmasına karşı, ne milletin heyecanını ve içindeki acıları ne de bundan doğacak milli gösterileri engelleyip durdurmak için şahsımda ve hiç kimsede bir güç ve kudret göremeyeceğim gibi, bu yüzden çıkacak olayların karşısında da sorumluluk kabul edebilecek ne bir komutan ne bir sivil yönetici ve ne de bir hükûmet tasavvur edebilirim” (Atatürk, 1998:18) şeklinde dile getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, memleketin içinde bulunduğu durumu Samsun ve Havza'dan; İzmir'in işgalini, meydana gelen askerî ve siyasî hadiseleri, sadarete, Harbiye Nezareti'ne, kolordu komutanlıklarına, kaza ve vilayetlere, mutasarrıflıklara ve padişaha göndermiş olduğu telgraflar ile sürekli bildirmiştir. Bu telgraf ve yazışmalarda Mustafa Kemal Paşa'nın ortak ifadesi her zaman “millî istiklâl” ve “milletin sinesine sığınmak” düşüncesi şeklinde yer almaktaydı (Semerci, 2019:107-108).

Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi Türk milletinin işin ciddiyetini anlamasına yetmiştir. İzmir'in işgali Türk milletinde “Millî Mücadele Ruhu” nun doğmasında ve gelişerek millî bir harekete dönüşmesinde etkili olmuştur (Turan, 2006:86). Millet ve millî tabirlerinin din, dil, tarih, soy ve kader birliği ile birbirine bağlı olan bir topluluğu ifade ettiği anlaşılmış, millet ve milliyet kavramları Türk tarihinin ve kültürünün kaçınılmaz bir gelişimi neticesinde yavaş yavaş siyasî bir kavram şekline bürünmüştür. Bu durum, ülke sınırları dâhilinde bulunan insanları hürriyet ve istiklâl fikri etrafında birleştirmiştir. Türkler, millî devletlerini kurmak, istiklâlden mahrum olmayı reddetmek, vatanlarında yabancı işgale karşı durmak ve bu işgale en kısa

zamanda son vermek amacıyla Millî Mücadele'ye girişmişlerdir (Şahingöz, 2002: 741-Turan, 1998: 41).

Arnold J. Toynbee, İzmir'in işgali hakkında: "1919 Mayıs'ında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali yalnız Türk Ulusal Hareketini yaratmakla kalmamış aynı zamanda 1919-1922 Türk-Yunan Savaşı'nın da direkt nedeni olmuştur. Yunanlılar, karaya ayak basar basmaz, Türk halkına karşı acımasız bir savaşa girmişler ve bu arada vahşet hareketlerini de ihmal etmemişlerdir" demektedir. (Batmaz, Sakin, 2013:94).

Mustafa Kemal Paşa, Havza'da haksız işgallere karşı valilere, mutasarrıflıklara ve kolordu kumandanlıklarına çekmiş olduğu telgraf neticesinde İngilizlerin baskısıyla İstanbul Hükûmeti tarafından 8 Haziran'da geri çağırılmıştır. Baskıların artması üzerine Mustafa Kemal Paşa 12 Haziran'da kendini güvende hissedeceğini düşündüğü Amasya'ya geçmiş, Refet Bele ve Ali Fuat Paşa'da (Cebesoy) Amasya'ya gelmişlerdir. Burada direnme fikrinin ülke geneline yayılması gerekliliğine karar veren Mustafa Kemal Paşa, daha sonra Rauf Orbay'ın da katıldığı toplantılar neticesinde, İkinci Ordu Müfettişi Cemal Mersinli ve Kazım Karabekir'in onaylamasıyla 22 Haziran 1919'da imzalanan Amasya Genelgesi (Tamimi) yayınlanmıştır. Amasya Genelgesi'nde alınan kararlar şunlar olmuştur:

1. Vatanın bütünlüğü, ulusun bağımsızlığı tehlikededir.
2. İstanbul hükümeti üstlendiği sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum, ulusumuzu yok olmuş gibi göstermektedir.
3. Ulusun bağımsızlığını yine ulusun azim ve kararı kurtaracaktır.
4. Ulusun içinde bulunduğu durum ve koşulların gereğini yerine getirmek ve haklarını güir sesle dünyaya duyurmak için her türlü etki ve denetimden uzak bir ulusal heyetin varlığı zorunludur.
5. Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta ulusal bir kongrenin hızla toplanması kararlaştırılmıştır.
6. Bunun için bütün illerin her sancağından ulusun güvenini kazanmış üç temsilcinin, mümkün olan en kısa zamanda yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir.
7. Her olasılığa karşı bu mesele bir ulusal sır olarak tutulmalı ve temsilciler gerekli görülen yerlerde yolculuklarını kendilerini tanıtmadan yapmalıdırlar.
8. Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Belirtilen tarihe kadar diğer illerin delegeleri de Sivas'a ulaşabilirlerse, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de Sivas genel toplantısına katılmak üzere hareket ederler" (Atatürk, 2010:20).

Amasya Genelgesi, haksız işgaller neticesinde ortaya çıkan Müdafai Hukuk cemiyetlerinin bölgesel mücadelelerinin yetersiz kaldığını, artık ülke genelini temsil edecek şekilde gerekli adımların atılması ihtiyacını ortaya koyan ilk bildiridir. Bu genelgede imzası bulunan Ali Fuat Paşa'da (Cebesoy), Amasya Genelgesi'ni "mukaddes ittifak" ve "toplayıcı ruh" olarak ifade etmektedir. Ayrıca, genelgenin birleştirici olduğunu: "*münferit ve muntakavî teşebbüsler birleştirilmiş, bütün milletin, istiklâl ve vatanımızın uğradığı tehlike etrafında müttehit (birlik) olduğu gerek harice ve gerekse dâhile gösterilmiştir*" şeklinde açıklamaktadır (Cebesoy, 1953:76).

Amasya Genelgesi, Millî Mücadele'nin esaslarını, şeklini ve amacını ortaya koyan bir ihtilal bildirisi olarak yorumlanmaktadır. Genelgenin üçüncü maddesinde vurgulanan "milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararlığı kurtaracaktır" hususunda Mustafa Kemal Paşa, genelgeyi sadece askerî erkan için değil, bu işi yürütecek olduğuna inandığı milletin ve temsil edeceği bir kongre tarafından oluşturulmasını istemektedir (Özkan, 2005:324). Böylece millet; İstanbul Hükûmeti'ne bir alternatif olarak ortaya çıkarılmıştır (Çelebi, 2009:70). Zira, İstanbul'dan ümidini kesen halk ise, Osmanlı Hükûmeti'nin artık kendi iradesine sahip olmadığını, padişahın düşman esaretinde bulunduğunu, halkın kendi işini kendisinin görmesi gerektiği inancı Türk milletinde tesir etmeye başlamıştır (Aydemir, 1993:43).

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Genelgesi'ni diğer komutanlara da imzalatmasının amacı, Millî Mücadele'yi kişisel bir mesele olmaktan çıkarmak ve halk harekâtına dönüştürerek, yine halkın gözünde meşru bir mücadele haline getirmek düşüncesi olmuştur. Aynı zamanda yeni bir devlet düzeninin kuruluşunu hazırlayan bu tarihî belgede millet esas alınarak millî irade ve millî şahsiyet gibi hususlar, millî birliğin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Özcan, 2013:75-77).

Amasya'daki bu gelişmeler neticesinde İstanbul Hükûmeti 23 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alındığını, kendisi ile hiçbir resmî münasebete girilmemesini ve hiçbir emrinin yerine getirilmemesini emretmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa, 28 Haziran'da Erzurum'a gitmek için hareket ederek 3 Temmuz'da Erzurum'a varmıştır.

2.2 Müdafaa-i Hukuk Hareketinden Heyet-i Temsiliye'ye

Anadolu'nun haksız işgali, ülkenin kurtuluşu için önemli düşüncelere ve girişimlere ihtiyaç olduğunun fark edilmesini sağlamış, mücadele fikri, haksız işgallere karşı tepki olarak ortaya çıkmış ve eylem, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Direniş hareketi, Anadolu'nun tamamında birbirinden habersiz olarak ortaya çıkan mahallî teşkilatlar tarafından başlatılmıştır. Bölgenin ileri gelenlerinin organize ettiği bu teşkilatlar, mütarekenin imzalanmasından hemen sonra kendilerini belli etmişlerdir (Özüçetin, 2015:18). Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri, Türk milletinin elde etmek istediği hayat hakkı için vermiş olduğu onurlu mücadelenin sembolü olmuştur. Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri, Türk milletinin elinden alınmak istenen vatan, istiklâl, insanî hakları ile maddî ve manevî değerlerini yok saymayı düşünenler için, bu değerleri korumayı amaçlayanların toplandığı azim ve mücadele merkezleri olmuşlardır. Yine bu cemiyetler, Türk insanın ortaya koymuş olduğu mücadelenin meşru olduğunu kendilerine amaç edinmiştir (Sakallı, 2002:1221). Millî Mücadele'nin askerî safhada devam ettiği dönemde maddî ve manevî desteklerini sürdürmüşlerdir. Bir taraftan silahlı mücadeleye asker, mühimmat, silah ve para temin ederken, diğer taraftan da otorite boşluğunu gidermek için bir hükûmet gibi siyasî ve idarî faaliyet göstermekteydiler (Babacan, 2014:46). Bu cemiyetler arasında Kars'ta "Kars İslam Şûrâsı", İzmir'de "Müdafaa-i Hukuk-ı Osmâniye" ve Edirne'de "Trakya-Paşaeli" ve özellikle Trabzon'da kurulanlar ön planda olmuşlardı. Adı geçen bu zaman arlığında İstanbul'da kurulan bir başka cemiyet "Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" olmuştur. Bu cemiyetin Erzurum Şubesi "Vilâyât-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" olarak 6 Mart 1919'da kurulmuştur. Kongre sonrası Erzurum'da kurulan "Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" bu cemiyetin devamı niteliğinde olmuştur (Özüçetin, 2015:18).

Mustafa Kemal Paşa, askerlikten istifa etme kararını ordulara ve millete 8 Temmuz 1919'da beyan ederken: *"Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak, Yunan ve Ermeni âmâline kurban etmemek için açılan mücadelei milliye uğrunda milletle hep beraber serbest surette çalışmaya sıfatı resmîyem ve askeriyem artık mâni olmaya başladı. Bu gayei mukaddese için milletle beraber nihayete kadar çalışmaya mukaddesatım namına söz vermiş olduğum cihetle pek âşıkı bulunduğum mesleki celilei askeriyeye bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra gayei mukaddesei milliyemiz için her türlü fedakarlıkla çalışmak üzere sine-i*

millette bir ferdi mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu tamimen arz ve ilan eylerim” (Cebesoy, 1953:97-98); (Omurtak, Yücel, Sungu, Karal, Unat, Sökmen ve İğdemir, 1993:738) diyerek, bildirmiştir. Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum'daki şubesi, Mustafa Kemal Paşa'ya cemiyetin İstanbul'daki merkezi de cemiyet adına ona oy ve mütalaa beyan etmek hakkını tanımışlardır. Mustafa Kemal Paşa, aldığı bu sıfat ve yetkilerle Erzurum Kongresi'nin⁸ 23 Temmuz 1919'daki ilk toplantısına katılmış ve kongreye başkan seçilmişti. Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açış söylevinde memleketin içinde bulunduğu durumdan bahsettikten sonra: *“Mukadderata hâkim bir irâde-i milliyenin ancak Anadolu'dan zuhur edebileceğini tasrih ederek irâde-i milliyeye müstenit bir şûra-yı millî tesisini ve kuvvetini irâde-i milliyeden alacak bir hükûmetin teşkilini”* (Omurtak vd., 1993:734-738) ileri sürmüştü. 23 Temmuz-7 Ağustos tarihleri arasında çalışmaları tamamlanan Erzurum Kongresi'nde şu kararlar alınmıştır:

“1. Trabzon ili ve Canik Sancağıyla doğu illeri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elâzığ, Van, Bitlis illeri bu saha içindeki bağımsız livalar hiçbir neden ve vesile ile birbirinden ve Osmanlı toplumundan ayrılmak olanağı düşünülmemen bir bütündür.

2. Osmanlı vatanının bütünlüğü ve millî bağımsızlığımızın sağlanması ve saltanat ve hilafet makamının korunması için Kuvayı Milliye'yi etken ve millî iradeyi egemen kılmak esastır.

3. Her türlü işgal ve karışma, Rumluk ve Ermenilik oluşturma amacına dönük sayılacağından, birlikte savunma ve direnme esas kabul edilmiştir. Siyasal egemenlik ve toplum dengesini bozacak surette Hristiyan ögelere yeni bir takım ayrıcalık verilmesi kabul edilmeyecektir.

4. Hükümeti Merkeziye'nin bir devlet baskısı karşısında buraları terk ve savsama zorunda kalması olasılığına göre Hilafet ve Saltanat makamına bağlılığı ve varlık ve millî haklara kefalet eden önlem ve kararlar alınmıştır.

5. Vatanımızda öteden beri birlikte yaşadığımız Müslüman olmayan ögelerin Osmanlı Devleti yasaları ile doğrulanmış, kazanılmış haklarına tümüyle saygı duymaktayız. Mal ve can ve ırzlarının korunması zaten dinsel gerekler, millî gelenekler ve yasalarımızın esaslarından olmakla bu esas kongremizin genel kanısıyla da doğrulanmıştır.

6. İtilaf devletlerince mütarekenin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırimız içerisinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi Doğu Anadolu illerinde de ezici çoğunluğu İslâmlardan oluşan ve kültürü, ekonomik üstünlüğü Müslümanların olan ve birbirinden ayrılmaları

⁸ Erzurum Umûmî Kongresi ya da Umûmî Erzurum Kongresi isimleri ile de anılmaktadır (Kırzioğlu, 1993:4).

olanaksız öz kardeş olan din ve soydaşlarımızın oturmakta bulunduğu ülkemizin bölünmesi görüşünden tümüyle vazgeçmekle varlığımıza tarihsel, soysal ve dinsel haklarımıza saygı gösterilmesine ve bunlara aykırı girişimlerin tutulmasına ve böylece bütünü ile hak ve adalete dayalı bir karar beklenir.

7. Milletimiz insancıl, çağdaş amaçları yücelten ve fenne uygun, sanat ile ilgili ve ekonomik durum ve gereksinmemizi değerlendirir. Bundan dolayı devletimizin ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile altıncı maddede açıklanan sınır içerisinde millî esaslara saygılı ve ülkemize karşı yayılma isteği beslemeyen herhangi bir devletin fenne uygun, sanat ile ilgili ekonomik yardımını kıvançla karşılırsınız ve bu hakça ve insanca koşulları içeren bir barışın da ivedi karar altına alınması insanlığın esenliği ve dünyanın dirlik ve düzenliği adına alacağımız milli isteğimizdir.

8. Milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin belirttikleri bu tarihsel çağda Hükümeti Merkeziyemizin millî iradeye bağlı olması zorunludur. Çünkü, millî iradeye dayanmayan herhangi bir hükümet kurulunun kendine göre ve kişisel kararlarına ulusça uyulmadıktan başka dışarıda da geçerli olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar belgelenmiş, işlev ve sonuçlarıyla tanıtlanmıştır. Bundan dolayı ulusun içinde bulunduğu sıkıntı ve kuşkudan kurtulmak çarelerine kendisinin girişmesine gerek kalmadan Hükümeti Merkeziyemizin Milli Meclisi hemen ve bir an kaybetmeden toplaması ve bu suretle ulusun kaderi ve ülke için alacağı bütün kararları Milli Meclis'in denetimine sunması zorunludur.

9. Yurdumuzun uğradığı acılar ve olaylar ile bütünüyle aynı amaç ve millî vicdandan doğan derneklerin birleşmesinden ve bağdaşmasından meydana gelen genel kitle bu kez (Şarki Anadolu Müdafaa Hukuk Cemiyeti) Doğu Anadolu Müdafaa Hukuk Derneği adıyla adlandırılmıştır. İşbu dernek her türlü partililik akımlarından tamamen arınmıştır. Bütün İslâm vatandaşlar, derneğin tabii üyesindedir.

10. Kongre tarafından seçilen bir Temsilciler Heyeti kabul ve köylerden başlamak üzere il merkezlerine kadar kurulmuş olan Teşkilatı Milliye (ulusal örgüt) birleştirilmiş ve gerçekleştirilmiştir” (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015:23-24-25).

Çalışmalarını tamamlayan kongre neticesinde alınan kararlar; vatanın millî sınırlar içerisinde ayrılmaz bir bütün olduğunu, işgal ve müdahalelere milletçe karşı konulacağını, manda ve himayenin kabul olunmayacağını, Mebuslar Meclisi'nin bir an evvel toplanması gerektiğini kabul ve ilan etmiş, “Heyet-i Temsiliye”⁹ oluşturularak yürütme organı şeklini almıştır (Tansel, 1965:44-45).

⁹ Heyet-i Temsiliye'yi oluşturan kişiler şunlardır: Mustafa Kemal Paşa (Sabık 3'üncü Ordu Müfettişi), Hüseyin Rauf Bey (Bahriye Nazırı), Hoca Raif Efendi (Sabık Erzurum mebusu), Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan'da nakşî şeyhi), İzzet Bey (Sabık Trabzon mebusu), Servet Bey (Sabık Trabzon mebusu),

Mustafa Kemal Paşa, kongrenin kapanış konuşmasında kongre heyetine “Esas kararlar alındığını ve dünyaya ulusumuzun varlık ve birliğinin gösterildiğini” ve “tarih, bu kongremizi, ender ve büyük bir eser olarak yazacaktır” (Atatürk, 2010:44) diyerek, Erzurum Kongresi’nin önemini belirtmiştir. Yine Mahzar Müfit Kansu, Erzurum Kongresi’nin önemini: “*Erzurum Kongresi, muhakkak ki, Türk milletinin makûs tarihinde Şarktan doğan ve hızla bütün millî şuur ve vicdanı kendi ışığında derleyen bir güneşti*” (Kansu, 1997:208) şeklinde vurgulamaktadır.

Erzurum Kongresi, çok zor koşullar ve baskılar altında başlamış; kongre içerisinden ve kongre dışından gelen güçlüklerle rağmen inançlı, kararlı, yürekli ve üstün siyasal yetenek ile gerçekleştirilmiş, Türk milletinin kurtuluşu için büyük bir çalışmanın ilk basamağıdır (Kili, 2014:71-72). Mahallî kongre olmasından öte de bütün memleketi ilgilendirecek mahiyette büyük bir önem taşımaktadır. Amasya Genelgesi kararları neticesinde Müdafaa-i Hukuk örgütlenmeleriyle beliren ulusal hareket, Erzurum’da yerel olarak olsa bile, ileride halkı temsil edebilecek bir temel ve esas oluşturmuş, meşruiyet ve itibar yönünden çok güçlenmiştir (Akşin, 1992:482). Amasya Genelgesi’nde belirtilen “*milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır*” maddesiyle Erzurum Kongresi millî iradeyi her şeyin üstünde tutarak, özellikle Kuvay-ı Millîye’yi de bu iradeye tâbi tutmuş, irade-i millîyeyi bütün yurttan egemen kılmak mahiyetinde olmuştur (Bostancı, 2015:198.) Millî Mücadele’nin felsefesi bu şekilde ifade edilmiştir. Yine Millî Mücadele’de, millî birliğin oluşmasındaki ilk ve önemli adımı, bu kongrede alınan kararlar neticesinde atılmış, Sivas Kongresi için bir model olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa’nın Amasya’da yayımladığı genelge ile “*Anadolu’nun her yönüyle en emin yerinde olan*” (Selek, 2010:287) toplantıya çağrılan Sivas Kongresi, Mustafa Kemal Paşa’nın tespit etmiş olduğu tarihte tüm engelleme girişimlerine rağmen Anadolu’nun muhtelif yerlerinden gelen temsilcilerle 4-11 Eylül 1919’da toplanmıştır. M. Kansu, Sivas Kongresi’ni: “*Millî tarihin büyük Türk Rönesansı, ihtilal ve kurtuluş kongresi olduğunu, Türk tarihinde bir dönüm noktası olarak; millî ihtilal, savaş, kurtuluş, inkılap ve cumhuriyet devrini getiren hamlenin vatan bütünlüğü adına temelini Sivas Kongresi teşkil etmiştir*” (Kansu, 1997:211) şeklinde belirtmiştir. Sivas Kongresi’nde alınan kararlar şunlar olmuştur:

Bekir Sami Bey (Esbak Beyrut valisi), Sadullah Efendi (Sabık Bitlis Mebusu), Hacı Musa Bey (Mutki aşiret reisi) (Kansu, 1997:112).

“Bütün milletçe bilinen dış ve iç tehlikelerin doğurmuş olduğu millî uyanıştan doğan kongremiz aşağıdaki kararları almıştır:

1. Yüce Osmanlı Devleti'yle İtilaf devletleri arasında resmi olarak kabul edilmiş mütarekenamenin onaylandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan ve her noktasına güçlü İslam çoğunluğu yerleşmiş bulunan Osmanlı ülkesi kesimleri, birbirinden ve Osmanlı topluluğundan ayrılması mümkün olmayan ve hiçbir sebeple, bölünme kabul etmez bir bütün oluşturur. Sözü edilen ülkelerde yaşayan bütün İslam unsurları birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakârlık duygularıyla dolu sosyal ve kanunî haklarıyla çevre şartlarına bütünüyle saygılı öz kardeşirler.

2. Osmanlı toplumunun bütünlüğünün ve millî bağımsızlığımızın sağlanması ve yüce hilafet ve padişahlık makamının korunması için millî güçleri yapıcı ve millî iradeyi hakim kılmak, kesin esastır.

3. Osmanlı ülkelerinin herhangi bir parçasına karşı meydana gelecek müdahale ve işgale ve özellikle vatanımız içinde bağımsız birer Rumluk ve Ermenilik kurma amacına dönük hareketlere karşı Aydın, Manisa, Balıkesir cephelerinde yapılan millî savaşta olduğu gibi birleşik olarak savunma ve direnme esası meşru kabul edilmiştir.

4. Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız Müslüman olmayan bütün unsurların her türlü hukuku, eşitlikleri tamamıyla korunmuş olduğundan adı geçen unsurlara siyasî hâkimiyet ve toplum dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmesi kabul edilmeyecektir.

5. Osmanlı hükümeti bir dış baskı karşısında ülkemizin herhangi bir parçasını terk veya ihmal etmek mecburiyetinde bulunduğu takdirde hilafet ve saltanat makamıyla vatan ve milletin korunması ve bütünlüğünü sağlayacak her türlü tedbir alınmıştır.

6. İtilaf devletlerince mütareke metninin onaylandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalıp büyük İslam çoğunluğunun yerleşmiş olduğu ve hürriyeti ve medeniyet üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan mülk birliğimizin parçalanması görüşünden bütünüyle vazgeçilmek suretiyle bu topraklar üzerindeki tarihimiz, ırkımız ve dinimiz ve coğrafi haklarımıza saygı gösterilmesini ve buna aykırı girişimlerin hükümsüz bırakılmasını ve bu suretle hak ve adalete dayanan bir karar alınmasını bekleriz.

7. Aynen (Erzurum kongresi beyannamesinin 7'nci maddesi)

8. Aynen (Erzurum kongresi beyannamesinin 8'inci maddesi)

9. Vatan ve Milletimizin uğradığı işkence ve elemelerle ve tamamen aynı amaç ve niyetle millî vicdandan doğan millî ve vatanî derneklerin birleşmesinden meydana gelen bütün toplum bu kere (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) unvanıyla adlandırılmıştır. Bu dernek, her türlü partililik akımlarından ve kişisel ihtiraslardan tamamıyla uzak ve arınmıştır. Bütün Müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin tabii üyelerindedir.

10. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas şehrinde toplanan genel kongresi tarafından kutsal

amacını izlemekle genel kuruluşları idare için bir temsil heyeti seçilmiş ve köylerden il merkezlerine kadar bütün milli kuruluşlar güçlendirilmiş ve birleştirilmiştir” (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015:30-31).

4 Eylül’de Anadolu’nun muhtelif yerlerinden gelen temsilciler ile başlayan Sivas Kongresi, ulusal kurtuluş eyleminin kongreler dönemini kapatarak, Anadolu’da ulusal meclise yani Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yönelen gelişmeleri hızlandıran bir kongre olmuştur (Kili, 2014:72). Kongrede, Erzurum Kongresi’nce kabul edilmiş olan kararlar daha genişletilmiş, İtilâf devletlerine karşı takınılacak tavır daha açıklık kazanmış (Tansel, 1965:45) ve bütün Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında merkezî bir yapı içinde toplanmıştır. Buna göre, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Erzurum Kongresi’nde benimsenen tüzüğü, sadece doğu illeri yerine değil, bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genel hâle getirilerek kabul edilmiştir (Demirel, 2015:66). Sivas’ta 13 Eylül’den itibaren “İrade-i Milliye” adıyla gazete yayına başlamıştır. Heyet-i Temsiliye genişletilerek, vatanın genelini temsil edecek şekilde yetkileri genişletilmiş ve Osmanlı Hükûmeti’nin vatanın tek bir parçasından vazgeçmesi halinde geçici hükûmet kurularak, yönetimin millet adına ele alınacağı kararlaştırılmıştır (Eroğlu, 1990:129). Seçilen bu kurul, 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıncaya kadar, ulusal direnişin yönetici ve uygulayıcısı olmuştur (Kili, 2014:81).

Sivas Kongresi, padişah tarafından dağıtılan Mebusan Meclisi’nin hızlı bir şekilde yeniden toplanmasını talep etmiş, hükûmet üzerinde meclis denetiminin sağlanması istenmiştir (Kili, 2014:79). Bu istikamette, Mustafa Kemal Paşa kongre tarafından karar altına alınan, dağıtılan Mebuslar Meclisi’nin bir an önce toplanması için 12 Eylül 1919’da sadrazama, Genel Kongre Heyeti adına çektiği telgrafla: *“Meşru bir hükûmet iş başına geçinceye kadar merkezle münasebetlerini ve İstanbul ile her türlü telgraf ve posta muhaberesini tamamen kesmeğe karar vermiş olduğunu”* bildirmiştir. 13-14 Eylül gecesi bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından ülkenin nasıl idare edileceği tespit edilerek milletin yetkili organın ancak “Heyet-i Temsiliye” olduğu, İstanbul’daki hükûmetle ilişkinin kesildiği, komutanlara ve valilere kongre adına padişaha da bildirilmiştir. Bir taraftan da milletvekili seçimi işinin bir an önce halledilmesi için gerekli hazırlıkların nihayetlendirilmesi için valilik ve komutanlıklara tebligatta bulunmuştur (Omurtak vd.,1993:739).

Sivas Kongresi, ülkenin bağımsızlığını ve milletin hakkını korumak üzere toplanmış, vücuda getirilen millî teşkilatı, ülke genelinde genişleterek millî iradenin

tek bir elden irade edilmesini ve milli hedefe yönetilmesini sağlamıştır. Yine kongre, Ali Fuat Paşa'yı (Cebesoy) Batı Anadolu Kuvay-i Millîye komutanlığına tayin ederek memleketi yönetmeye yetkili bir organ olduğunu ortaya koymuştur (Selvi, 2006:113).

Bu gelişmeler karşısında Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa etmiş ve yerine bu mücadeleye daha ılımlı bakan Ali Rıza Paşa Kabinesi göreve gelmiştir. İstanbul Hükûmeti, artık doğrudan doğruya milletin temsilcisi olan "Heyet-i Temsiliye" ile temas kurmuş, 19 Ekim 1919'da Amasya'da görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde şu kararlar üzerinde anlaşma sağlanmıştır:

- 1.Vatanın bütünlüğünün sağlanması,*
- 2.Meclis için yapılacak seçimlerin serbestçe yapılması,*
- 3.Gayrimüslüm unsurlara ayrıcalık sağlanmaması,*
- 4.Heyet-i Temsiliye'nin yasal bir örgüt olarak kabul edilmesi,*
- 5.Osmanlı hükümetinin Heyet-i Temsiliye'nin bilgisi olmadan barış antlaşması imzalamaması,*
- 6.Temsil Heyetinin, Osmanlı hükümetinin işlerine karışmaması,*
- 7.Meclisin Anadolu'da güvenli bir yerde toplanması" (Tansel, 1978:146).*

Amasya'da anlaşılan kararlar İstanbul Hükûmeti tarafından kabul görmemiş, sadece Mebusan Meclisi'nin yeniden toplanılması kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararlılığı kurtaracaktır ilkesini ilan etmiş olduğu Amasya'da, millî irade ve millî beraberliğe dayanarak ülke geneline ve dünyaya Millî Mücadele'nin yerini ve önemini kabul ettirmiştir (Aybars, 1984:186). Böylece İstanbul Hükûmeti, Anadolu'daki millî hareketin doğruluğunu ve meşruluğunu tasdik etmek zorunda kalmıştır. 29 Ekim 1919'da "Heyeti Temsiliye" tarafından alınan kararda millet meclisi toplanıp, yasama görevini yerine getirinceye kadar Ali Rıza Paşa Kabinesi'ni tutmanın hayırlı olacağı kabul edilmiştir (Özüçetin, 2015:27).

Amasya Görüşmeleri'nden sonra Heyet-i Temsiliye, Mebusan Meclisi seçimlerini bir an önce gerçekleştirmek için çalışmalarına başlamış, bu dönemde en önemli sorun olan Mebusan Meclisi'nin nerede toplanacağı hakkında kesin karar vermek için Mustafa Kemal Paşa, 16-29 Kasım 1919'da Sivas'ta üst düzey komutanların yer aldığı bir toplantı düzenlemiştir.

2.3. İstanbul'da Milli Duruş Sergileyen Muhtelif Türk Mebuslarının Tutuklanması ve Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin Çalışamaz Hâle Gelmesi ve Feshi

16 Kasım 1919'da Sivas'ta başlayan komutanlar toplantısına Kâzım Karabekir ve Ali Fuat (Cebesoy) paşalar ile birlikte Konya'dan Şemsettin Bey ve Sivas'taki Kolordu Komutanı Selahattin Bey katılmışlardır. Edirne'de bulunan Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey, Balıkesir'de Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, Bursa'da Tümen Komutanı Bekir Sami Bey ve Diyarbakır'daki Kolordu Komutanı Cevdet Bey, mesafenin uzak olması ve bazı özel sebeplerden dolayı Sivas toplantısına çağrılmamışlardır. Bu komutanlara gönderilen telgraflar ile görüşlerinin sorulacağı bildirilmiştir (Selek, 2010:321). Toplantı gündemini; Meclisi Mebusan'ın toplanma yeri, Heyet-i Temsiliye'nin meclisin toplanmasından sonra çalışma yöntemi ve Paris Barış Konferansı'nda alınacak kararlar doğrultusunda izlenecek yol belirlemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, meclisin açılması ve izlenecek yol hakkında Sivas'ta 29 Kasım'a kadar süren toplantılar yaptıklarını ve gündemlerini: *"Heyet-i Temsiliye'den olan veya bu hey'etten olmayıp da toplantıda bulunmaları yararlı görülen şahısların ve komutanların katılmasıyla, 16 Kasım günü görüşmelere başladık. Toplantı gündemimiz, Meclis'i Meb'usan'ın toplanma yeri, meclisin toplanmasından sonra Hey-et-i Temsiliye'nin ve millî teşkilatın alacağı şekil ve çalışma yöntemi, Paris Barış Konferansı'nın bizim için olumlu veya olumsuz bir karar vermesi halinde tutulacak yol"* (Atatürk, 1998:187) şeklinde ifade etmiştir. Komutanların da fikri meclisin İstanbul'da toplanması şeklinde belirmiş ve Yapılan birleşimler sonrası imza altına alınan kararda: *"Meclisin İstanbul'da toplanması mahzurludur. Fakat mademki, hükûmet İstanbul dışında toplanmayı kabul etmiyor, memleketi buhrana sevk etmemek için zarurî olarak İstanbul'da toplanması kabul edilmiştir"* denilmiştir. Ayrıca, *"İstanbul'da meclis toplandıktan sonra mebusların emniyet içinde serbestçe vazifelerini ifâ edecekleri güne kadar Heyet-i Temsiliye'nin vazifesine devam edeceği"* (Atatürk, 1998:188) kararı ibraz edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa alınan kararları; Meclisin İstanbul'da toplanılmasının kabul edilmesi, mebusların İstanbul'a gitmeden önce belirli şehirlerde toplanmalarının sağlanması, açılacak mecliste güçlü bir grubun meydana getirilmesi için gerekenlerin yapılması, komutanların cemiyet teşkilatını yaymak için ön ayak olması, memurların sadık kalacaklarına yönelik söz alınması, Mebusan Meclisi'nin çalışmalarının serbestlik içinde gerçekleştirdiği görülünceye kadar Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'da

görevine devam etmesi, Heyet-i Temsiliye'nin Eskişehir yakınlarında toplanarak İstanbul'a gidecek olan mebuslarla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin alacağı durumun kararlaştırılacağı, Paris Barış Konferansı'nda alınacak olumsuz bir karar karşısında, Hükûmet ve Meclisin bunu kabul etmesi halinde millete başvurularak cemiyet tüzüğü hükümlerine göre gerekenin yapılacağı şeklinde özetlemiştir (Özüçetin, 2015:27-28).

Bu kararlardan sonra mebus olarak İstanbul'a gideceklerin bir kısmı ile Eskişehir civarında toplanılarak Mebuslar Meclisi'nde nasıl hareket edeceklerinin müzakere edilmesinin yer alması, "Heyet-i Temsiliye" nin İstanbul'da toplanacak olan mecliste etkin rol oynamak arzusu açısından oldukça önemlidir (Turan, 2012:12). Netice itibarıyla Paris Barış Konferansı'nda çıkacak kararlar neticesinde nasıl hareket edilmesi gerektiği, meclisin toplanmasından sonra Heyet-i Temsiliye ve diğer teşkilatlar tarafından izlenecek çalışma şekli, kongre kararlarına riayet edilmesinin takibi, meclisin güvenliği ve ordunun millet iradesi emrinde olmasının karara bağlandığı görülmektedir (Ertan, 2014:110). Mustafa Kemal Paşa, Sivas komutanlar toplantısında alınan kararları, seçilen milletvekillerine bildirmiş, genel durumu daha yakından takip etmek üzere, idare ve sevk sorumluluğunu da üzerine alarak, Ankara'ya gitmeyi uygun bulmuştur (Eroğlu, 1990:135).

Mustafa Kemal Paşa, bazı Heyet-i Temsiliye üyeleri ve beraberindekiler ile 18 Aralık 1919'da Kayseri ve Kırşehir güzergahını takip ederek 27 Aralık 1919'da Ankara'ya ulaşmıştır. Bundan sonra, Ankara Millî Mücadele hareketinin ve gelişen askerî, siyasî olayların merkezi olmuştur. Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi olmasında stratejik önemi, Anadolu'nun birçok yerine telgraf ağının olması, demiryolu ile İstanbul'a bağlanması, işgal altındaki şehirlere yakınlığı ve İstanbul'da toplanacak olan meclise giden mebusların yol güzergâhı üzerinde olması Ankara'nın önemini arttırmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'da Ankara'da bazı milletvekilleriyle görüşmüş (Selek, 2010:333-334), milletin esaslarını kısa bir programla toplu bir tarzda nasıl ifade olunacağını anlatmış buna, "*Misak-Millî*"¹⁰ adını vermiştir. Programın ilk

¹⁰ "1. Osmanlı Devleti'nin, özellikle Arap çoğunluğunun yerleşik olduğu, 30 Ekim 1918'de mütarekenin imzalandığı tarihte, düşman ordularının işgali altında kalan kesimlerin kaderi, halkının serbestçe verecekleri karara uygun olarak belirlenmesi gerekeceğinden, adı geçen mütareke hattı içinde ve dışında din, ırk ve soy bakımından birleşik ve birbirine karşı saygı ve fedakârlık duygularıyla dolu olarak soy ve toplum hukukları ile çevre koşullarına tam uyan Osmanlı Müslüman çoğunluğunun yerleşmiş bulunduğu bölgelerin hepsi gerçekten veya hükmen hiçbir şekilde bölünmez bir bütündür.

müsveddelerini yapılacak iş hakkında bir fikir vermek üzere bizzat kaleme almıştır. Yine 10 Ocak 1920’ de “Hâkimiyet- i Milliye” gazetesi kurulmuştur (Özüçetin, 2015:29).

Meclis-i Mebusan’ın serbestçe çalışamayacağı ve saldırıya uğrayacağı düşüncesiyle İstanbul’da toplanmasına karşı olan Mustafa Kemal Paşa, meclisin dağıtılması halinde, dağıtılan mebusları Meclis başkanı sıfatı ve yetkisiyle yeniden toplayabilmek için, İstanbul’a gidecek olan mebuslara kendisini meclis başkanı seçmelerini istemiştir. Fakat bu yolda çalışacaklarını belirten vekillerin birçoğu Mustafa Kemal Paşa’yı meclis başkanı seçememişlerdir. Böylece baskı ve işgal altındaki meclisin ulusal ve sağlıklı kararlar alamayacağını bir kez daha göstermiştir (Çakırbaş vd., 2018:71). Gerekli tedbirlerin alınabilmesi için Mustafa Kemal Paşa, Mebuslar Meclisi’ne başkan seçilmeyi ve kendisi İstanbul’da olmaksızın meclisin başkan vekilleri vasıtasıyla idare olunması arzusunu taşıyordu (Özüçetin, 2015:29).

Osmanlı Devleti’nin son meşrutî faaliyetini temsil edecek olan son Osmanlı Mebuslar Meclisi 12 Ocak 1920’de İstanbul’da çalışmalarına başlamıştır. Sultan Vahdettin hasta olduğu gerekçesiyle meclisin açılışına katılmamış, yazılı olarak gönderdiği açılış nutkunu Damat Şerif Paşa okumuş, Reşat Hikmet Bey meclis başkanı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, meclis içerisinde “*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Grubu*” adında bir grup oluşturulmasını arzu etmiş ancak, bu grup oluşturulamamıştır. Bunun yerine “*Felah-ı Vatan Grubu*” oluşturulmuştur (Çelik, 2002:268).

Mebuslar Meclisi 28 Ocak 1920 tarihli toplantısında “Misak-ı Millî” yi bir beyanname halinde son ve kesin şekliyle hazırlayıp imzalamış, 17 Şubat 1920’de

2.Halkı, ilk serbest kaldıkları zaman halkın oylarıyla anavatana katılmış olan üç sancak (Kars, Ardahan, Artvin) için gerektiğinde yeniden serbestçe halkoyuna başvurulmasını kabul ederiz.

3. Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya’nın hukuki durumunun saptanması da, halkın tam bir serbestlik içinde açıklayacakları oylara uygun olarak yapılmalıdır.

4. İslam Hilafet ve Saltanat Merkezi ve Osmanlı hükümet merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizi’nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak (korunmuş) olmalıdır. Bu ilke saklı kalmak şartıyla, Akdeniz ve Karadeniz Boğazları’nın dünya ticaret ulaşımına açılması hakkında, bizimle diğer bütün ilgili devletlerin birlikte verecekleri karar geçerlidir.

5. İtilaf Devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan antlaşma esasları çerçevesinde azınlıklar hukuku komşu ülkelerdeki Müslüman ahalinin de aynı hukuktan yararlanmaları güvencesiyle tarafımızdan desteklenecek ve sağlanacaktır.

6. Millî ve ekonomik gelişme olanağını elde etmek ve daha çağdaş ve düzenli bir yönetim şeklinde işleri yürütmeyi başarabilmek için, her devlet gibi, bizim de, gelişme sebeplerimizin sağlanmasında tam bir hürriyet ve bağımsızlığa kavuşmamız, varlığımızın ve hayatımızın esasıdır. Bu sebeple, siyasi, adli, mali ve benzeri gelişmelerimize engel kayıtlara karşıyız. Gerçekleşecek borçlarımızın ödeme koşulları da bu ilkelerle çelişmeyecektir.” (Millî Egemenlik Belgeleri, 2015:37-38).

yaptığı bir açık oturumda millet adına yayımlayarak, dünya basınına göndermeye karar vermiştir (Özüçetin, 2015:30). Felah-ı Vatan Grubu kurulmadan önce 28 Ocak 1920’de meclisin kabul ettiği Misak-ı Millî, Osmanlı Mebusan Meclisi’ni, Ankara’da açılacak olan Büyük Millet Meclisi’ne bağlayan en önemli dayanak olacaktır. Bu metnin esaslarını oluşturan, özünde Wilson Prensipleri çerçevesinde her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı ilkesiyle Misak-ı Millî, meşruiyetçi, barışçıl bir istek olarak dikkat çekmektedir (Akın, 2001:44). Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararların devamı niteliğinde olan Misak-ı Millî, Mebusan Meclisi’nde de kabul edilmesiyle Türk vatanının sınırları belirlenmiştir. Türk milletinin isteklerini ve hakkını bütün dünyaya duyuran bu belge, toprak bütünlüğü ve tam bağımsızlık isteği ile iki ana ilke üzerine inşa edilmiştir (Ertan, 2014:111). Yine Misak-ı Millî ile Millî Mücadele’nin ana esasları oluşturulmuş, Türk dış politikasının gayesi belirlenmiş, Türk milletinin geleceği ve sürekli bir barışın sağlanması tespit edilmiştir. Bu yönüyle Misak-ı Millî, Türk milletinin taviz verebileceği son nokta olarak belirlenmiştir (Çakırbaş vd., 2018:72).

Mebuslar Meclisi, gün geçtikçe millî iradeyi temsil edemez bir hâle düşmüş, İstanbul Hükûmeti, Millî Mücadele’ye cephe alan bir duruma geçmiştir. Paris’teki yüksek meclis İstanbul’un müttefik devletlerce resmen işgalini, İstanbul’daki İtilâf temsilcileri komiserleri de millî duruş sergileyen Türk mebuslarından ileri gelenlerin tutuklanmasını kararlaştırmışlardır. İstanbul’daki İtilâf Kuvvetleri Komutanı 15 Mart’ta 150 Türk aydınını tutuklatmış, 16 Mart 1920’de İstanbul işgal edilmiştir (Özüçetin, 2015:30-31).

İtilâf devletleri, İstanbul’u işgal etmeleri üzerine tüm yurttan bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiri ile işgalin geçici olduğu ve Millî Mücadele’ye karşı İstanbul hükümetinin desteğini sağlamayı amaç edinmişlerdir. Yayımlanan bildiri maddeleri şunlardır:

“1.İşgal geçicidir.

2.İtilaf devletlerinin amacı, padişahlığın etkisini ortadan kaldırmak değil, tam tersine, Osmanlı yönetiminde kalacak ülkelerde ve etkiyi güçlendirmek ve sağlamlaştırmaktır.

3.İtilaf devletlerinin amacı, yine Türkleri İstanbul’dan yoksun bırakmamaktır. Fakat, Allah korusun taşrada genel karışıklık veya insanları öldürme gibi olaylar meydana gelirse, bu kararın değiştirilmesi olasıdır.

4. Bu kritik zamanda, Müslüman olsun, Müslüman olmasın, herkesin görevi, kendi işine gücüne bakmak, güvenliğin sağlanmasına hizmet etmek, Osmanlı Devleti'nin yıkıntısından yeni bir Türkiye'nin çıkarılması için son bir ümidi delilikleriyle yok etmek isteyenlerin aldatmasına kapılmamak ve hala saltanat merkezi kalan İstanbul'dan verilecek emirlere uymaktır” (Atatürk, 2010: 283-284).

Mustafa Kemal Paşa, yayınlanan bu bildiri ve tutuklamaların ardından İstanbul'daki İtilâf devletleri temsilcilerine protesto telgrafları yollamış: *“Ulusal bağımsızlığımızı temsil eden Mebuslar Meclisi de dâhil olmak üzere, İstanbul'da bütün resmî daireler İtilâf devletleri askerî kuvvetleri tarafından resmen ve zorla işgal edilmiş ve ulusal dava yolunda çalışan birçok vatansever kişilerinde tutuklanmasına girişilmiştir. Osmanlı ulusunun siyasî egemenlik ve özgürlüğüne indirilen bu son darbe, yaşam ve varlığını ne pahasına olursa olsun savunmaya karar vermiş olan biz Osmanlılardan çok, yirminci yüzyıl uygarlık ve insanlığının kutsal saydığı bütün ilkelere, özgürlük, ulusallık, vatan duyguları gibi bugünün toplumlarının temelinde yatan bütün ilkelere ve bu ilkeleri var eden insanlığın ortak vicdanına indirilmiştir. Biz, haklarımızı ve bağımsızlığımızı savunmak için giriştiğimiz savaşın kutsallığına ve hiçbir gücün bir ulusu yaşamak hakkından yoksun bırakamayacağına inanıyoruz” (Atatürk, 2010:284-285)* diyerek, kararlılık ortaya konulmuş ve tarihî sorumluluğa dikkat çekilmiştir. Yine Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da alınacak önlemler için kolordulara göndermiş olduğu bildiriye, İtilâf devletlerinin İstanbul'u zorla işgal ettiği ve mebusları sebep göstermeden tutukladıklarını; bu harekete karşılık olarak kolordu bölgelerindeki itilâf devletleri subay ve erlerin silahları alınarak tutuklanmalarının uygun olacağını, Geyve Boğazı'nı işgal ederek demiryolu köprüsünün tahrip edilmesi, Geyve ve Ulukışla civarındaki demiryollarının tahrip edilerek asker nakledilmesini engellemek ve İstanbul ile haberleşmesinin kesilmesini bildirmiştir (Şengil, 1996:59-60). İstanbul'un işgali üzerine bütün yurttaki mitingler ve İtilâf devletlerine gönderilen telgraflar ile işgal protesto edilmiştir. İşgal neticesinde artık İstanbul'da bir şey yapmanın mümkün olmayacağını düşünen vatansever pek çok asker ve aydın Anadolu'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına geçmişlerdir (Çelebi, 2009:79).

Gün geçtikçe büyüyen ve gelişen tehlikeler karşısında özellikle Misak-ı Millîyi yapmış ve onu gerçekleştireceğine söz vermiş olan bir Mebuslar Meclisi'nin ortadan kalkması artık Türk milleti ile İstanbul Hükûmeti'nin iş birliği ve ülkeyi kurtarma umudunu kesmiştir (Özüçetin, 2015:31). İstanbul'un işgali bütün yurttaki üzüntü ile karşılanmış, İzmir'in işgali Türk milletine yönelik tehlikenin ilk ve açık işareti olmuş,

İstanbul'un işgali ise Millî Mücadele'de artık yeni bir idarî kadronun gerekliliğini açık olarak ortaya koymuştur. İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'da yeni kurulacak bu idarenin gerçekleşmesinde yardımcı olmuştur. 18 Mart'ta Meclis-i Mebusan'dan geriye kalan mebuslar toplanarak, işgal altındaki bir şehirde meclisin hür ve serbest şekilde karar vermesi mümkün olmayacağı kanaatiyle çalışmalarını geçici olarak durdurma kararı vermişlerdir (Baykara, 1985:64). 11 Nisan 1920 tarihinde Mebuslar Meclisi'nin resmen feshedilmesi ve mebuslarının Malta'ya sürgün hayatına gönderilmesi, artık Türk milletinin iradesini dile getirecek bir yapıdan mahrum bırakmıştır.

2.5. Milletın İstanbul'dan Ümidini Kesmesi ve 19 Mart 1920 Tarihli “İntihâbât Tebliği”ne Dayalı Yeni Bir Yapının Vücuda Getirilmesi

Erzurum ve Sivas kongreleri ile varlığını kabul ettiren Anadolu'daki Millî Mücadele hareketi, bundan sonra meşruluk kazanma çabası içinde olmuş ve Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'yi memleketin idaresindeki tek makam olarak ileri sürmesi bunun ilk adımı olarak görülmektedir. Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da toplanması neticesinde burada saldırıya uğrayacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, İtilâf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Mebusan Meclisi'nin çalışamaz hâle gelmesiyle Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin millet iradesine dayalı yeni bir yapıda vücuda getirilmesi için olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanacağını bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu istikamette 19 Mart 1920 tarihli “İntihâbât¹¹ Tebliği” ile valilik ve kolordu komutanlarına:

“Devlet merkezinin (İstanbul'un) İtilâf devletleri tarafından resmen işgali yasama, yürütme ve yargıdan ibaret olan devlet kuvvetlerini ortadan kaldırmış ve bu durum karşısında Mebusan Meclisi, göreve devam etmeye imkân göremediğini hükümete resmen açıklayarak dağılmıştır. Şu hâlde, başkentin dokunulmazlığı ve bağımsızlığı ile devletin kurtuluşunu temin edecek tedbirleri belirlemek ve uygulamak üzere millet tarafından, olağanüstü yetkilerle donatılmış bir meclisin, Ankara'da toplanmaya davet edilmesi ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları zaruri görülmüştür. Bu nedenle, aşağıdaki talimatlara göre seçimlerin icrası, sizden beklenmektedir:

¹¹ İntihâbât: Arapça'da “seçimler” anlamına gelmektedir.

1. Ankara'da, olağanüstü yetkilere sahip bir meclis, milletin işlerini idare ve kontrol üzere toplanacaktır.

2. Bu meclise, üye olarak seçilecek kişiler, mebuslar hakkındaki yasal şartlara tabidir.

3. Seçimlerde, sancaklar esas ittihaz edilecektir.

4. Her sancaktan, 5 üye seçilecektir.

5. Her sancak, kazalarından gelecek ikinci derece seçmenlerden ve sancak merkezi ikinci derece seçmenlerinden ve sancak idare ve belediye meclisleriyle sancak Müdafaa-i Hukuk idare heyetlerinden ve vilayetlerde merkez heyetlerinden ve vilayet idare meclisiyle vilayet merkezi belediye meclisinden ve vilayet merkezi ile merkez kazası ve merkeze bağlı kaza ikinci derece seçmenlerinden oluşan bir meclis tarafından aynı günde ve aynı oturumda seçimleri icra edecektir.

6. Bu meclis üyeliğine, her fırka, zümre ve cemiyet tarafından aday gösterilmesi caiz olduğu gibi her ferdin de bu kutsal mücadeleye fiilen katılması için bağımsız adaylığını istediği yerde ilana hakkı vardır.

7. Seçimlere, her mahallin en büyük mülkiye memuru başkanlık edecek ve seçimlerin selametinden sorumlu olacaktır.

8. Seçim, gizli oy ve mutlak çoğunluk ile icra edilecek ve oy sayımı, meclisin içlerinden seçeceği iki kişi tarafından, fakat meclis huzurunda ifa edilecektir.

9. Seçim neticesinde, tüm üyelerin imza veya mühürlerini içeren üç nüsha mazbata düzenlenecek, bir nüshası mahallinde alıkonularak diğer iki nüshasının biri seçilen zata verilecek ve diğeri de meclise gönderilecektir.

10. Üyelerin alacakları ödenek, daha sonra meclisçe belirlenecektir. Ancak yol harcırahları seçim meclislerinin zorunlu masraflar hesabıyla takdir edeceği miktar üzerinden, yerel hükümetlerce temin edilecektir.

11. Seçimler, nihayet 15 gün içinde meclis çoğunluğunun Ankara'da toplanmasını temin edebilmek üzere tamamlanarak üyeler yola çıkacak ve sonuçlar üyelerin isimleriyle birlikte derhal bildirilecektir.

12. Bu telgrafın alındığı saat bildirilecektir.” (BCA, 490.1.0.0/34.141.2; Atatürk, 1998:288).

Bu genelge ile ülke genelinde yeni bir seçimin yapılması emredilirken, diğer taraftan da yapılacak seçimin hangi kriterler doğrultusunda yapılacağını belirtmektedir. Mustafa Kemal Paşa bu genelge ile vatanın bütünlüğünü ve ulusun özgürlüğünü kurtarmak için millete dayanarak, milletin katılımını sağlamak istemektedir. Yine bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa, millet adına karar verecek ve “salahiyeti fevkalade-yi haiz” şeklinde toplanacak meclisin, İstanbul'dan kaçıp gelen mebuslarla, bu genelge çerçevesinde yeni seçilecek olan mebuslardan meydana

gelmesini yararlı görmektedir (Güneş, 1997:60). Bununla beraber seçimler, 1876 tarihli Osmanlı Mebusan Meclisi intihâbı kanuna göre yapılacak ve her sancaktan beş mebus seçilecektir. İki dereceli ve gizli bir şekilde yapılacak olan seçim 15 gün içerisinde meclisin Ankara’da toplanmasını mümkün kılacak şekilde yapılması istenmektedir. Her fırka ve cemiyetten adaylar olabileceği gibi bağımsız adaylıkta konulabilecektir (Tunaya, 1958:229). Yayınlanan bu genelgeye göre hızlı bir şekilde seçimler yapılmış¹² ve seçilen üyeler Ankara'ya gelmeye başlamıştır (Küçük, 2002:16).

Anadolu’da bu gelişmeler yaşanırken İstanbul’un işgali üzerine ve Meclis-i Mebusan’ın dağılmasından sonra, Sadrazam Salih Paşa İtilâf devletleri baskısına dayanamayarak istifa etmiş ve yerine tekrardan Damat Ferit Paşa’ya yeni hükûmeti kurma görevi verilmiştir (Ertan, 2012:118). Damat Ferit Paşa Hükûmeti, Ankara’da toplandığında meşruiyet kazanacak idareye karşı bütün imkânlarıyla mücadele etmeye devam etmiş ve Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi’den tarafından “Hucurat” suresinin 9. ayetine¹³ istinaden, Mustafa Kemal Paşa’nın asî olduğunu ve Millî Mücadele hareketinin dine uygun olmadığını, bu kişilerin öldürülmelerinin caiz olduğu bir fetva yayınlamıştır (Gürkan, 1973:28). Bu fetvaya karşılık Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, karşı bir fetva ile cevap vermiştir. Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi başta olmak üzere Anadolu’daki diğer din adamları da bu fetvaya karşılık 5 Mayıs 1920’de fetva yayınlamışlardır. Bu fetvada; devlet ve hilafet merkezinin İtilâf devletleri işgali altında olduğunu, esir olan padişahın idaresinin verdiği fetvanın geçersiz, buna karşılık düşman işgaline karşı mücadele ederek hilafet merkezini kurtarmaya çalışan Kuvay-ı Millîye’ye herkesin yardımcı olmasını dinen caiz olduğu

¹² “Seçim çevreleri livalardır ve bunlar da coğrafi açıdan 9 bölgeye ayrılır:

I. Orta-kuzey Anadolu: Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Kırşehir, Yozgat.

II. Ege Bölgesi: Aydın, Biga, Burdur, Denizli, Gelibolu, Isparta, İzmir, Karası, Menteşe, Saruhan.

III. Marmara Bölgesi: Bursa, Edirne, İstanbul, İzmit.

IV. Akdeniz Bölgesi: Adana, Antalya, Cebelibereket, Gaziantep, İçel, Kozan, Maraş, Mersin.

V. Kuzey-doğu Anadolu: Ardahan, Batum, Bayezid, Erzincan, Erzurum, Kars, Oltu.

VI. Güneydoğu Anadolu: Bitlis, Diyarbakır, Ergani, Genç, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Urfa, Van.

VII. Karadeniz Bölgesi: Canik, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Kastamonu, Lazistan, Sinop, Trabzon.

VIII. Orta-doğu Anadolu: Amasya, Dersim, Elaziz, Malatya, Sivas, Tokat.

IX. Orta-güney Anadolu: Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Konya, Niğde.” (Demirel, 2015:138).

¹³ Bu ayetin meali şu şekildedir: “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah’ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adalette çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever.” (Kur’an-ı Kerim, Hucurat Suresi, ayet 9).

belirtilmiştir (Baykara, 1985:65). Yine, Ankara'daki meclisin açılmasının öncesi ve sonrasında birtakım ayaklanmalar ve isyanlar ortaya çıkmıştır. İstanbul Hükûmeti ve İtilâf devletleri, Millî Mücadele'yi zayıflatmak amacıyla Türk ve Müslüman unsurları ayaklandırmaya yöneltmişlerdir. Özellikle meclisin açılmasından sonra bu ayaklanmalarda büyük bir artış görülmüştür. Anadolu'da çıkan başlıca isyanlar şunlardır:

“Pontus Ayaklanması (1919-1923).

Birinci Anzavur Ayaklanması (1 Ekim-25 Aralık 1919).

İkinci Anzavur Ayaklanması (16 Şubat-19 Nisan 1920).

Şeyh Eşref Ayaklanması (Hart Olayı)-(26 Ekim-24 Aralık 1919).

Düzce Ayaklanmaları (13 Nisan-23 Eylül 1920).

Yozgat Ayaklanmaları (15 Mayıs-30 Aralık 1920).

Yıldızeli Ayaklanması (14 Mayıs-12 Haziran 1920).

Konya Ayaklanması (2 Ekim-22 Kasım 1920).

Cemil Çeto Olayı (20 Mayıs-7 Haziran 1920).

Milli Aşireti Ayaklanması (1 Haziran-8 Eylül 1920).

Koçgiri Ayaklanması (6 Mart-17 Haziran 1921)” (Ertan, 2012:118-119).

Mustafa Kemal Paşa ise, bu bunalımlı günlerde bir taraftan İstanbul Hükûmetince kışkırtılan isyanları bastırıyor bir taraftan da işgallere karşı önlemler alıyordu. Öte yandan da Anadolu'daki din adamlarından 153 kişinin imzasıyla verilen karşı fetva ile; asıl hainlerin milleti istiklâl yolundan geri koymak isteyenler olduğunu millete bildiriyor ve Ankara'da toplanacak olan millî meclisin hazırlıkları ile meşgul oluyordu. Mustafa Kemal Paşa, 21 Nisan 1920 tarihli yayınladığı bir genelge ile Millet Meclisi'nin 23 Nisan'da açılacağını, açıldığı günden itibaren milleti temsil yetkisini bu meclisin sahip olacağını beyan ediyordu (Eroğlu, 1990:140). Daha önce meclisin, 22 Nisan Perşembe günü açılması kararlaştırılmıştı. Ancak, sonra bu karardan vazgeçilerek 23 Nisan 1920 Cuma günü açılmasının millet üzerinde müspet etki yaratacağı düşünülmüş ve açılış için Cuma günü beklenmiştir (Küçük, 2002:16). Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanan 21 Nisan 1920 tarihli bildiri ile bütün kolordu komutanlıklarına, valiliklere, bağımsız sancaklara, bütün illere, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri merkezlerine ve belediye başkanlıklarına “çok ivedi” bir bildiri halinde “Temsilciler Kurulu” adına Mustafa Kemal imzalı gönderilen bildiri şu şekilde idi:

“1- Kerim olan Allah’ın yardımıyla Nisan’ın 23. Cuma günü Cuma namazını müteakip Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2- Vatanın istiklali ile Hilafet ve Saltanat makamının kurtarılması gibi en mühim ve hayati vazifeleri ifa edecek olan Büyük Millet Meclisi’nin açılışını Cuma gününe tesadüf ettirmekle o günün bereketinden istifade edilecektir. Açılıştan önce tüm mebuslarla birlikte Hacı Bayram-ı Veli Cami-i Şerif’inde Cuma namazı kılınarak Kur’an ve namazın ışığından feyiz alınacaktır. Namazdan sonra Lihye-i Saadet ve Sancak-ı Şerif ile birlikte Meclis’e gidilecektir. Meclis’e girilmeden önce dua okunacak ve kurbanlar kesilecektir. Bu törende Hacı Bayram-ı Veli Cami-i Şerif’inden Meclis’e kadar kolordu komutanlığınca askeri kıtalar ile özel tertibat alınacaktır.

3- Açılış gününün kutsallığı için bugünden itibaren vilayet merkezinde vali beyefendinin düzenlemesiyle Kur’an hatmine ve Buhari-i Şerif tilavetine başlanacaktır. Kur’an hatmi, uğur ve bereket getirsin diye Cuma namazından sonra Meclis önünde tamamlanacaktır.

4- Mukaddes ve yaralı vatanımızın her köşesinde aynı şekilde bugünden itibaren Kur’an hatmi ve Buhari-i Şerif tilavet edilecektir. Cuma günü ezandan önce minarelerde salat-ı şerife okunacaktır. Hutbe sırasında Halife ve Padişahımızın adı zikredilirken kendilerinin ve tüm memleket halkının bir an evvel felah ve saadete nail olmaları için dua edilecektir. Cuma namazının edasından sonra Kur’an hatmi tamamlanarak Hilafet ve Saltanat makamı ile tüm vatanın kurtuluşu maksadıyla yapılan çalışmaların önemi ve kutsallığı ile milletin vekillerinden oluşan Büyük Millet Meclisi’nce her bir ferde verilecek vatan görevinin yerine getirilmesinin zorunlu olduğu hakkında vaazlar verilecektir. Daha sonra Halife ve Padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, selameti ve istiklali için dua edilecektir. Bu dinî ve vatanî törenin ifasından ve camilerden çıkıldıktan sonra Osmanlı ülkesinin her tarafında hükümet binalarına gelinerek Meclis’in açılışından dolayı resmi tebrikleşme icra edilecektir. Her tarafta Cuma namazından önce münasip surette mevlid-i şerif okunacaktır.

5- İşbu tebliğin hemen yayınlanması ve duyurulması için her vasıtaya müracaat olunacak ve hızlıca en ücra köyler ve en küçük askeri birimler ile ülkenin tüm teşkilat ve kurumlarına ilan edilmesi temin edilecektir. Ayrıca bu tebliğ büyük afişler halinde her tarafa asılacak ve mümkün olan yerlerde basılı olarak çoğaltılıp dağıtılacaktır.

6- Cenab-ı Hak’tan tam bir muvaffakiyet için niyaz edip yalvarıyoruz.” (ATASE, İSH, 272-203-1, 21 Nisan 1920).

Meclisin 23 Nisan Cuma günü açılması milletin üzerinde olumlu etki yaratacağı ve özellikle İstanbul Hükûmeti’nin meclise karşı vermiş olduğu fetvanın bir gereği olarak burada meclisin toplanışına dinsel bir meşruiyet kazandırmak vurgulanmaktadır (Akin, 2001:48). Yunus Nadi manevî kuvvetin artması için meclisin Cuma günü açılmasına ertelenmesi hakkında şöyle demektedir: “... Halbuki Ankara’da vatan ve milletin halas ve istiklali gayesi etrafında toplanan zevat, din ve

imandan tecerrüt etmiş kimseler değildi. Onların içinde hakiki din alimleri de bulduktan başka, milletin halas ve istiklalinde elbette din ve şeriatın dahi ağıyarın elinde zelil ve perişan edilmekten kurtarılması hususu vardı. Dine hizmet ve riayet bahsinde en büyük hürmet mevkii, elbette Ankara'da toplanan fedakarlar tarafında idi. ...Hakikat bu merkezdeyken İstanbul'un olanca nedameti ile Ankara aleyhine milletin mukaddesatını tahrik vesilesi yapmasına karşı, Ankara'nın dahi layık ve lazım olduğu veçhile mukabele etmesi zarureti hasıl olmuştur. Bu cümleden olarak meclisin küşadı Perşembe'den Cuma'ya geçirilerek evvela Hacı Bayram Camiinde Cuma namazının edası ve oradan da o büyük cemaatle meclise gidilerek ruhani bir hava içinde küşat merasiminin icrasına karar verilmiştir.” (Nadi, 1955:27-28).

Yine Yunus Nadi, meclisin açılması öncesi Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek, onun, meclisin meşru bir zemine oturtulmasına yönelik sarf ettiği cümlelerini: *“Ben bilakis her kerameti Meclisten bekleyenlerdenim. Bir devre yetişik ki onda her iş meşruu olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet, ancak milli kararlara istinat etmekle, milletin tamayülat-ı umumiyesine tercüman olmakla hâsıldır”* (Nadi, 1995:98) şeklinde nakletmiştir.

23 Nisan 1920 Cuma günü; *“Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...”* (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 1, 105) Büyük Millet Meclisi tarihî görevine başlamıştır (Goloğlu, 2010:167). Meclisin açılmasıyla birlikte millî irade tecelli etmiş, meclis ve hükûmet millî amaçlara bağlı olarak ilk günden itibaren büyük bir özveriyle çalışmalarına başlamıştır.

En yaşlı üye olan Sinop Milletvekili Şerif Bey (Avkan), meclisi açış konuşmasında: *“Huzzarı kiram! İstanbul'un muvakkat kaydiyle kuvayi ecnebiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esasatiyle makamı hilâfet ve merkezi Hükümetin istiklâli iptal edildiği malûmunuzdur. Bu vaziyete serfûru etmek, milletimizin teklif olunan ecnebi esaretini kabul etmesi demektir. Ancak istiklâli tam ile yaşamak azmi katisinden olan minelezel hür ve serazad milletimiz esaret vaziyetini kemali şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya bağliyerek Meclisi Âlinizi vücuda getirmiştir. Bu Meclisi Âlinin Reisi Sinni sıfatıyla ve tevfiki ilâhi ile milletimizin dahilî ve harici istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisini küşadeyliyorum. Mebuu akdesimiz olan bütün Müslümanların halifesi ve Osmanlıların Padişahı Sultan*

Mehmed Hanı Sâdis Hazretlerinin kuyudu cenebiyeden tahlisine ve ebedî payitahtı saltanatı seniye olan İstanbul'umuz ile işgal altında ve envai mezalim ve fecayi içinde maddeten ve manen bilâinsaf imha edilmekte bulunan bilcümle vilâyatı mazlumemizin istihlâsına muvaffakiyet ihsan buyurmasını Cenabı Allaktan niyaz eylerim.” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 1, 1959:2) şeklindeki sözleriyle milletin işgaller karşısında derhal harekete geçerek çatısı altında bulunulan meclisi oluşturduğunu beyan etmiştir.

En yaşlı üye olan Sinop Milletvekili Şerif Bey’in konuşmasından sonra Mustafa Kemal Paşa kürsüye çıkmış: *“Meclisi Âlimiz malûmu âlileri salâhiyeti fevkalâdeyi haiz olarak yeniden intihabedilen Mebusanı Kiram ile duçarî taarruz olan makara, saltanattan tahlisi nefis ile buraya gelen Mebusanı Kiramdan mürekkeptir. Tahlisi nefsedip gelebilecek olan mebusan ile birlikte bir Meclisi Ali vücuda getirilmesi ancak yeni intihabedilen tarzı intihabda mevzuubahis olmuştur. Bu anda Meclisimiz münakittir. Evvelce intihabedilen mebusanm dahi aynı derecei salâhiyette ifayı vazife etmesinin mebusanm tarzı intihabından daha ziyade şümüllü olduğu için bunun muvafık olacağı kanaatindeyim”* (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 1, 1959:2) cümleleriyle, Ankara’da toplanan milletvekilleriyle İstanbul Meclisi’nden gelerek katılan milletvekillerinin yetkilerinin eşit olduğu vurgulanmıştır. Meclis’in açılışını izleyen günde Mustafa Kemal Paşa’nın önerisiyle Meclis’in kabul ettiği esaslar içerisinde şunlar bulunmakta idi; Meclis’te beliren millî iradeyi, gerçekten vatan mukadderatına hâkim tanımak esas ilkedir. Büyük Millet Meclisi üstünde bir kuvvet mevcut değildir. Büyük Millet Meclisi, yasama, yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclis’ten seçilecek ve vekil olarak gönderilecek bir kurul hükûmet işlerine bakar, meclis başkanı bu kurulun da başkanıdır¹⁴. Büyük Millet Meclisi, hilafet ve saltanat makamına hükümler hakkı tanımış olan Kanun-i Esasîyi reddetmiş, millet egemenliğini temsil eden Büyük Millet Meclisi’nin üstünde bir güç tanımamıştır.

Büyük Millet Meclisi, 24 Nisan günü yaptığı ikinci oturumunda Mustafa Kemal Paşa, Mondros Mütarekesi’nden meclisin açılışına kadar geçen süre

¹⁴ “Devlet başkanı olmayan, ancak vazifesi meclis adına meclis başkanı tarafından görülen bu “Meclis Hükûmet Sistemi”, o gün için Mustafa Kemal Paşa tarafından padişahlıkla irtibatı engelleyecek en uygun yöntem görüldüğü için arzu edilmiştir; (Balta, 1960: 10); Meclis hükûmeti ve kuvvetler birliği ile yeni düzen başarı sağlamış Millî Mücadele’yi neticelendirmiş saltanatın kaldırılmasına dayanak olmuş ve Cumhuriyet’in ilanını sağlamıştır” (Yazıcı vd., 2011: 235-236).

içerisindeki gelişmeleri anlatmış ve hükümet kurulmasına yönelik önergesini açıklamıştır (Tansel, 1978:95):

“1. Hükümet kurulması zorunludur.

2. Geçici olarak bir hükümet başkanı tanımak veya bir padişah vekili ortaya çıkarmak uygun değildir.

3. Meclis’te yoğunlaşan ulusal iradenin, doğrudan doğruya vatanın mukadderatına el koyduğunu kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üstünde bir güç yoktur.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclisten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir kurul hükümet işlerine bakar. Meclis Başkanı, bu kurulunda başkanıdır.

Not: Padişah ve Halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman, Meclis’in düzenleyeceği yasal ilkeler çerçevesinde durumunu alır” (Atatürk, 2010:298-299).

Aynı gün, açık olarak yapılan 5. oturumda Meclis Başkanlık Divanı seçimleri yapılmış ve Erzurum Kongresi’nden başlayarak Heyet-i Temsiliye Başkanlığı’na kadar olan süreç içerisinde Millî Mücadele hareketinin lideri olan Mustafa Kemal Paşa, 120 oyun 110’unu alarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı seçilmiştir (Demirel, 2015:160). Millet Meclisi halkı bilgilendirmek için bir beyanname yayınlamıştır¹⁵. Yine bu tarihte Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında 7 kişilik Geçici İcra Encümeni seçilmiştir. 3-4 Mayıs 1920’de mecliste İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) seçilerek, hükümet işlerini eline almıştır. İlk İcra Vekilleri Heyeti’ndeki bakanları şu isimler oluşturmaktadır (Eroğlu, 1990:143):

“1. Şer’iye ve Evkaf Vekili: Mustafa Fehmi (Gerçekler) Efendi, Bursa.

2. Hariciye Vekili: Bekir Sami (Kunduh) Bey, Tokat.

3. Maarif Vekili: Dr. Rıza Nur Bey, Sinop.

4. Adliye ve Mezahib Vekili: Celalettin Arif Bey, Erzurum.

5. Dahiliye Vekili: Cami (Haykut) Bey, Aydın.

6. Maliye ve Rüşumat Vekili: Hakkı Behiç (Bayiç) Bey, Denizli.

7. İktisat Vekili: Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey, Kastamonu.

8. Müdafaa-i Milliye Vekili: Fevzi (Çakmak) Paşa, Kozan.

¹⁵ Bu beyanname için Bkz.: (Ezherli, 1998:41-42);(Nadi, 1955:48-49-50).

9. Nafia Vekili: İsmail Fazıl (Cebesoy) Paşa, Yozgat.

10. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi: İsmet (İnönü) Bey, Edirne.

11. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili: Dr. Adnan (Adıvar) Bey, İstanbul” (Şengil, 1996:79).

Böylece Türkiye Millet Meclisi kurulmuş, bu ilk hükümet çalışmalarına başlamış, ulusal hareket hem yasal hem de hukuksal bir temel sağlamış, milletin kaderi ve geleceği için millet adına tüm yönetime el koymuştur (Kili, 2014:115). 25-29 Nisan 1920 tarihleri arasındaki meclisteki görüşmelerden sonra 2 sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu¹⁶ kabul edilmiş ve meclisin amacı ile bu amaca ulaşmada yetkili tek meşru yapının kendisi olduğunun altını çizmiştir (Demirel, 2015:161). Millî Mücadele hareketinin en önemli olayı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Türk milletini, asırlarca temsil eden İstanbul'daki padişah ve hükümetin yanında, yeni bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Millet seçmiş olduğu milletvekilleri, kendi hür iradeleri ile bir araya gelmiş ve ülkenin kaderinde söz sahibi olabilmışlerdir (Baykara, 1985:68).

Türk milletini temsil etmek gayesiyle kurulan TBMM için, “Meclis-i Âli”, “Meclis-i Kebîr”, “Meclis-i Kebîr-i Millî” ve “Meclis-i Mebusân” denilmiş ancak, 15 Ağustos 1920 tarihli “Hukûk-ı Esâsiye Encümeni Raporu”yla birlikte ismi resmen tespit ve tescil ile “Büyük Millet Meclisi” tabiri kullanılmıştır (Küçük, 2002:16). Büyük Millet Meclisi, yürütme organı amacıyla çalışmalara başlamış ve “Meclis Hükümeti Sistemi” oluşturulmuştur. Olağanüstü dönemlerde başvuru ve kuvvetler birliğini esas alan bu sistem tercih edilmiştir.

Böylece 23 Nisan 1920'de Ankara'da olağanüstü yetkilerle donatılmış veya Mustafa Kemal Paşa'nın tanımlamasıyla “selahiyet-i fevkaladeyi haiz” şeklinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Millî Mücadele hareketinin meşru bir zemine oturttuğu gibi, bu meclis atmış olduğu adımlarla yeni Türk devletinin temellerini kurmuş, Osmanlı Devleti'ni sürdürmeye çalışan padişah ve İstanbul Hükümeti'nin idaresine son vermiştir. Yine TBMM millet idaresini kendi etrafında toplayarak, iktidarı geri dönülmez bir şekilde İstanbul'dan Ankara'ya geçirmiştir (Demirel, 2015:151). TBMM ile millî iradeye dayanmayan bir teşekkülün kabul

¹⁶ 2 No'lu Hıyanet-i Vataniye Kanunu maddeleri ve ayrıntıları için Bkz.: (TBMM ZC, D.1, C 1:142-144).

edilmediği, Ankara'daki TBMM Hükümeti'nin, egemenliği halk adına kullanan yüce bir organ olduğu ortaya konulmuş ve meşru olmayan hiçbir yükümlülüğün altına girilmemiştir. 1920 yılının TBMM'si, sonraki süreçte demokrasinin çağdaş gerekleriyle tam ve gerçek niteliğini kazanmış, *“Türk milletinin asırlar süren arayışlarının özü ve onun bizzat, kendisini idare etmek şuurunun canlı bir timsali”* (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997:245) olarak Türk toplum yaşamının en temel ve vazgeçilmez kurumu olmuştur.

BÖLÜM 3

3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MEŞRUIYETİNİ YANSITAN BELLİ BAŞLI UNSURLAR

3.1. Varlık Sebebinin Millet İçin Olması

Toplumsal mutabakatla ulaşılmak istenilen hedef, toplum içerisinde mevcut olan farklılıkların tedirginlik içerisinde olmaksızın yaşayabilmesi için gerekli olan siyasî zeminin hazırlanmasıdır. Toplumsal mutabakat, her bireyin veya toplumun çeşitli unsurlarının tek çatı altında aynı düşünmesi veya hareket etmesi anlamına gelmemekte, aksine farklılıklarını koruyarak nasıl bir arada yaşanabileceğinin araştırılması ve çaba gösterilmesi üzerine şekillenmektedir (Demir, 2018:250). Bu minvalde TBMM'nde halkın hemen hemen her kesimi ve katmanından üye mevcut olmuş, çarıklı köylüsü, sarıklı hocası, kalpaklı ve Avrupaî kılıklı aydını ile tam bir kucaklaşma ve kaynaşma görülmüştür.

Vehbi Efendi (Konya)'nin: *“hepimizin maksadı mülk ve milleti, vatani, memleketimizi ve bilhassa dinimizi, ırzımızı muhafazadır”* (TBMM ZC, D. 1, C. 7:270) sözleriyle meclisin varlık sebebinin milletin bekâsı olduğu beyan edilmiştir. Yine TBMM, kendi zabıtlarında, toplanılma gerekçesi *“İçtimaimizin salikî yegânesi olan istihlâsı vatan ve muhafazai istiklâl ve hâkimiyet hususu”* şeklinde kayıt altına alınmıştır (TBMM ZC, D. 1, C. 2:269). Hamdullah Suphi Bey (Antalya): *“Büyük Millet Meclisi hakikaten memleketin bütün aksamını en derin mânasiyle temsil ediyor, onlar yalnız İstanbul'dan gelmiş olanlar değil, yerliler, eşraf ve ayandır, memleketin sahib-i nüfuz kimseleridir. Anadolu içinde, her tarafında mutemed olan zevattır, onlara düşen vazife, teşebbüslerimizin Anadolu'nun, son İslâm vatanının namusunu, şerefini muhafaza etmek ve kurtarmaktan ibaret olduğunu vatandaşlarıma anlatmaktır. Eğer bunda muvaffak olursak İslâm eliyle Müslümanı kırdırmak yolunda İngiltere'yi âciz bırakacağız, o zaman emin olunuz ki, bizimle anlaşacaklardır, vatanımız da mahfuz ve masun kalacaktır, bu bizim en kutsî ve en büyük ahdimizdir”* (TBMM ZC, D. 1, C. 1:35) diyerek, meclisin halkın o günkü yapısını olduğu gibi temsil ettiği ve kendilerine düşen vazifenin ülkenin namusunun, şerefinin kurtarılmasının vatandaşlara anlatılması gerektiği, böylelikle başarıya kavuşulacağı üzerinde durmuştur.

TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa (Ankara) meclisin açılışında mebusların teşekkülü hakkında: “*Meclisi Âlimiz malûmu âlileri salâhiyeti fevkalâdeyi haiz olarak yeniden intihabedilen Mebusanı Kiram ile duçarı taarruz olan makara, saltanattan tahlisi nefis ile buraya gelen Mebusanı Kiramdan mürekkeptir. Tahlisi nefsedip gelebilecek olan mebusan ile birlikte bir Meclisi Ali vücuda getirilmesi ancak yeni intihabedilen tarzı intihabda mevzuubahis olmuştur. Bu anda Meclisimiz münakittir. Evvelce intihabedilen mebusanm dahi aynı derecei salâhiyette ifayı vazife etmesinin mebusanm tarzı intihabından daha ziyade şümüllü olduğu için bunun muvafık olacağı kanaatindeyim*” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:2) beyanıyla meclisin üyelerinin eski Mebuslar Meclisi ve halkın her katmanından olduğunu belirtmiştir.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya): “*Anadolu’ya gelip muhtelif merkezleri işgal edecekler, adamlarını buraya koyacaklar, O zaman bu memleketin sonu gelmiştir ve biz bitmişiz, demektir. ...bu son vatani müdafaa ve irşat ve son davamız için ne yapmak lâzım ise yapmalıyız...*” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:50) sözleriyle, Türk milletinin Anadolu’da yaptığı müdafaanın önemine dikkat çekmiş ve milletin işgal güçlerine karşı geleceğini ifade etmiştir.

9 Temmuz 1337 (1921) Cumartesi günü, söz alan Şeref Bey (Edirne): “*...Dâvayı millimizin sonuna, geleceğine ve haklı olan dâvayı millimizle yaşamaya azmetmiş bir millet olduğumuzu ortaya koyacağımıza imanım var. Çünkü efendiler ölmesini bilen bir millet yaşamak hakkını haizdir...*” (TBMM ZC, D. 1, C. 11:202-205) satırlarıyla, Türk milletinin yaşamaya hakkı olduğunu bütün dünyaya göstereceğini dile getirmiştir.

Ülkesi için ölümü göze alan bir milletin korkusuz olduğunu, Muhiddin Baha Bey (Bursa): “*...Hayatını, haysiyeti milliye ve tarihiyesini kurtarmak için meydana atılmış olan millet ölmesini de gözüne almıştır ve ölümden korkmayan bu millet; ne İngilizden, ne Avrupa’nın sahte medeniyetinden korkar*” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:229) cümleleri ile vurgulamıştır.

Mustafa Necati Bey (Saruhan): “*Biz efendiler burada bütün İslâm âlemi ve bütün Türk âlemi namına kuvvetimizi, kudretimizi göstermeğe mecburuz. ...Kudretimiz, kuvvetimizle cihana hakkımızı tasdik ettireceğiz...*” (TBMM ZC, D. 1, C. 2:19-20) diyerek, Türk milletini İslam dünyası ile özdeşleştirip ortaya koyacakları güçle kendilerini herkese ispat etmelerinin lâzım geldiğini söylemiştir.

15 Eylül 1337 (1921) tarihinde TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa (Ankara) meşru davalarında ümitlerini hiç kaybetmedikleri sadece kendi hayat haklarına hürmet etmelerini talep ettiklerini: *“Bizler, esasen meşru olan dâvamızda inayeti ilâhiyeden hiçbir zaman ümidimizi kesmedik. Hiç kimsenin hakkına tecavüz etmek istemediğimiz gibi, diğerleri tarafından da hakkı hayat ve istiklâlimize riayet olunmasından başka bir dâvamız yoktur. Hududu milliyemiz dâhilinde müdahaleci ecnebiyeden azade olarak her medeni millet gibi hür yaşamaktan başka bir gayesi olmıyan Türk milletini hakkı meşruu nihayet âlemi insaniyet ve medeniyet tarafından teslim olunacaktır...”* (TBMM ZC, D. 1, C. 12:217) şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir. Celalettin Arif Bey (Erzurum): *“Meclis bugün şahısta değil, bugün kuvvei icraiyyede yahut Heyetli İcraiyyeyi intihap ettiğiniz zevatın elinde değil, o kuvvet doğrudan doğruya Meclisi âlinizin elindedir”* (TBMM ZC, D.1 C. 2:78) cümleleriyle, meclisin iktidarı tam manasıyla elinde tuttuğunu söylemiştir.

Muhiddin Baha Bey (Bursa): *“hayatını, haysiyeti milliye ve tarihiyesini kurtarmak için meydana atılmış olan millet ölmesini de gözüne almıştır ve ölümden korkmıyan bu millet; ne İngilizden, ne Avrupa'nın sahte medeniyetinden korkar... Buraya toplanan Millet Meclisi, şüphesiz azim ve iman ile toplanan ve (bu kadar kudret ve vahdet gösteren ve yokluk içerisinde varlık vücuda getiren, muntazam ordular karşısında on bin, yirmi 'bin mücahidle İzmir'de kahramanlıklar, harikalar göstermiş olan millet elbette gayesine vâsıl olacaktır”* (TBMM ZC, D. 1, C. 1:229) sözleriyle, Mustafa Necati Bey (Saruhan): *“Biz efendiler burada (mecliste) bütün islâm âlemi ve bütün Türk âlemi namına kuvvetimizi, kudretimizi göstermeğe mecburuz. Bugün cephelerde çalışan kardeşlerimiz, İzmir bizim olmadan ve bütün bizim elimizden alınıp da İşgal edilen arazi bize iade edilmeden silâhlarını terk etmeyeceklerdir. Hiçbir şey Türkün talebini menedemez”* (TBMM ZC, D. 1, C. 2:20) cümleleriyle, yokluk içerisinde bu milletin derli toplu ordular karşısında gösterdikleri kahramanlıkların kendi ümitlerini kuvvetlendirip artırdığı üzerinde durmuştur.

3.2. Meşru Hakların Teminin Aracı

Meşru hakkın elde edilmesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin işlevi: *“...Hayatı kavimini ikmal edesiye kadar biz Türkler, bilfiil kıyam ettik ve hukuk-u meşruamızı istihsale çalıştık ve şu Büyük Millet Meclisininin Türk Hükümetini vücuda getirdik”* (TBMM ZC, D. 1, C. 24:364) şeklinde ifade edilmiştir. Bu meclisin amacı

kendi üyeleri tarafından: “...Dört tarafta memleketimizi, vatanımızı muhat olan tehlikenin önünde aslanlar gibi dikilmek ve hain din düşmanlarımızın karşısında tarihimize, ecdadımıza lâyük bir evlât olduğumuzu ispat etmek... ..Bizi buraya sevke saik olan sebebi yegâne istihlası vatan endişesidir...” (TBMM ZC, D. 1, C. 2:270-271) şeklinde ortaya konulmuştur.

Ferdî menfaatin sıfır ve “Kuvay-ı Milliye” ruhunun hâkim olduğu TBMM, ülkenin kurtarıcı makamı gösterilmiş ve üyelerinde meşruiyet fikrinin yerleşmiş olduğu görülmüştür. Meşru hakkın elde edilmesi ve bu bağlamda üyeleri tarafından TBMM’nin işlevi, içine girilen mücadelenin bir yokluk meselesi olduğu, boyun eğmeyerek de yaşayacakları, Kuran-ı Kerimi muhafaza edecekleri ve hakiki olarak kalkışmanın Müslümanların hayatlarının kemâle erdirilmesine kadar sürecek çaba olarak şu şekilde beyan edilmiştir: “...Biz buraya eğlenmek için, keyfetmek için gelmedik, buraya, ne birçok müşkülâta ne de birçok mezahime katlanmak için gelmemişsinizdir. Bizi çıkarmışlardır, payitahtımızı işgal etmişlerdir. ...biz iki sene evvel mütareke yapmışızdır. Silahlarımızı bırakmışızdır, muahede yapmışızdır. Düşmanlarımızın bize vadettikleri, dünyaya vadettikleri adalet düsturlarına velhâsıl neler söylemişlerse hepsine inanmışızdır. ...iki seneden beri memleketin dâhilî ve harici bütün yılanları dünyanın bütün vesaitini, adamları kemirmişlerdir. ...Bundan sonra elinizde kalan son vasıta ile kendi hayat ve namusumuzu muhafaza etmekten başka çare olmadığını kabul etmişiz, buraya gelmişiz ve bu heyeti kurmuşuzdur...” (TBMM ZC, D. 1, C. 2:284).

24.4.1336 (1920) tarihinde Reis Sin Şerif Bey başkanlığında yapılan Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşa’nın, Mondros Mütarekesi’nden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasına kadar geçen zamanda meydana gelen siyasi olaylar hakkında konuşmaya dâhil olan Müfit Efendi (Kırşehir) tarafından: “Malûmuâlileri mebus intihafamdaki usul yalnız müntehibi saniler tarafından rey verilmek suretiyle yaptırılır. Hâlbuki buradaki usul hem Müdafaa-i Hukuku Millîye Cemiyeti Heyeti Muhteremesi ve hem meclisi idare heyetleri, hem belediye heyetleri tarafından yapılıyor ki İntihabı Mebusan Kanununda bu kayıt ve sarahat de yoktur. Biz müşkül bîr mevkiye kaldığımız için milletin bütün efkârını temsil edecek Azayı Muhteremenin buraya gelmesini arzu ettiğimiz münasebetle bu yapılan intihapta hepimiz elimizdeki mazaibı fevkalâde ile geldik. Binaenaleyh Paşa Hazretleri en müstacel bir zamanda mebusları burada görmek arzu ettiklerinden dolayı bu usulü vazı buyurmuşlardır.

Binaenaleyh Paşanın vazı buyurduğu usul elimizde mevcut intihabı Meibusan Kanununun fevkinde ve vazifemiz de onun fevkinde olduğundan dolayı o usul dairesinde yapılan intihabın kabulünü Heyeti Muhteremeye teklif ediyorum” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:7-8) denilerek, meclise bütün milletin içinden gelen herkesin katıldığı ve ellerinden geleni en iyi şekilde icra edecekleri, toplanmalarının yegâne sebebi olan vatanın kurtarılması olduğu vurgulanmış, bir araya getirilen meclisin olağan üstü hallerde dahî olsa bütünlük sağlanıp yapılan işi zabıtlara geçirilmesiyle meşruiyet yönüne dikkat çekilmiştir. TBMM ile millî iradeye dayanmayan bir teşekkülün kabul edilmediği, Ankara’daki TBMM Hükûmeti’nin, egemenliği halk adına kullanan yüce bir organ olduğu ortaya konulmuş ve meşru olmayan hiçbir yükümlülüğün altına girilmemiştir.

İsmail Suphi Bey Soysallı (Burdur): Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin toplanma sebebini “...*Mütareke Meclisi Alinizi burada toplamıştır. Mütareke fezayihî, bize icbar edilen muahedenin zalim, katil ahkâmı Meclisi Alinizi buraya toplamıştır. Biz burada esasen bu inkilâp için toplanmadık; esas itibariyle bir müdafaaî meşrua için toplandık. Cihanşümul bir müdafaa için, hakkı hayatımızı, bütün dünya, denizler gibi üzerimize gelse bile, yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık. ...bizim esastımız, gaye ve hedefimiz, ancak meşru emellerdir...*” (TBMM ZC, D. 1, C. 5:409-410) şeklinde belirtmiştir.

TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa (Ankara): “...*Esasen Meclisi Âlinizin mevcudiyeti... evvel emirde meşruiyet ve mesuliyet esaslarının milletçe vacibülmüraat görüldüğüne en büyük delildir. ...Meclisi Âlinizde tekasüf eden iradei âliyei milliyeye istinad etmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine Heyeti Muhteremenizde tecelli eyliyen vicdanı milletin muhakemesine merbut bulunmak cihetiyle de mesuliyetini takdir ve teabit edecek bir kuvvetin idarei umur etmesi zaruridir*” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:31), diyerek, meclisin meşruluğunu iradei milliyeden aldığını, milletin meclisi onayladığını ve onu meşru gördüğünü ifade etmiştir.

Son zafere, amacı ve mücadelesi meşru olanların sahip olacağına yönelik inanç, Mustafa Kemal Paşa (Ankara) tarafından: “...*maksadımız meşrudur, muvaffakiyet imanımız lâyetezelzeldir. Binaenaleyh dâhilde ve hariçteki düşmanlarımız, ister çok ister az olsun, teşebbüslerinin vüsati ne olursa olsun muvaffakiyet kafidir, muvaffakiyeti nihaiye, meşru bir maksat takib edenlerde kalacaktır...*” (TBMM ZC, D. 1, C. 7:229); “*Dâvamızın meşruiyeti ve bütün milel ve*

akvamın insaniyet ve adaletten nasibedar olduğuna kaani olduğumuz yüreklerinin bizimle müşterek ve bize daima muin ve zahir bulunduğuna itminanı tanımımız, muvaffakiyet ümitlerimizin kalplerimizde bir lâhzai tereddüde bile duçar olmamasını temin edecek nihayetsiz kuvvetlerdir, hususiyle Cenabı Hak daima bizimledir” (TBMM ZC., D 1, C. 1:30) denilerek, İsmail Suphi Bey Soysallı (Burdur) tarafından da: *“Biz burada esasen bu inkilâp için toplanmadık; esas itibariyle bir müdafaaî meşrua için toplandık. Cihanşümül bir müdafaa için, hakkı hayatımızı, bütün dünya, denizler gibi üzerimize gelse bile, yine müdafaa için toplandık, azim ve ısrarla toplandık..... bizim esastımız, gaye ve hedefimiz, ancak meşru emellerdir. Milli hudutlarımız dahilinde kalmak istiyoruz. Zulme, tahakküme karşı isyan ediyoruz”* (TBMM ZC, D. 1, C. 5:409-410) şeklinde dile getirilmiştir.

Ülke ve milletin temsil edilmekten mahrum bir hâle getirildiği bir ortamda, meclisin toplandığı ve kendilerini meşakkatli, mesafeli yollardan Ankara’ya getiren ruhun meşru davalarının olduğu, Mehmet Şükrü Bey (Karahisarlı Sahib) tarafından: *“On altı Mart tarihinde İstanbul’un Düvelî İtilâfiye ve İngiliz Asakiri tarafından işgali ile Meclisi Mebusanımız şeniane, caniyane bir surette tarihte emsali görülmiyen bir fecaatle âzalarının bâzılarının tevkifi ve bilâhara diğer ‘azalarına da teşmili suretiyle milletin mukadderatını idare eden Makamı Saltanat ve Hilâfetin ve onun kuvvei icraiyesinin iş göremeyecek bir hale gelmesinden, başsız bir vücudu idare etmek için şu Meclisi Âli toplanmıştır”* (TBMM ZC, D. 1, C. 1:223) Osman Kadri Bey (Muş) tarafından: *“Bizi bir aylık hatta iki aylık yollardan getiren sevgili din ve vatanımızdır”* (TBMM ZC., D 1, C. 2:278), Mehmet Şükrü Bey (Karahisarlı Sahip) tarafından: *“Malûmu âlinizdir ki bu Meclis, on altı mart tarihinde İstanbul’un caniyane bir surette istilâsı üzerine toplanmış ve kendisi için kabul etmiş olduğu sıfat da teşriî sıfat olmuştu; Makamı Muallayı Hilâfeti kurtarmak ve memleketin istiklâli yet ve hâkimiyetini temin etmek ve hududu millimizi kabul ettirmek”* (TBMM ZC, D. 1, C 2:75), yine başka bir nutkunda Mehmet Şükrü Bey (Karahisarlı Sahip): *“Biz burada müdafaaî memleket için, vatanın istiklâlini temin ve istihlâsı için toplandığımız meclisimiz”* (TBMM ZC, D. 1, C. 7:271) şeklinde ortaya konulmuştur.

3.3. İstiklâl Mücadelesinin Sevk ve İdare Edeni Olması

“İstiklâl Harbi” kavramı, “istiklâl düşüncesi ve anlayışı üzerinden sürdürülmüş, Amasya Genelgesinde yer alan “Vatanın bütünlüğü milletin istiklâli tehlikededir”.

“Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır (Evsile, 1998:82-83)- (Turan, 1991:177)- (Çevik, 2002:194) ifadeleri ile hedef, tespit edilmiştir.

TBMM İlk Dönem, bir bakıma Müdafaa-i Hukuk kongrelerinin devamı olup, eski Osmanlı nazırlarını, telgraf memurlarını, valileri, mahkeme zabıt kâtiplerini, Avrupa’da yükseköğrenim görenleri, medrese eğitimi alanları, aydın komutanlarla adları hizasına “aşiret reisi” yazılı kimseleri bir araya toplamıştır. Üyeleri birleştiren biricik nokta istila ordularını ülkeden kovuncaya kadar yılmadan mücadeleyi sürdürmek yolundaki ortak kararlılıkları olmuştur. Onların bir kısmı içinde buldukları ağır şartlar sebebiyle meclise dâhil olduklarında özgeçmişleri hakkında bile bilgi verememişler ülkenin muhtelif yerlerinde Müdafaa-i Hukuk gruplarını teşkilatlandırıp adeta onlara reislik etmişlerdir. “Kuvay-ı Millîye” ruhu ile millî istiklâl davasına atılmış, Türk milletini bu dava devam ettiği müddetçe bu istiklâle inanan ve onu gerçekleştirmek için sayısız fedakârlığı göze alan birçok milletvekili mevcut olmuştur. Üyeleri bu milletvekillerinden mürekkep TBMM, yalnız yasama görevini yürüten bir meclis olarak kalmamış, millî hâkimiyet ilkesini millet adına ve tek başına kullanan bir meclis olmuştur. En yaşlı mebus olan Meclis Başkanı Şerif Bey (Sinop), meclisi açış konuşmasında; İstanbul’un işgal edilmesi sebebiyle saltanat ve hilâfet merkezinin istiklâlinin ortadan kalktığını, bunun kabul edilemez bir durum olması münasebetiyle Türk milletinin derhal harekete geçerek içerisinde bulunulan meclisi teşekkül ettirdiğini, “İstiklâl Savaşı”nın sevk ve idare edeni olduğunu: *“İstanbul’un muvakkat kaydıyla kuvayi ecnebiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esasatıyla makamı hilâfet ve merkezi hükûmetin istiklâli iptal edildiği malûmunuzdur. Bu vaziyete serfûru etmek, milletimizin teklif olunan ecnebi esaretini kabul etmesi demektir. Ancak, istiklâli tam ile yaşamak azmi katisinden olan minelezel hür ve serazad milletimiz esaret vaziyetini kemali şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya bağliyerek Meclisi Âlinizi vücuda getirmiştir. Bu Meclisi Âlinin Reisinin sıfatıyla ve tevfiği ilâhi ile milletimizin dâhilî ve harici istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını”* (TBMM ZC, D. 1, C. 1:2) sözleriyle beyan etmiştir.

25 Nisan 1336 (1920)’da Antalya Mebusu Hamdullah Subhi Bey tarafından okunan Büyük Millet Meclisinin Memleketine Beyannamesi’nde ise: *“...Millet Meclisi Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu’nun şunun, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatana*

bağlamak: için çalışıyor...” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:60) denilerek, halife ve padişahın itilâf devletleri elinde esir olarak tutulduğu, işgal altında bulunan baş şehrin kurtarılacak ülkenin bütünlüğünün muhafazası belirtilmiştir.

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa (Ankara): “...*hududu millimiz dahilinde... ..ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak, uygarlık dünyasının uygarca insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir...*” (TBMM GCZ, D. 1, C. 1:2-10), “...*maksadımız Öteden beri ...Milletin, Devletin İstiklâlini muhafaza etmek. Bunun içinde namus ve şeref tamamen mündemiç olacaktır. Müstakil olarak milletimizin muayyen hudutlar dâhilindeki tamamîyetini muhafaza etmektir, Bunun için muharebe ediyoruz*”(TBMM ZC, D. 1, C. 2:226-227) diyerek, millî sınırlar içerisinde ülkenin bayındır hâle gelmesi, halkın refahının artması, onur ve şerefi içinde tutan bağımsızlıkları için mücadele ettiklerini söylemiştir.

Hüseyin Avni Bey (Erzurum) milletin mevcudiyetini bütün dünyaya gösterdiğini sahip oldukları topraklarda dünya durdukça yaşayacaklarını gösterdiklerini ifade ederek kararlılıklarını ve ümitlerini: “...*meşum mütareke günü bu milletin idam kararı verilmişti. Bu milletin köylüsü galeyana geldi. Efendiler; “Cihanda bizim de yaşamak hakkımız vardır.” dedi ve bunu da filen ispat edecek pek çok medeni vesait müracaat etti... ..Gayet vahşiyane bir surette İzmir’e Yunanlıları soktular. Bu millet orada da imtihanını verdi... ..İşte böyle Anadolu harekâtı milliyesi kendisine tecavüz eden düşmanlara karşı, memleketini müdafaa ediyor, diğer taraftan da medeni bir şekilde bütün dünyaya varlığını gösteriyordu, ilân ediyordu. ...Bu millet kanı bahasiyle aldığı memlekette ebediyen yaşamak hakkını göstermiştir. Bu kendileri tarafından itiraf edilmiştir. Biliyorsunuz ki, bugün bu millet, bu Meclis azmetmiştir*” (TBMM ZC, D. 1, C. 16:211-212) cümleleriyle ortaya koymuştur. Tarık Zafer Tunaya içinde bulunulan mevcut durumu: “*Kendisini bir ihtilal organı olarak ilân eden Birinci Büyük Millet Meclisi, istiklâl savaşını bilfiil idare eden, millet ve memleketin alın yazısını elinde tutan, millî hakimiyete dayanan, rakip tanımayan tek meşru organdır. Ancak rakipsiz olması, yetkisinin sınırsız olması demek değildir. Yetkisinin sınırları kendi yaptığı kaideler ve bunlara kaynak olan gayesiydi. Bu gaye,*

Hilafet ve saltanatı, vatan ve milleti, millî hakimiyet prensibinin gerektirdiği esaslar dahilinde kurtarmaktı” (Tunaya, 1958:238-239) tarzında nitelemiştir.

3.4. Kuvvetler Birliği Sistemine Dayalı Milletın Tek Temsilcisi Olması

“Kuvvetler Birliği” yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde toplanması demek olup, “Meclis Hükümet Sistemi”, yasama ve yürütme kuvvetlerinin yasama organında birleştiği sistemlerden biridir. Yani yasama organı hem kanun yapmakta hem de kendi yaptığı kanunları uygulamaktadır (Çiçek, 2018:167). Meclis Hükümeti sistemi, millet iradesinin meydana getirdiği egemenliğin bölünmezliği ilkesine dayanmaktadır. Bu hükümet sisteminde, yürütme iktidarı meclisten ayrılarak, kendi içerisinde oluşturduğu bir İcra Vekilleri Heyeti veya İcra Komitesi tarafından meclis adına kullanılması yetkisine sahiptir. Kuvvetler Birliği sisteminin teorik esası da: “Egemenlik halkta olduğuna göre, halk egemenlik hakkını seçtiği temsilcileri vasıtasıyla kullanır. Egemenliğin bölünmesi söz konusu olamaz. Bu sebeple halkın yegane temsilcisi meclistir. Ve bütün kuvvetler ve yetkiler onda toplanır. Kuvvetleri ayırmak egemenliğin bölünmesi demektir ve demokrasiye aykırıdır” (Yüzgeç, 2006:50).

TBMM’de, olağanüstü vafının gereği olarak daha ilk günden itibaren, sadece yasama yetkisinin değil, yürütme yetkisinin de sahibi olmuştur (Özbudun, 1985:483). Türk milleti, tek ve gerçek temsilci olarak “Kuvvetler Birliği Sistemi” ne dayalı olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kendi elinde toplamıştır. Olağanüstü şartlarda vücuda getirilen bir sistemde, yeni Türk devletinin temelleri de belirlenmiştir (Batmaz, Sakin, 2013:143). Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin tek temsilcisi olacak olan TBMM’ne henüz Erzurum Kongresi’nin açılış konuşmasında: “*Mukadderata hâkim bir irade-i milliyenin ancak Anadolu’dan zuhur edebileceğini tasrih ederek irade-i milliyeye müstenit bir şûrayı milli tesisini ve kuvvetini irade-i milliyeden alacak bir hükümetin teşkili*” (Omurtak vd., 1993:734-738) nden söz etmiş hedef ilk olarak açıklamış ve Türk milletinin tek temsilcisi olan TBMM’ne göndermede bulunmuştur. Kuvvetler birliği sistemi bu hükümet ile uygulanacağı belirtilmeye başlanmıştır.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) meclis hakkındaki görüşlerini açıklarken: halkın rızası ve mutabıkı, dolayısıyla beraberinde gelecek olan birlik ve beraberliğe verilen kıymeti ve bu durumu toplanan meclisin temsil edeceğine şu sözlerle dikkat çekmiştir:

“Nitekim, fevkalade durumlar içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya yasama kuvvetini tatil edip icra heyetlerine fazla yetkiler verirler, veyahut bütün milletin genel oyuna müracaatla kararlar alırlar. Biz halk birliğine her kuvvetten fazla yetki veren İslamiyet esaslarını nazarı dikkate alarak yüce meclisinizi bütün millet işlerine doğrudan doğruya yetkili tanımak taraftarıyız.. .. Yüksek meclisiniz sahip olduğu olağanüstü yetki sebebi ile milletin idaresini fiilen deruhte ve gerek hilafetin, gerek memleketin selimatını bizzat temin ve müdafaa vazife ve yetkisi ile teşekkül etmiştir ve artık yüksek meclisinizin üstünde bir kuvvet mevcut değildir” (TBMM ZC, D. 1, C. 2:31).

3.5. Üyelerinin Her Kesim ve Katmandan Oluşması

Türkiye Büyük Millet Meclisi Türk tarihinde benzeri olamayan bir biçimde çift seçim sistemi ile üyelerini belirlemiştir. Milletvekilleri içerisinde farklı meslek gruplarını temsil edenler olmakla birlikte, birbirinden farklı düşüncelere ve görüşlere sahip insanları bir araya getirmekteydi (Yüzgeç, 2006:60). Üyelerinin her kesim ve katmandan olduğu milletvekilleri; asker, memur, şeyh, çiftçi, bankacı, tüccar, avukat, aşiret reisi, doktor, belediye başkanı ve bunun gibi daha birçok meslek gruplarını içinde barındıran kişilerden oluşmaktaydı. Kılık ve kıyafetleri, yaşları, görüşleri, meslekleri, çalışma alanları ve görgüleri farklılık göstermektedir. Beyaz sarıklı olanı, beyaz veya kara sakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla, üniformalı genç subaylar, aşiret beyleri, ağalar, tarikat babaları ve kavuklu çelebilerle Avrupa’da eğitimini yeni bitirmiş, batı kültürüyle yetişmiş, Kuva-yı Millîye kalpaklı, modern giysiler giyen gençler bir arada yer almıştır (Yüzgeç, 2006:67).

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde katiplik yapmış Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Meclis’in milletvekillerini her kesim ve katmandan oluştuğunu şöyle aktarır: *“Milletvekilleri Ankara Öğretmen Okulu’ndan, Ankara Sultanisinden (lisesinden) getirilmiş öğrenci sıralarında oturuyorlar. Bunların kılıkları, giysileri, yaşları, düşünsel düzeyleri ve görgüleri başka başka ve çok değişik ; beyaz sarıklı, ak sakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla pırıl pırıl üniformalı genç subaylar ; yazma veya şal sarıklı aşiret beyleri, külahlı ağalar ve kavuklu çelebilerle Avrupa’daki yükseköğrenimlerini bitirip yeni dönmüş, Batı kültürüyle yetişmiş, nokta bıyıklı ‘Kuvayı Milliye’ kalpaklı gençler yan yana oturuyorlar”* (Velidedeoğlu, 1999:16).

Yine Adana Mebusu Zamir (Arıkoğlu) meclisi şöyle anlatır: “Hiçbir tesir altında kalmadan, halkın sinesinden kopup gelen mebuslarla kurulan ilk Millet Meclisindekilerin hepsi vatanperver insanlardır. Para veya geçim için buraya gelmemişlerdi. Davaya bağlı memleket işlerinde fethedilmez birer kale halindeydiler. İlk zamanlarda ayda 100 lira ücret alınır. Birinci reis müstesna, başkanlık divanı para almazdı. Paramız kafi gelmiyor, geçinemiyoruz diyenleri ne gördüm ne de işittim. Ağalar kendi kıyafetleri içinde, şeyh efendiler yeşil sarıklı külahlarıyla, bizim gibilerde bacaklarında bir kilot, keçi kılından siyah tozluk ve başlarımızda birer kalpak vardı. Gün geçtikçe yavaş yavaş otelden, mekteplerden, hanlardan evlere geçiyor, üçümüz beşimiz bir arada oturuyor ve müşterek masraflarımızla gül gibi geçiniyorduk. Hiç kimseye müdahenemiz yoktu” (Gürkan, 1973:84) şeklinde milletvekillerinin durumunu ifade etmiştir.

Meclisteki milletvekili sayısı hakkında dönemin milletvekillerinin hatıralarında ve tarihçilerin kaynaklarında farklı sayılardan söz edilmektedir. Bazı vekiller istifa etmiş, bazıları vefat etmiş, bazıları da seçildiği halde Ankara’ya gelmemişlerdir (Yüzgeç, 2006:35). İhsan Güneş mecliste 378 milletvekilinin (Güneş, 1997:79) olduğunu, Suna Kili milletvekili sayısını 376 (Kili, 2014:57), Ali Fuat Cebesoy 337 (Cebesoy, 1953:310), Mazhar Müfit Kansu, meclisin 437 kişiden oluştuğunu, Tevfik Bıyıklıoğlu 338 vekil olduğunu belirtirken, Damar Arıkoğlu ise toplamda 414 milletvekilinin mevcudunu belirtir fakat ölen ve istifa edenlerle birlikte bu sayının 381 olduğunu ifade etmektedir (Yüzgeç, 2006:35).

Meclisteki milletvekillerinin %28’inin öğretmen olduğu, %15 ‘nin asker, %13’ünün hukukçu, %17’sinin din adamlarından meydana geldiği, %12’sinin tüccar, %9’unun serbest meslek ile uğraştıklarını ve %6’sının çiftçi olduğu ifade edilmektedir. Tarık Zafer Tunaya meclisin üyelerini serbest meslek sahipleri 120 üyenin (ticaret ile uğraşan 40, çiftçi 32, avukatların 20, mühendis 2, gazeteciler 11, amele 1); devlet memuru sayısının 125 olduğunu (idareci 36, maarifçi 25, adliyecisi 19); belediye başkanı ve belediyecileri 13 milletvekili, ordu mensubu ve asker 53 milletvekili; ilmiye sınıfına tabii olanları 53 üye (müftü 14, müderris 13, şeyh 10) ve aşiret reisi 5 milletvekilinin bulunduğunu belirtmektedir (Bayraktar, 2004:6).

Böylesine birbirinden farklı görüş ve düşüncelere sahip olan insanların meydana getirmiş olduğu mecliste tek hedef, vatanın kurtarılması yönünde bir araya gelmiş olmalarıdır. Bu durumu Ali Fethi Okyar: “firt, firt veya grup halinde ele

alındığında şahsi yapı, yetişme şekli, temsil ettikleri fikir olarak birbiriyle asla bağdaşmayacağına hükmedilen bu insanların tek davası vatani kurtarmaktır.” (Balkaya, 2005:101) şeklinde tanımlamaktadır.

3.6. Kuvay-ı Milliye Ruhunun Esas Alınması

Mondros Mütarekesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin ordusu terhis edilmiş, İtilâf devletleri Anadolu'nun birçok yerinde işgale başlamıştır. Özellikle İzmir'in işgali neticesinde Kuva-yı Millîye fikri ortaya çıkmıştır. Kuva-yı Millîye kavramı, tarihimizde “millî kuvvetler”, düzenli olmayan silahlı birlikler olarak tanımlanmaktadır. Vatanın işgali karşısında eski askeri komutan ve askerlerin oluşturdukları savunma birlikleridir (Özkaya, 1992:451). Kuva-yı Millîye, “*vatanın işgali karşısında halkın malının, canının, dininin, ırz ve namusunun korunması, kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı eski askeri komutan ve askerler ile bunlara katılan askerlerin kendi aralarında oluşturdukları savunma birliklerine denilmektedir*” (Özüçetin, Dağıstanlı, 2010:5).

Ortak fikir ve iradeden meydana gelmiş olan en büyük kuvvet derecesinde bulunan milli birlik anlamındaki Kuva-yı Millîye ruhunu taşıyanlar ne rütbe ne makam ne de servet peşinde olmuşlardır. Yalnızca istiklâl ve hürriyet için mücadele etmişlerdir. Mustafa Küçük, Kuva-yı Millîye ruhunu: “*Anadolu'yu harekete geçiren kuvvet, Kuva-yı Millîye Ruhu olmuştur. Kuva-yı Millîye ruhu ferdi menfaatlerin yerine geçmiştir. Kuva-yı Millîye ruhu doğduğu zaman, fertlerde şahsiyet de doğmaktadır. Böylece cemiyet başıbozuk halinden derlenip toplanma haline geçer ve bu halde milli şuuru doğurur. Milli şuuru ise: aynı dili konuşan, aynı tarihe mensup, aynı dine mensup, aynı soydan, aynı geleneklere ve kültüre sahip fertlerde meydana gelir. Kuvay-ı Milliye ruhu, kuvvetini milletin seciyesinden aldığı için milli bir harekettir. Bu milli harekette milli iradeyi faaliyete geçirmiştir*” (Küçük, 1998:144) şeklinde nitelendirmiştir.

Erzurum Kongresi'nde alınan “Kuva-yı Millî'yi âmil ve İrade-i Millîye'yi hâkim kılmak” kararı ile Millî Mücadele'nin ruhu olarak Kuva-yı Millîye'yi hedef alması, Kuva-yı Millîye daha önemli bir anlam yüklemiştir (Turan, 2018:66). Mustafa Kemal Paşa Kuva-yı Millîye'nin mecliste yaptığı konuşmada: “*Kuva-yı Millîye, ordu, her şey, her vasıta artık doğrudan doğruya milletin tahtı emrindedir. Fakat, iş*

memleketin müdafaası olduğuna ve bu işin ordunun da vazife-i asliye ve hakikiyesi bulunduğuna göre, bütün vasıtaların aynı emir ve kumandaya tabi olması lazımdır. Tabi bu kumanda da şunun veya bunun elinde olmayacak, kuvanın heyet-i umumiyesinin idaresi meclis-i alinize teveccüh edecektir” (Özkaya, 1992:453) şeklinde belirtmiş, TBMM Hükümeti’nin varlığını ve hakimiyetini egemen kılacak, düzenli orduya geçişte Kuva-yı Millîye’nin disiplini sağlayacağını söylemiş ve bir başka oturumda “...vatanı müdafaa edecek, milletin ve devletin istiklalini muhafaza edecek kuvayı umumiyeti millete emrediyorlardı. Bu tarzda yapılan emirlerle vesaiti millet ve devlet vezai fi asliyesini ifa edemiyordu ve edemezdi. Bu vesaiti müdafaanın birincisi olan ordu da, ordu namını muhafaza etmek ve bu namı izhar etmekle beraber bittabi vazifesi asliyesini ifadan mahrumdu. İşte bunun içindir ki vatanı müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazife-i asliye, doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet orduya; kendi içinden teslim etmiş evladını, düşman tecavüzüne maruz kalan mintikaların müdafaasına, düşman tasallûtuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeğe mecbur olmuştu. İşte buna kuvayı milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor. Asıl milletin vahdetini vücuda getiren ve İstanbul’un içinde bulunduğu şeraite rağmen, bu vahdeti dahile ve harice göstermeğe müteveccih bir maksat için yapılan teşkilât ise yalnız kuvayı milliye efradından zikrettiğimiz müsellâh efrattan ibaret değildi. Bilâkis bütün memlekette ve memleketin en ücra köşelerinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanunî ve medenî bir teşkilâttir ki ona “Müdafaai Hukuk” teşkilâtı diyoruz” şeklinde ifade ederek, Kuva-yı Millîye’nin işgallere karşı ortaya çıkışı ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti içerisinde yorumlanması gerektiğini belirtmiştir (Özüçetin vd., 2010:10).

Şevket Süreyya Aydemir Kuva-yı Millîye’yi: “*Milli Mücadelede Kuvayı Milliye kavramını hem bir teşkilat fikri hem de bir halk hareketi olarak iki yönde almak lazımdır.*” (Aydemir, 1993:139) sözleriyle tanımlamaktadır. Yücel Özkaya ise: “*vatanın işgali karşısında halkın canının, dininin, ırz ve namusunun korunması, kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı eski askeri komutan ve askerler ile bunlara katılan askerlerin kendi aralarında oluşturdukları savunma birliklerine Kuva-yı milliye denilmektedir*” (Özkaya, 1992:451) şeklinde belirtmiştir.

Hasan Basri Bey (Karesi) tarafından: “*Kuvayı Milliye eğer Kuvayı milliye ise çete değildir... Kuvayı Milliye’nin ilk doğduğu muhit, İzmir havalisidir. Bilfiil Yunan işgali dolayısıyla ahali müdafaai meşrua mecburiyetinde kaldı. Heyecanı millî*

neticesinde bir Kuvayı Milliye teşkilâtı meydana geldi. Bu teşkilât herhalde çetecilik teşkilâtı değildi. Bir müdafaaî meşrua idi... Kuvayı Milliye demek memleketin asayişini muhafaza eder, memleketin iffetini, namusunu muhafaza eder, memlekette namuskârlığı esas olmak üzere tanır bir teşkilât demektir” TBMM GCZ, 1985:266), şeklindeki sözleriyle Kuva-yı Milliye'nin amacını ortaya koymuştur.

3.7. Millet Egemenliğini Müdafaa Etmesi

Meclisin millet egemenliğinin meydana getirilmesi hakkında: “...Makamı Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuri İslâmın da Reisidir. Mücahedatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikini istihdaf eden düşmanlarımıza iradei milliyenin buna müsaid olmadığını göstermek ve bu makamı mukaddeseyi esareti ecnebiyeden tahlis ederek ulüemrin salâhiyetini düşmanın tehdit ve ikrahından azade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydiyle dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:31) cümleleriyle, Mustafa Kemal Paşa (Ankara) tarafından da: “...Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti mevcuttur, meşrudur ve kanunidir. Bunu milletimiz tanımıştır ve bütün dünya tanımıştır. ...İşte böyle bütün dünyaca tanınmak mefhareti hakikiyesine malik olan hükümeti celileniz, birçok medenî hükümetlerle münasebatı siyasiyeye girişmiştir, mukavelâtı siyasiye yapmıştır, muahedatı siyasiye yapmıştır. ...Şekli vaziyeti, mahiyeti meçhul olan bir hükümet karşısına hangi medenî devlet geçer efendiler? Hangi medenî devlet onların sözüne emniyet ve itimat eder efendiler? Halbuki bu vâkıdır, tarihe geçmiştir ve daima baki kalacaktır. ...Efendiler, hâdiseten, hakikaten mevcudolan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin şekli ve vaziyeti, mahiyeti kanunen, ilmen ve hâdiseten müberhen olan bir şeydir, bedihiyâttan olan bir şeydir; fakat böyle olmakla beraber bu bir vesikadır ve cihanda okunmuştur ve bundan mülhem birtakım fikirler vardır...” (TBMM ZC, D. 1, C. 14: 427) denilerek, TBMM'nin artık tek mercii olduğu: “...İstiklâli millimizin mahfuziyeti uğurunda giriştiğimiz mücahedei hudapesendanemizi haleldar etmek üzere hain düşmanlar tarafından bugünlerde vaki olan yeni teşebbüsata karşı biz Ankara Müdafaaî hukuk ve belediye azaları, belediye dairesinde biliçtima, müştakillen yaşamak hususundaki azim ve iradei milliyemizi berveçhi âti tevsik ve tahkim ettik. Bin üç yüz senelik islâmiyet ve altı yüz senelik Osmanlılık istiklâlsiz yaşayamaz. İstiklâli islâm iradei ilâhi yenin ve ahkâmı diyemizin

muktazayi minifidir. İstiklâlimizi elimizden alarak, mal ve can ve dinimize kasteden İngiliz muahedei sulhiyesini kabul edecek hiçbir hakikî müslüman tasavvur etmeyiz Kendi hukuku meşruai milliyesi dahilinde yaşamaktan başka bir gayesi olmayan Türkiyeye..., ...Türkiyede yaşayan ve Türkiyenin bütün arazi ve hukukuna sahip bulunan Türk milletinden başka kimse imza edemez....Hakkı meşruumuz olan istiklâli millimizi tanıyacak... ...azim ve mücahedatımızın düşman tazyikim artırdıkça kesbi salâbet edeceğini bizi istihfaf eden düşmanlar bilmelidirler” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 4:41-42), “...Bugünkü vaziyetimizi ifade etmek lâzımgelirse; milletin tabii mümessillerinden teşekkül eden Meclis ve onun Hükümeti bila istisna bütün memlekette hâkimdir ve hâkimiyeti muhafaza etmek kuvvet ve kudretine maliktir” (TBMM ZC, D. 1, C. 7:410), Hasan Fehmi Bey (Gümüşhane): “Bizi yok etmek, bizi mahvetmek ve âlemi İslâmın ümidi ittikâsı olan Devleti Osmaniyenin varlığıyla yokluğunu müsavi bir hale getirmek istedi ve bize bir şeraiti sulhiye teklif etti. Bu şeraiti sulhiyeye karşı bütün milletin samimî ruhundan, hatta kalbinden, damarından içindeki ilikten kopan bir feveran koşturdu.....Anadolunun her tarafında müdafaaî milliyet teşkilâtı namında, bidayeten gizli sonra aleni ufak ufak şekilde başlayan ve neticede kül haline gelen ve nihayet bir Anadolu hükümeti meydana getiren milletin yine bütün arzusu hududu millisi dahilinde istiklâli tammını muhafaza etmekten ibaretti” (TBMM GCZ, 1985:176-177) sarf edilen cümlelerle de ülkenin arazi hukukuna Türk milletinin sahip olduğu, onun adına hiç kimsenin yetkili olmadığı, düşmanın baskısının artmasıyla mücadelelerinin daha dayanıklı hâle geleceği ifade edilmiştir.

Bu minvalde Mehmet Şükrü Bey (Karahisarî Sahip): “...Biz burada müdafaaî memleket için, vatanın istiklâlini temin ve istihlâs için toplandığımız halde, yine kendi memleketimizin, şu zavallı milletin, halkın, zavallı köylünün hukukunu nazarı dikkatten dur tutuyoruz. ...Biz ki müdafaaî memleketi için toplanan Meclisi Âli, memleketin ihtiyacına göre bir şekli idari tesis etmek zarureti karşısındayız” (TBMM ZC, D. 1, C. 7:271) diyerek, Meclisin öncelikli işinin ülkenin kurtarılması olduğu üzerinde durmuştur.

Fevzi Paşa (Kozan) tarafından zafere olan inanç ve ümit şu şekilde ortaya konmuştur: “Bizim milletimiz hiçbir zamanda esaret zincirini taşımamıştır. Bugün şunu da arzedeğim ki zafer ancak imanı tam olanlarındır. Eğer biz içimizde, kalbimizde düşmanlarımızın buraya ayak basmamasına azmi kat’î ile iman edersek basamaz efendiler, şüphesiz bu kadar fedakârlığa mukabil millet parlak bir istikbal

bekliyor ve bu istikbali ancak şarktan doğacak istiklâl güneşi bize vaat ediyor...”
(TBMM GCZ, D. 1, C. 1:44-45)

Hüseyin Avni Bey (Erzurum): *“16 Mart 1336 tarihinde Hâkimiyeti Milliyemize fiilen vurulan darbe üzerine millet kudretini izhar etmiş ve salifilanz amalinin istihsalini temin için vekillerini izam edip Büyük Millet Meclisini vücuda getirdi. Meclisi Âli mezkûr esasatı gayei amal ittihaz edip bütün mevcudiyetiyle bu mukaddes gayenin istihsaline müttefikan çalışmaktadır”* (TBMM ZC, D. 1, C. 10:296) demekte, meclisin asıl amacını yerine getirmek için vücuda getirildiğini belirtmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin milletin eseri olan bu müessesenin vasfı ve vazifesi, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) tarafından: *“Meclis, önde ordusu olduğu halde milletin bu âna kadar göstermiş olduğu azim ve metanetin eseridir. ki; biz pek meşru, pek mukaddes haklarımızı istihsal için uğraşıyoruz...”* (TBMM ZC, D. 1, C. 23:352), Şükrü Bey (Karahisarı Sahip) tarafından: *“...Burada bizim toplanmamızı emreden şey, müdafaai vatan hissidir ve emperyalist devletlerin üzerimize hücumu karşısında müdafaasız kalan millet, meclisini toplamıştır. Bu bir hakikattir. Hepimiz buraya gelirken hepimizin kalbinde, vicdanında ve yemin ettiğimiz veçhile yaşayan bir şey varsa, hududu milliyemiz dahilinde, bu milletin istiklâli tammını temin etmektir. Bütün mebusların vazifesi budur”* (TBMM GCZ, D. 1, C. 1:341), Şeref Bey (Edirne) tarafından: *“Zira şimdi camîai Islâmîyenin bugün yalnız; yalnız göz diktiği ve güvendiği bit' kuvvet varsa onu da ulülazm olan Türk meydana getirdi ki işte o Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetidir ki, her şeyi haizdir. Binaenaleyh rica ederim, hattâ bu havai bile olsa hiç, olmazsa siyaseten bu kuvvetten istifade etmek bizim için farziyandır”* (TBMM ZC, D.1, C 22:350), Mustafa Kemal Paşa (Ankara) tarafından: *“...Binlerce senelerden beri istiklâl mefhumunun timsal-i asili olan Türk milleti bir tekme ile bu hufrenin içine yuvarlanmak isteniyor, ...millet hiçbir vakit bu hareket-i hiyanetkâranenin kurbanı olmaya razı olamazdı. ...Türk milleti bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felâketlerin karşısında meftur olduğu kabiliyet ve kudretle ahzı mevki etti. ...Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve hâkimiyetini bir şahısta değil, bütün efradı tarafından müntahap vekillerden tereküb eden bir Meclis-i Âlide temsil etti. İşte o Meclis, Meclis-i Âlinizdir; ...bu imakam-ı hâkimiyetin hükümetine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler”* (TBMM ZC D:1, C:24: 304-316), Yusuf Kemal Bey (Kastamonu) tarafından: *“İstanbul'un şu suretle işgal*

altına girmesiyle orada bulunan idare ve teşri heyetlerimizin verecekleri mukarreratın, Akdedecekleri uhdatın nazarı millette keenlemeyekün hükmünde olduğunu, çünkü milletin idaresini burada mevcudolan Büyük Millet Meclisinin deruhde etmiş bulunduğunu herkese bildirmek lâzım” (TBMM ZC, D. 1, C. 1:225), Necati Bey (Erzurum) tarafından: “Düşmanlarımız işte bu altı bin senelik muazzam, hür bir milleti öldürmek istemişler ve esaret kelimesinin bile ifade edemeyeceği bir şekilde koymuşlardır. Fakat hayır efendim, bu millet hiçbir vakit esir yaşamamıştır ve hiçbir zaman esir yaşamayacaktır. O; kuvvetini Allahından, tarihin muazzamı kuvvetinden almıştır ve o kuvvet dünyada bir Türk namı kalıncaya kadar kendisini gösterecek ve hiçbir zaman istikbalinden feragat etmeyecektir” (TBMM ZC, D. 1, C. 2:15) şeklinde ortaya konulmuştur.

3.8. Devletin Esaslarını Tespit Etmesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi daha açılışının ikinci olan 24 Nisan 1920’de devletin esaslarını tespit etmeye ve izlenecek siyaseti, İstanbul’daki hükümet yok sayıldığından ve milli egemenlik esasına dayanarak, çıkarttığı kanunlarda millet iradesini vücuda getirmeye başlamıştı.

Teşkilatı Esasiye Kanunu’nda Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa (Ankara) hükûmetin maksadını şöyle belirtmiştir:

“...1. Türkiye Büyük Millet Meclisi hududu millisi dâhilinde temini hayat ve istilâl ve tahlisi makâmı hilâfet ve saltanat ahdiyle teşekkül eylemiştir.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hayat ve istiklâlini kurtarmayı yegâne maksadı ve gaye bildiği haklı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı itikadındadır.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve haricî düşmanlarla tevhide mesai edip milleti işgal ve ifsada çalışan dahil hainlerin tedibi için orduyu istiklâli millinin müttekâsı bilmeyi vecibe addedecektir.

4. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, halkın maruz bulunduğu avamili sefaleti izale ile esbap ve vesaiti saadet ve refahını temin etmeyi umdei esasiye ve

binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve alelumum içtimaî mesailde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre muktazi teceddüdat ve tesisatı vücade getirmeyi başlıca vazife addeder. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bilcümle mesai ve icraatında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzar ve ifsadata karşı milletin vahdet ve tesanüdünü halele ve müdafaa ve mücahede kuvvet ve kudretini nakiseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakkii eder, siyasî içtimaî umdelerini milletin ruhundan almaya atfi ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu umdelerin tatbikatında milletin temayülât ve ihtiyacatı hakikiyesini nazarı dikkatte bulundurur” (TBMM ZC, D. 1, C. 4:201).

Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey (Sinop) tarafından: “...Takibettiğimiz ve edeceğimiz siyaset, Türkiye Büyük Millet Meclisince ve umum milletçe vazı ve kabul edilmiş olan esaslardan ayrılamaz. Dâvamız, millî hudutlarımız dâhilinde istiklâlî kâmilimiz ve hâkimiyeti tammemiz ve her türlü müdahâlâtan azade olarak inkişafımızdır. Siyaseti hariciyemiz bu dâvanın tazammun ettiği metaneti milliyeyi istihsalden başka bir gayeyi güdemez. Bunun içindir ki, bu dâvamızın meşruiyetini fiilen, resmen, cidden teslim edenlerle tabii dost oluyoruz ve olacağız. Hakkımızı zorla elimizden almak isteyenlere vermemeye çalışacağız ve vermeyeceğiz... (TBMM ZC, D. 1, C. 11:61-62), Hariciye Vekili İsmet Paşa (Edirne) tarafından: “...Biz boynumuza zincir geçirmek istemiyen bir milletiz ve en ziyade istediğimiz gibi himaye usulü vaz’ederiz. Müessesatımızı himaye ederiz ve memleketin iktisadiyatını yükseltiriz ve nef’i millete muvafık görmediğimiz hiçbir kayıt altına giremeyiz. Bunun için herkes ve her millet gibi, bir kayıt ve bent altına girmeyiz ve memleketimiz için katiyen en ufak bir zararı tecviz etmeyiz. Tabii Meclisi Âli de, bu kanaati taşıyacaktı” (TBMM ZC, D. 1, C. 24:340-341) denilerek, takip edilecek olan siyasetin milletçe belirlenen esaslar olduğu dile getirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetinin ülkenin ve milletin tek temsilcisi olduğu Rasih Efendi (Antalya) tarafından: “Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi vardır ve bu Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türkiye’nin yegâne mümessilidir, istinatgahıdır, Allaha, Peygambere, bütün mukaddesata iman eden o azimli milletin, o azimli Meclisi, onların da ve onların istinadettikleri kuvvetlerin de pek yakında yıkılıp gittiğini görecektir” (TBMM ZC, D. 1, C. 24:273), İsmet Bey (Edirne) tarafından: “millete karşı olan vazifemiz, kendisini hayattan, istiklâlden, her türlü mukaddesattan mahrum eden, kendisine İdam hükmü vermiş ve onu masasının

üzerine koymuş olan bir heyeti zalimeye karşı, cebindeki çakısı, erindeki taşı ve parmaklarında tırnağı ile boğaz boğaza, ölünceye kadar, müdafaa etmek vazifesidir.... bütün dünyaya karşı, milletimizin hakkı hayatım ispat etmekte gösterdikleri mucizeleri ve dahilî ve harici bütün müşkülâtta ve bütün felâketlere karşı Heyeti Mufteremenizin bir milleti temsil etmekte olduğumuzu” (TBMM ZC, D.1, C. 2:284) sözleriyle ifade edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin milletin saltanatı olarak nitelendirilmekte Feyzi Efendi (Diyarbakır) tarafından: “Efendiler; Makamı Hilâfet tahtı esarettedir. Ve esarete olduğu için onu ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi muhafaza edebilir. Bütün âlemi Islâmın noktai nazarı da hep Büyük Millet Meclisine gelen telgraflarla müeyyettir. Yoksa o hak şahsiyette değil, Meclisin mâneviyetindedir. Bugün millet artık Osmanlı Saltanatını tarihe karışmış farz ediyor, millet artık Osmanlı Saltanatını tanımıyor, doğrudan doğruya milletin Saltanatını tanyıyor. Ve Kanunu Esaside olan maddelere, on senelik Meşrutiyetin ilk devresinden beri tarihi inkılâbımıza bakarsak devir devir, zaman zaman daima milletin aleyhine mukarrerat Çıkmıştır. Milletin yalnız bir refah devresi varsa o da Büyük Millet Meclisinin küşadından sonra açılmıştır. Artık bundan sonra millet saltanat sevdasında olanların arkasından koşmayacaktır” (TBMM ZC, D. 1, C. 24:277 30.10.1338) denilmiş, Meclisin yetkisi Hasan Basri Bey (Karesi) tarafından şu şekilde belirtilmiştir: “Efendiler Büyük Millet Meclisi fevkalâde ahvalden ve millî heyecandan doğmuş bir meclistir. Bu meclis, evvelki Meclisi Mebusana ait Kanunu Esasî maddeleri ile ölçmek zannederim ki bir hata, olur. 'Evvelce Meclisi Mebusan yalnız bir teşrî salâhiyetini haizdi. Halbuki ahvali fevkalâdeden ve millî heyecandan doğmuş olan Büyük Millet Meclisi yalnız teşri salâhiyetine değil, fakat icra salâhiyetine de malik bir Meclistir” (TBMM ZC, D.1, C. 7:364 24.1.1337).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son meşrutî faaliyetini temsil edecek olan son Osmanlı Mebuslar Meclisi, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine çalışmaz hâle düşmüş, 11 Nisan 1920 tarihinde Mebuslar Meclisi'nin resmen feshedilmesi ve mebuslarının Malta'ya sürgün hayatına gönderilmesi, artık Türk milletinin iradesini dile getirecek bir yapıdan mahrum bırakmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, İtilaf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Mebusan Meclisi'nin çalışmaz bir duruma gelmesiyle Anadolu'daki Millî Mücadele hareketinin millet iradesine dayalı yeni bir yapıda vücuda getirilmesi için "*Salâhiyet-i fevkalâdeye malik* (olağanüstü yetkilere sahip)" bir meclisin Ankara'da toplanacağını bildirmiştir.

İstiklâlden mahrum olmayı reddetmek, vatanlarında yabancı işgale karşı durmak ve bu işgale en kısa zamanda son vermek amacıyla başlayan ve Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu "İstiklâl Mücadelesi", direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi şeklinde "Müdafaa-i Hukuk Hareketi"nden ve "Heyet-i Temsiliye"den doğmuş, olağanüstü yetkilere haiz bir mecliste belirmiş ve görünmüştür.

23 Nisan 1920 Cuma günü; "*Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden*" Büyük Millet Meclisi tarihi görevine başlamıştır. Meclisin açılmasıyla birlikte millî irade tecelli etmiş, meclis ve hükûmet millî amaçlara bağlı olarak ilk günden itibaren büyük bir özveriyle kararlılığını ortaya koymuştur.

Siyasî otoritenin varlık sebebinin bir anlamda ifadesi şeklinde beliren TBMM, halkın rızası ve onayına dayanan toplumsal uzlaşmayı yansıtmış, halkın her kesimi ve katmanından üyeyi temsil etmiş, tam bir kucaklaşmanın ve kaynaşmanın gözlemlendiği bir mekân olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Millî Mücadele hareketinin meşru bir zemine oturduğu gibi, bu meclis atmış olduğu adımlarla yeni Türk devletinin temellerini kurmuş, Osmanlı Devleti'ni sürdürmeye çalışan padişah ve İstanbul Hükûmeti'nin idaresine son vermiştir. Yine TBMM millet idaresini kendi etrafında toplayarak, iktidarı geri dönülmez bir şekilde İstanbul'dan Ankara'ya geçirmiştir.

Ferdi menfaatin sıfır ve “Kuvay-ı Millîye” ruhunun hâkim olduğu TBMM, ülkenin kurtarıcı makamı gösterilmiş ve üyelerinde meşruiyet fikri yerleşmiştir. Meşru hakkın elde edilmesine yönelik üyeleri tarafından TBMM’ nin işlevi, içine girilen mücadelenin bir yokluk meselesi olduğu, boyun eğmeyerek de yaşayacakları belirtilmiş, Kuran-ı Kerimi muhafaza edecekleri ve hakiki olarak kalkışmanın Müslümanların hayatlarının kemâle erdirilmesine kadar sürecek bir çaba olarak tescil edilmiştir.

TBMM, olağanüstü vasfının gereği olarak daha ilk günden itibaren, sadece yasama yetkisinin değil, yürütme yetkisinin de sahibi olmuş, Türk milletinin tek ve gerçek temsilcisi olarak “Kuvvetler Birliği” ne dayalı olarak yasama, yürütme ve yargı erklerini kendi elinde toplamıştır. “Meclis Hükûmeti Sistemi” tercih edilmiştir. “Meclis Hükûmeti” ve “Kuvvetler Birliği” ile yeni düzen başarı sağlamış, Millî Mücadele’yi neticelendirmiş, kurucu vasfı ile saltanatın kaldırılmasına dayanak olmuş ve cumhuriyetin ilanına giden yol aralanmıştır.

1920 yılının TBMM’si, sonraki süreçte demokrasinin çağdaş gerekleriyle tam ve gerçek niteliğini kazanmış, *“Türk milletinin asırlar süren arayışlarının özü ve onun bizzat, kendisini idare etmek şuurunun canlı bir timsali”* olarak Türk toplum yaşamının en temel ve vazgeçilmez kurumu olmuştur.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ VE TBMM ZABIT CERİDELERİ

ATASE, İSH, 272-203-1 (21 Nisan 1920).

BCA, 490.1.0.0/34.141.2

TBMM *Gizli Celse Zabıtları*, (1985). Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMM Kavanin Mecmuası, 2 No'lu Hıyanet-i Vataniye Kanunu, 1. Madde.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 1, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 10, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 11, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 12, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 14, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 16, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 2, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 22, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 23, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 4, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 5, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 7, Ankara, TBMM Matbaası.

TBMM *Zabıt Ceridesi*, D.1, C. 24, Ankara, TBMM Matbaası.

II. MÜRACAAT ESERLERİ

Atatürk, K. (1998). *Nutuk* (1919-1927), (Haz. Zeynep Korkmaz), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Atatürk, K. (2010). *Gençler İçin Fotoğraflarla Nutuk*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (Cilt I-III), (1997), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kur'an-ı Kerim.

Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*, (Cilt 2), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Küçük, M. (2002). "Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 16, s. 15-27, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.

Omurtak, Salih, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Enver Ziya Karal, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen, Uluğ İğdemir, (1993). "Atatürk", *İslâm Ansiklopedisi*, 1.Cilt, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

Sakallı, B. (2002). Sosyal Açıdan Milli Mücadele ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine Genel Bir Bakış I, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 15, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.

Temel İslam Ansiklopedisi, (2020). Ankara, İslam Araştırma Merkezi Yayınları.

III. KİTAPLAR

Ağaoğulları, M. A. (1991), *Tanrı Devletinden Kral Devlete*, İmge Yayınları. Ankara.

Akın, R. (2001). TBMM Devleti (1920-1923) *Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İstanbul, İletişim Yay.

Akşin, S. (1992). *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul, Cem yayınevi.

Aybars, E. (1984). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları.

Aydemir, Süreyya, Ş. (1993). *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922*, Cilt 2, 5. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Balta, Bekir. T. (1960). *Türkiye'de Yürütme Kudreti*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Balkaya, S. İ. (2005). *Ali Fethi Okyar*, Ankara, TTK Yayınları.

Baykara, T. (1985). *Milli Mücadele*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Belen, F. (2014). *Türk Kurtuluş Savaşı*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.

Caniklioğlu, M. D. (2010). *Anayasal Devlette Meşruiyet*, Ankara, Yetkin Yayınları.

Cebesoy, Fuat, Ali. (1953). *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, Vatan Neşriyatı.

- Çakırbaş A., Korkmaz A., Abanoz F., Öz E. (2018). *Türk İnkılabı Osmanlı'dan Günümüze*, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Çelik, Z. (2002). *Milli Mücadele'de "Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na" Geçiş*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Çetin, H. (2005). "İktidar ve Meşruiyet", (Ed. M. Türköne), *Siyaset*, Ankara, Lotus Yayınevi.
- Çiçek, A. C. (2018), "Kuvvetler Birliği Kuramı Bağlamında Küba'da Siyasal Sistem", (Ed. Timuçin Kodaman), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırmalar-3*, Ankara, Gece Kitaplığı.
- Demirel, A. (2015). *Birinci Mecliste Muhalefet*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdari-Askeri Unvan ve Terimler*, İstanbul, TDAV Yayınları.
- Erdem, A. (2007). "Meşruiyet, Demokrasi, Sosyal Sorumluluk ve Halkla İlişkiler", (Der. M. Işık), *Tüm Yönleriyle Halkla İlişkiler ve Tanıtım*, Ankara, Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt 1: (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*, Ankara, TTK Yayınları.
- Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılap Tarihi*, Ankara, Savaş Yayınları.
- Ertan, T. F. (Ed.). (2014). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Ezherli, İ. (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, 2. Baskı, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Goloğlu, M. (2010). *Milli Mücadele Tarihi-III (1920) Üçüncü Meşrutiyet Birinci Büyük Millet Meclisi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Güneş, İ. (1997). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gürkan, A. (1973). *Cumhuriyet, Meclis, Hükümetler, Başkanlar*, Ankara, Güneş Matbaacılık.
- Gürler, H. (2007). *Paşaların Gözüyle Milli Mücadele*, Ankara, Vadi Yayınları.

- Kansu, M. M. (1997). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, (Cilt 1), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kırzioğlu, Fahrettin, M. (1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, 1. Cilt, Ankara, Kültür Ofset Yayınları.
- Kili, S. (2014). *Türk Devrim Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kinross, L. (1994). *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köseoğlu, N. (1997). *Eski Türkler'de, İslam'da ve Osmanlı'da Devlet*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.
- Müderrişoğlu, A. (1988). *Kurtuluş Savaşı Mali Kaynakları*, Cilt 1, İstanbul, Kastaş Yayınları.
- Nadi, Y. (1955). *Birinci Büyük Millet Meclisini Açılışı ve İsyanlar*, İstanbul, Sel Yayınları.
- Nadi, Y. (1995). *Ankara'nın İlk Günleri*, Ankara, Sel Yayınları.
- Özbudun, E. (1985). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin Hukuki Niteliği*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özüçetin, Y. (2015). *Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal Paşa (1920-1923)*, Kırşehir, Berikan Yayınevi.
- Sakin, Ş. Batmaz, S. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İstanbul, Not Yayınları.
- Selek, S. (2010). *Anadolu İhtilali I*, İstanbul, Kastaş Yayınevi.
- Şengil, Karaçam, M. (1996). *Birinci Dönem TBMM'nde Düşünce Akımları (1920)*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Tansel, S. (1965). *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Ankara, Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları.
- Tansel, S. (1978). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.II, 1. B., Ankara, Milli Eğitim Yayınları.
- Toynbee, A. J. (2017). *Türkiye, Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, İstanbul, Örgün Yayınevi.
- Turan M. vd., (2006). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, Gazi Kitabevi.

- Turan, R. (2006). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Turan, Ş. (1991). *Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, İstanbul, Bilgi Yay.
- Turan, Ş. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk*, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Türköne, M. (2008). *Siyaset*, Ankara, Lotus Yayınları.
- Velidedeoğlu, V. H. (1999). *İlk Meclis*, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Yazıcı, S. (Der). (2015). *Milli Egemenlik Belgeleri*, Ankara, TBMM Basımevi.

IV. MAKALELER

- Altun, A., Mazman, İ. (2020). Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne İktidarların Meşruiyet Kaynakları, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/(10).
- Ateş, D. (2007). Ulus Devletin Siyasal Meşruiyeti: Küreselleşmenin Yansımaları, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2).
- Babacan, H. (2014). Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Cephe Gerisi Faaliyetleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31).
- Balı, Şafak, A. (2004). Tarih Boyunca Türk Devletlerinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (12)/1-2.
- Basri, H. (2005). Türklerde "Kut" Kavramı Ve Osmanlıların Kutsiyet Elde Etme Çabaları, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (7).
- Bolat, B., Ayaz, R. (2021). Din-Devlet İlişkileri Ekseninde Siyasal Meşruiyetin Dinsel Kökeni, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (25).
- Bostancı, M. (2015). Milli Mücadelede Erzurum Kongresi ve Kararları, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4).
- Çetin, H. (2013). "Demokratik Meşruiyet Versus Karizmatik Meşruiyet", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27).

- Dağıstanlı M., Özüçetin, Y. (2010). Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-Yı Milliye, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (20)/21.
- Demir, K. A. (2018). "Toplumsal Uzlaşıda Devlet Yönetimi ile Toplum Arasındaki Fren-Denge Unsuru: Sivil Toplum Yönetimi Üzerine Bir Değerlendirme", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/(1).
- Demirbaş, O. (2002). Milli Mücadelede Farklı Meşruiyet Tipleri, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:26.
- Doğan, K., C., İnankul, H. (2021). Demokrasi Kavramı Bağlamında Eski Türklerde İktidar, Bürokrasi ve Divan Geleneği: Büyük Selçuklu Devleti Üzerine Bir Değerlendirme, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (5)/1.
- Evsile M. (1998). "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (16)/40.
- Göktürk, İ. (2020). Temel Kaynaklardan Hareketle Türk Devlet Geleneğinde Meşruluğun Dayanakları, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2).
- Güloğlu, Fatih. M. (2019). Toplumsal Gerçekliği İnşa Eden İllüzyon: Meşruiyet, *Mediterranean Journal of Humanities*, IX/2.
- Gürbüz, Ö. (2006). Türklerde Egemenlik Anlayışı ve Yöneten-Yönetilen İlişkisi, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (25)/2.
- Karadeniz, Y. (2019). Siyasi Güç ve Dini Meşruiyet Açısından Büyük Selçuklu-Abbasi Halifeliği İlişkileri, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/(2).
- Karakuş, G. (2018). Türk Siyasî Düşüncesinde Meşruiyet Kaynağı Olarak Mâturîdîlik, *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*.
- Kılavuz, N. (2012). Mondros'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar Millî Mücadele'nin Siyasal Gelişimi, *Ekev Akademi Dergisi*, (51).
- Ok, Şenol, A. (2017). Max Weber'de Otorite ve Meşruiyet Tipolojisi, *ASEAD*, (4)/8.
- Okumuş, E. (2001). Din-Toplum İlişkilerinde Dini Meşruiyet ve Dini Meşruiyet Bağlamında Geçen Yüzyılın Sosyal Görünümü, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3)/1.

- Özcan, S. (2013). Amasya Genelgesi'nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1)/1.
- Özdemir, G. (2014). Weberyen Anlamda Türklerde Otorite ve Meşruiyet İlişkisi (15. Yüzyıl Osmanlı Dönemine Kadar), *Akademik İncelemeler Dergisi*, (9)/2.
- Özkan, S. (2005). Niçin Milli Mücadele, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13).
- Özkaya, Y. (1992). Kuva-yı Milliye, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (8)/24.
- Öztürk, Kemal, N., Ok, Şenol, A. (2017). Siyasal Millet Düşüncesinin Evrimi, *Türk İdare Dergisi*, S. 484.
- Selvi, H. (2006). "Sivas Kongresi Kararlarının Uygulanması", *Sivas Kongresi IV. Uluslararası Sempozyumu* (Haz. Mustafa Cöhce-Hüseyin Tosun), Ankara.
- Semerci, A. (2019). Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'daki Çalışmaları, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (121)/238.
- Taşkıran, C. (1999). İzmir'in İşgali İle Uyanan Milli Mücadele Ruhu ve Bunun Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun ve Havza'dan Yazdığı Raporlardaki Yansıması, *Milli Eğitim Dergisi*, S. 142, Ankara.
- Tunaya, Zafer, T. (1958). Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasî Karakteri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, (23)/3-4.
- Turan, M. (1998). 19 Mayıs'ın Türk İstiklâl Harbindeki Yeri ve Önemi, *Türk Yurdu*, (18).
- Turan, M. (2012). "Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi: Milli Temsil Meselesi", *Akademik Bakış*, 5(10).
- Turan, M. (2018). Kuva-yı Milliye'nin Anlamı, Tarihi ve Fikri Temelleri, *Türk Yurdu*, (366).
- Uyanık, N. (2020). Hegel'in Devlet Teorisi Üzerine, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(2).
- Yazıcı Sedat vd., (2011). "Tarihsellik ve Kuramsallık Arasında; 1921 ve 1924 Anayasalarında Kuvvetler Birliği/ Ayrılığı Tartışması", *Bilig*, (59).
- Yıldız, Y. (2017). Filozof Kral II. Friedrich: Kutsal Roma-Cermen İmparatoru II. Friedrich (1194-1250) ve İslam Bilim Mirası, *History Studies*, (9)/1.

V. TEZLER

- Altun, A. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet, İktidar ve Meşruiyet, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale.
- Bayraktar, M. (2004). Birinci Türkiye Millet Meclisi'nin Dağılma Süreci, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Samsun.
- Kiremitçi, Gamze, G. (2012). Otoriter Rejimlerde Karizmatik Meşruiyet: Nasır Dönemi Mısır Örneği, *Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Ok, Şenol, A. (2017). Eski Çağlardan Günümüze Siyasal Meşruiyet Kavramı, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Muğla.
- Türk, Dilek, G. (2018). İbn Haldun Bağlamında Yönetim Sistemlerinin Meşruiyet Sorunu ve Meşruiyetin İnşası, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, İstanbul.
- Yiğit, M. (2006). Ziya Gökalp'te İktidarın Meşruiyet Kaynağı, *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Niğde.
- Yüzgeç, D. A. (2006). Birinci Büyük Millet Meclisi'nin yapısı ve faaliyetleri (1920-1923), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Isparta

EKLER

Ek-1. 22 Haziran 1919, Amasya Tamimi (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015: 9-10).

A	1935/7
D	
F	1-1

TAMİM

GH & UK
ATASE
ARSIVI

۱- وطنک حیات . ملک استقدی تهادت دود . حکومت و وزیران استقد و دولتمند
 تا تیر و مراجه آنکه محصور و تخریب در عهد اینک سولستد ایمانیته ایجاب کرده
 بوجاه مقدری معقم طایفه بیرون . ملک استقدی تیر ملک عزم و قرار می نمود
 ملک عالی و وضعه در تیره ایف و صلای مقوضه حیات ایستد بر طایفه
 هر دو لوتایر و مایه در آرد . بر صحت مینک و جود ایستد .
 بونک ایچونه با مایه هر طرفه و قرار اول . تکلف و آردی می آردی تیر
 به رجوعه آن امیه عمل اول . بونک ایچونه تکلیف و مایه عثمانیه تیر
 نقد - ایچونه . بونک ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 اعتمادیه نظر اول . بونک ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 تحت مکتد اینستد آرد . هر دو بونک ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 خاری بونک ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 مکتد ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ۲- مکتد ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه

A	1935/7
D	
F	1-1

TAMİM

GH & UK
ATASE
ARSIVI

۱- اونداه بیوسه حرکت ایچونه
 ۲- ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 سائر ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 حرکت ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ۳- ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه
 ایچونه و صلای اعتمادیه نظر اول . ایچونه

Ek-3. 11 Eylül 1919, Sivas Kongresi Beyannamesi (Milli Egemenlik Belgeleri, 2015:26-27).

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a page from the Sivas Congress Declaration of Independence. The text is written in dark ink on aged, yellowed paper. A red rectangular stamp is visible in the upper right corner, containing the letters A, D, and F, and the number 14. A circular stamp is visible in the lower left corner, containing the text "GN. D. U. ATAG. ARSINI".

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a page from the Sivas Congress Declaration of Independence. The text is written in dark ink on aged, yellowed paper. A red rectangular stamp is visible in the lower center, containing the letters A, D, and F, and the number 14. A circular stamp is visible in the lower right corner, containing the text "GN. D. U. ATAG. ARSINI".

Ek-4. İstanbul'un işgal edilmesi ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın tüm vilayet, sancak ve kolordu komutanlıklarına Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip yeni bir meclis toplanacağını belirten "İntihabat Bildirisi" telgrafı (BCA, 490.1.0.0/34.141.2 – 1 (19 Mart 1920).

۱۹۲۰/۱۹
۵

 MECLIS AMBULANT
 CUMHURİYET MECLİSİ
 مکتوبه مقامه لایحه و قول اردو فرمانا غریبه

مقدهلته احدیه و باقیته سفینه من نیک دولت انقلاطیه و لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 عیالیه لایحه قوا و حاکم دولتی استیلا سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ایچ یازمجه بیله - حاکمیه - بحاله مقام خدمت و سفینه استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 تا سیه ایچ جیب تا سیه تام و تطبیق ایچ اوزره سفینه خدمت قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ایچنا هر وقت دل غمسه اولاد بیله - آنقره یکدیگر جعفرک دهن بوجیه استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 یاد عیالیه درج ایچ یازمجه - سنجیه انتخابیه ایچنا صحت و درون و طینر و زارنده تقاریر...

۱- آنقره ده صلحیه قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۲- برجه ایچ اولاد استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۳- انتخابیه لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۴- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۵- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۶- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۷- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۸- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۹- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...
 ۱۰- هر لایحه سزا استیلا قوه ترکیبه و عدل و اولاد...

- 2 -

490 01 2 1

BİRİNCİ CELSE

Açılma saati; zevalden sonra : 1,45

1. — NUTUKLAR

1. — *Reisi Sin Sinop Mebusu Şerif Beyin Meclisi açma nutku*

REİSİ SİN SİNOB MEBUSU ŞERİF B. — Huzarı kıram! İstanbul'un muvakkat kaydiyle kuvayı ecnebiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esasatıyla makamı hilâfet ve merkezi Hükümetin istiklâli iptal edildiği malûmunuzdur. Bu vaziyete serfûru etmek, milletimizin teklif olunan ecnebi esaretini kabul etmesi demektir. Ancak istiklâli tam ile yaşamak azmi katısından olan minelezel hür ve serazad milletimiz esaret vaziyetini kemali şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Meclisi Âlinizi vücuda getirmiştir. Bu Meclisi Âlinin Reisi Sîni sıfatıyla ve tevfiği ilâhi ile milletimizin dahili ve harici istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün eihana ilân ederek Büyük Millet Meclisini küşadeyliyorum. Mebuu akdesimiz olan bütün müslümanların halifesi ve Osmanlıların Padişahı Sultan Mehmed Hanı Sâdis Hazretlerinin kuyudu cenebiyeden tahlisine ve ebedî payitahtı saltanatı

seniye olan İstanbulumuz ile işgal altında ve envai mezalim ve fecayi içinde maddeten ve mânen bilâinsaf imha edilmekte bulunan biteümle vilâyatı mazlumemizin istihlâsına muvaffakiyet ihсан buyurmasını Cenabı Allaktan niyaz eyledim. (Alkırlar)

2. — *Mustafa Kemal Paşa (Ankara) nın Meclisin hangi âzalardan teşekkül edeceğine dair beyanatı*

MUSTAFA KEMAL PŞ. (Ankara) — Meclisi Âliniz malûmu âlileri salâhiyeti fevkalâdeyi haiz olarak yeniden intihabedilen Mebusanı Kıram ile duçarî taarruz olan makarrı saltanattan tahlisi nefis ile buraya gelen Mebusanı Kıramdan mürekkeptir. Tahlisi nefsedip gelebilicek olan mebusan ile birlikte bir Meclisi Âli vücuda getirilmesi ancak yeni intihabedilen tarzı intihabda mevzu bahis olmuşdur. Bu anda Meclisimiz münakittir. Evvelece intihabedilen mebusanın dahi aynı derecesi salâhiyette ifayı vazife etmesinin mebusanın tarzı intihabından daha ziyade şümüllü olduğu için bunun muvafık olacağı kanaatindeyim. Bu hususu teyid etmek isterim. (Muvafık, muvafık sadaları).

2. — İNTİHAPLAR

1. — *Mazbataları Tetkik Encümeni intihabı*

MUSTAFA KEMAL PŞ. (Ankara) Devamla — Mebusların mazbatalarını tetkik etmek üzere encümen teşkili tensibolunursa o meseleye geçilsin.

REİSİ SİN ŞERİF B. — Yalnız mazbatalar mı tetkik edilecek?

2. — *Muvakkat kâtip intihabı*

MUSTAFA KEMAL PŞ. (Ankara) — Efendim, diğer bir şeyi hatırlatmak istiyorum. Encümen teşkilini arz etmiştim. Bu hususta gençlerden iki kâtip zatiâlinize muavenet eylesen... (Umum - Muvafıktır, muvafıktır, sadaları)

MUSTAFA KEMAL PŞ. (Ankara) Devamla — Zaten bu iş ile işgal etmiş olan Muhiddin Baha Bey birisi olabilir zannederim. (Diğeri de Cevdet Bey olsun, sesleri)

REİS SİN — Burayı teşrif etsinler.

(Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey ile Kütahya Mebusu Cevdet Bey kitabet mevkiine geldiler)

KÂTİP MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) — Mazbataların tetkiki için iki encümen tefrik olunacak: On beşer kişilik.

(Kur'a keşidesine başlandı)

BİR MEBUS — Ne yapıyorlar, anıyalım?

DIĞER BİR MEBUS — Kur'a çekiyorlar, birer tane alıyorlar, fakat Reis Beyefendi Hazretleri iki kâtip birden zatiâlinize muavenet eylesen...

UMUM — Muvafıktır, sadaları.

MÜFİD Ef. (Kırşehir) — Henüz burada ispatı vücudetmiyenlerin ismine isabet edenler geçilecek mi?

MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) — Mevudolmıyanlar yazılmasın, zabta geçmesin.

FERİD B. (Çorum) — Mevudolmıyanlar da zabta geçsin.

MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) — (Kur'a keşide ederek) Ankara mektupçusu Esad Bey.

SESLER — Nâmeveut.

Diyarbakir evkaf başkâtibi Mustafa Bey (Nâmeveut, sesleri)

Ek-7. 24 Nisan 1920, Mustafa Kemal Paşa'nın hükümet teşkili hakkında teklifi ve TBMM'nin meşruiyetine yönelik beyanı (TBMM ZC, D. 1, C. 2, s. 30-32).

İ : 2 24.4.1336 C : 3

İstanbul işgali, şekil ve mahiyeti itibariyle Osmanlı Devletinin hâkimiyetini esasından ıskat etmek ve milletin esaret ve zilleti bir emrivaki olarak telâkki etmesine yol açmak hedeflerine müteveceh bir harekettir. Çünkü İstanbul'da doğrudan doğruya kuvayı Devlete vaziyed edilmiştir. Şöyle ki; evvelâ Meclisi Mebusan ecbren ıskat edilmiştir. Şu halde kuvvei teşriye mevcut değildir.

Saniyen; kuvvei icraiye esareti siyasiye altına konulmuştur çünkü; her kim olursa olsun cenebi kanununa tebaan muhakeme olunabileceği ilân olunmuş, bütün muhaberât ve muvasalâtı tahtı murakabeye alınmış, müdafaa-i nefse ait teşkilâtı doğrudan doğruya iptal edilmiş ve mütecevizlerin tamamen tahtı tâbiyyetine sokulmuştur. Binaenaleyh bu zelilâne vaziyeti terviç ve kabul etmiş olan Ferid Paşa Hükümeti, istiklâline pek sedit ve pek samimane merbut olan milletle arasındaki her türlü revabıt ve münasebatı bittabi zayı etmiş ve millet aleyhinde düşmanla bilittifak hareket etmekte bulunmuştur.

Salisen: Devlet halinde müteşekkil bir cemiyeti beşeriyenin teşkilâtı esasiesinde kuvvei adliye istiklâlinin ehemmiyeti müstağniî izahıdır. Milletlerin hakkı kazası istiklâlinin birinci şartıdır. Kuvvei adliyesi müstakil olmanın bir milletin Devlet halinde mevcudiyeti kabul olunamaz. Halbuki İstanbul'da efradı ahali arasında hiçbir cürmü kanuni ile maznun veya müttehem olmadıkları halde yüzlerce eşhasın tevkiğine devam olunması Düvelî itilâfiyenin noktai nazarlarına muhalif söz söylemek bile cürüm telâkki olunarak Kurunu Vustanın teamülâtı harbiyesi şeklinde tecavüzata bulunulması kuvvei adliyenin hükmen sâkit olduğunu göstermiştir.

Şu halde millet bugün yedi yüz seneden beri kemali şan ve şevketle muhafaza ve müdafaa ettiği istiklâl ve mevcudiyetinin bakası için İstanbul hâdisesinin vücuda getirdiği vaziyeti hukukiyeyi tamir etmek ıstırarındadır ve bunda o kadar isticel edilmelidir ki, temadi edilecek bir fâsilâi hâkimiyetin maazallah inhilâli tammu mü'eddi olmak suretiyle düşmanlarımızın tasavvuratını fiilen tesis etmesine imkân kalmamasın. Binaenaleyh her şeyden evvel müdafaa-i hukuk ve mevcudiyete kabiliyetli bir millet halinde beynelmil hukuk ve vazaifine hürmet olunmasını talebedebilecek teşkilâtı medeniye ve esasiye ile henüz yaşamakta olduğumuzun bütün cihana bu defa daha büyük bir kuvvet ve metanetle ilânı ihtiyacındayız. Bunun için de inhilâl eden teşkilâtı esasiyemizin bıraktığı boşluğu derhal doldurmak zaruretindeyiz.

İşte; vaziyeti esasiye ve hukukiyemizin tevhidettiği bu lüzum ve zaruret üzerinedir ki, hâkimiyeti milliyenin her şeyden evvel tecellisi maksadiyle Meclisi Âliniz salâhiyeti fevkalâde ile içtima etmiştir. İntihabatın kemali isticel ve hararetle icrası, vaziyeti hukukiyemizin bil-

ümum milletçe de aynı kanaatler dairesinde idrak ve ihata olunduğunu ve Meclisi Âlinizin şekil ve mahiyetinin, iradei milliyeye samimiyetle, kuvvetle müstenit bulunduğunu göstermiştir.

Meclisinizde temessül ve tecelli eden kudreti milliyemiz makamı hilâfet ve saltanatı cenebi tazyikatından kurtaracak ve Devleti Osmaniyeyi inhilâl ve esaretten tahlis edecek tedabiri ittihaz eyliyecektir ve istiklâli tammesi şart olan makamı hilâfete merbutiyeti viedaniyeleriyle müftehir ve müteselli olan âlemi İslâmiyet, ile yaşamak kabiliyetini nefsinde gören bir milletin esir olamayacağına kanaatle harekâtımızı hatve, hatve takibeden bütün cihani medeniyet ve insaniyet sizlere zahîr olacaktır. (Hararetili alkışlar) İstanbul faciasını takibeden günlerden şimdiye kadar heyeti temsiliyemiz millet arasındaki rabitai vahdet ve tesanüdü muhafaza etti. Kavânini Osmaniyenin meriyetini temin eyledi. Faaliyetten sâkit olan kuvayı umumiyei Devletin fikdânını hissettirmemeye çalıştı. Binaenaleyh emniyeti umumiyei sıyanet ve müdafaa eylemiş olmakla vazifesini bihakkin ifa ettiğine kâildir. Bu dakikadan itibaren yedi yüz senelik bir hayatı azamet ve şevketten sonra girivei inkırazın kenarında henüz ayakta durabilen Osmanlı milletinin âkibetinden mesuliyet, heyeti muhteremenizin saiki faaliyeti olacaktır.

Dâvamızın meşruiyeti ve bütün millet ve kuvvânın insaniyet ve adaletten nasibedar olduğuna kaani olduğumuz yüreklerinin bizimle müşterek ve bize daima muin ve zahîr bulunduğuna itminanı tamımız, muvaffakiyet ümitlerimizin kalblerimizde bir lâhzai tereddüde bile dışarı olmamasını temin edecek nihaysiz kuvvetlerdir, hususiyle Cenabı Hak daima bizimledir. (Âmin, âmin sadaları)

Vermek istediğim tafsilât bundan ibarettir.

3. — TEKLİFLER

1. — *Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşanın teşkilâtı Hükümet hakkında teklifi (1/1)*

MUSTAFA KEMAL Paşa. (Ankara) — Şimdi müsaade buyursanız bu dakikadan itibaren takibolunması lâzımgelen bâzı noktai nazarları arz edeceğim ve mazbut olan bu nıkai nazarı müsaade buyurulursa aynen okuyacağım:

«Bugünkü müşkül vaziyet içinde vatani tehlikei inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittihazı lâzımgelen tedabir bittabi Heyeti Muhteremelerine aidolacaktır. Aneak bu hususta da kendi tekkikat ve malûmatımıza istinadeden kanaatlerimizi Meclisi Âlinize arz etmeyi faideli ad detmekteyiz. Gerek hukuku esasiye kavaidine gerek tarihteki emsali adideye ve gerek zamanımızda aynı şeraiti elime içinde mâruzu inhidam kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibreti müessireye nazaran memleketi inkisam ve inhilâlden kurtarmak için derhal Kuvayı Umumiyei

milliyeyi esaslı teşkilât ile tevhidetmekten başka çare yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzımgelir? İşte mesele buradadır.

Gayrimişru ve gayrimesul kuvvetlerin tahakkümüyle kuvayi Devleti tevhide imkân bulunsa dahi bunun temadisi kabil olmadığını bilirsiniz. Esasen Meclisi Âlinizin mevcudiyeti de evvel emirde meşruiyet ve mesuliyet esaslarının millete vacibülmüraat görüldüğüne en büyük delildir. Binaenaleyh Meclisi Âlinizde tekâsüf eden iradei âliyei milliyeye istinadetmek suretiyle meşruiyet ve kanuniyetini ve yine Heyeti Muhteremenizde tecelli eyliyen viedanı milletin muhakemesine merbut bulunmak eihetiyle de mesuliyetini takdir ve tesbit edecek bir kuvvetin idarei umur etmesi zaruridir, bu kuvvetin şekli tabîisi ise bir Hükümettir.

Hükümet teşkilâtının şekli esasısı gayrimesul bir Reisi Hükümette tesbit edilen noktai tevazüne istinaden kuvvei teşriiye vazifesiyle mükellef bir heyeti murakabe ile vazifede devamı bu heyetin inzımanı itimadına mütevakkıf bir kuvvei icraiye ve bu kuvvei icraiye'nin vazaifi milliyeye göre taksim ve tensikinden ibarettir. Bu şekilde kuvayi icraiye, Reisi Hükümet tarafından müntahap ve kuvvei teşriyenin itimat ve muvafakatine, müstenit bir kuvvettir ki, hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halifei Müslimin Efendimiz her nevi cebir ve ikrahtan âzâde ve tamamıyla hür ve müstakil olarak kendini milletin ağışu sadakatinde gördüğü gün Meclisi Âlinizin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaz'ı muhterem ve mübeccelini ahzeder.

Meclisi Âliniz murakıp ve müdekkik mahiyetinde bir Meclisi Mebusan değildir. Binaenaleyh yalnız teşrii ve taknin ile vazifedar olarak mesul bir mevkiden mukadderatı milliyeyi nezaret altında bulunduracak değil, bilfiil onunla iştilal edecektir. Nitekim fevkalâde ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya kuvvei teşriiye'yi tatil edip icra heyetlerine fazla salâhiyetler bahşederler veyahut bütün milletin ârâyi umumiyesine müraa'atle ittihazı mukarrerat eylerler. Biz ittifağı Cumhuriyete her kuvvetten ziyade salâhiyet bahşeden İslâmiyet esasatını nazarı dikkate alarak Meclisi Âlinizi kâffei umuru millette doğrudan doğruya vazülyed tanımak taraftarıyız.

Bu umde'î esasıye kabul edildikten sonra daima Meclisi Âlinizin Heyeti Umumiyesi teferuatı umura kadar fiilen tetkik ve müzakere imkânını bulamayacağından Heyeti Muhteremenizden tefrik ve tevkil edilecek âzanın Hükümet teşkilâtı hazırasına nazaran icabeden taksimi mesai esasına göre memur edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve cümlesinin müstereken Heyeti Umumiye huzurunda mesul olması temini maksada kâfidir. Bu halde Meclisi Âlinize riyaset

edecek zatın Meclisi Âlinizi temsil etmesi itibariyle tevdi'î umur edilen âzayı muhteremen mürekkep heyete de riyaset etmesi ve Meclisi Âliniz namına vaz'ı imzaya ve tasdikı mukarrerata salâhiyettar olması ve icraya ait mesailde diğer âzayı muhtereme gibi Heyeti Umumiye nezdinde tamamen mesul olması zaruridir. Bu şekilde Heyeti İcraiye Meclisi Âlinin tasviibiyle tevkil edilecek ve Heyeti Umumiyeye karşı mesul olacak âzayı muhteremen ibaret olacak ve hattâ isimleri de (Vekil) tesmiye edilecektir. Reis olacak zat vâkıa ağır bir mesuliyet altında bulunacaktır. Çünkü Heyeti İcraiye ve vekiller ile Heyeti Muhteremeniz arasında bütün mesuliyet evvel emirde kendisine râci ve bu mesuliyet hem Meclisi Âlinizdeki, hem Heyeti Vekildeki Riyaset Makamının ikisine birden sâridir.

Milletin intihabettiği Heyeti Teşriiye ile muvazenetini Hükümet Riyaseti makamının teşkil ettiği noktai vahdetde bulur. Hükümet teşkilâtının bu kuyudu esasıyesine göre içinde bulunduğumuz buhrana ve memleketimizin ahvali hususıyesine nazaran bizim için kabili tatbik olup olmadığını düşünmek mecburiyetindeyiz.

Bizim bu zemindeki tetkikat neticesinde hasıl ettiğimiz kanaate göre idarenin bu şeklini mahzurdan sâlim görmemekteyiz. Çünkü Devleti Osmaniye diğer her hangi bir Devlet gibi hükümdarının nüfuzu cismanisi etrafında müteşekkil değildir. Makamı Saltanat aynı zamanda Makamı Hilâfet olmak itibariyle Padişahımız Cumhuriyet İslâmın da Reisi'dir. Mücahdatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilâfet makamlarının tefrikını istihdaf eden düşmanlarımıza iradei milliyenin buna müsaidolmadığını göstermek ve bu makamatı mukaddeseyi esareti cenebiyeden tahlis ederek ulümlerin salâhiyetini düşmanın tehdit ve ikrahdan âzade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydiyle dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabili cevaz değildir.

Su halde reissiz bir Hükümet vücuda getirmek zarureti içindeyiz. Halbuki bir noktai vahdette tevazün etmiyen kuvayi Devletin âhengi mesaisini idameye dahi imkân yoktur. Diğer taraftan her hangi bir makama kuvayi Devlet ve milleti tevhit ve tevin salâhiyeti bahş ederek o makamı gayrimesul tanımak mucibi felâkettir. Halifenin bile mesuliyetini esas olarak kabul etmiş olan İslâmiyetin böyle sureti tesviyelere müsaidolamayacağı aşikârdır.

Bu müşkül ve yekdiğeriyle telifi imkânsız esasat içinde durudiraz tetkikat icra ederek nihayet İslâmiyetin şeraiti esasıyesine müraa'atla Meclisi Âlinizde teksif edilmiş olan ve bütün cumhuriyet İslâmın da müzaheret ve muvafakatine mazhar bulunan iradei milliyeyi bilfiil mukadderatı vatana vâzûlyed tanımak umde'î esasıyesini kabul ediyoruz. Azayı muhtereme-

nin, bu nıkatı nazar hülâsaten tamim olunarak, intihabına delâlet olunması ve salâhiyeti fevkalâde kaydıyla intihabedilmiş bulunmaları ve müntehiplerin de teksir ve tevsi olunması, esas itibariyle bu umdenin millete de tamamen kabul edilmiş olduğuna delildir. Binaenaleyh Meclisi Âliniz, haiz olduğu salâhiyeti fevkalâdeye binaen karşısına çıkacak bir kuvvei ieraiyeyi yalnız murakabe etmek ve mesaili hayatiyei millet üzerinde böyle bir heyetle mücadeleyle meebur kalmak gibi vaziyeti hazranın mütehammil olamayacağı mahdut bir vazifei teşriiye ile değil, idarei umumiyeyi milleti fiilen deruhde ve selâmeti memleket ve hilâfeti bizzat temin ve müdafaa vazife ve salâhiyetiyle teşekkül etmiştir ve artık Meclisi Âlinizin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.

İşte memleketimizin şimdiye kadar geçirdiği buhrandan, felâketlerden, kâh Avrupa'yı taklidetmek, kâh idarei umuru devleti şahsi noktâi nazarlara göre tanzim ve tensika çablamak, kâh kanunu esasiyi bile ihtirasatı şahsiyeye baziçe eylemek gibi pek elim neticelerini gördüğü basiretsizliklerden hâsıl olan intibahı umumiye tereüman olduğumuz itikadiyle şu müşkül ve buhranlı devri tarihinin mücahedatını bu yolda tensik etmek taraftarıyız. Bittâbi hüküm Heyeti muhteremelerindedir. Yalnız mâruz olduğumuz inhilâl tehlikesine ve umuru devlet ve milletin uzun müddetten beri mercisiz kaldığına tekrar nazarı dikkati celbederek bilüzum nazariyat arasında devam edecek münaakaşatın en fena idarelerden daha ziyade suitesirat tevli dedeceğine arz etmeyi de vazifei hamiyet icabı görüyorum. Cenâbıhak muvaffakiyet ihsan etsin âmin». (Süreklî alkışlar üç dakika temadi etmiştir.)

Bu takriri rey'e vaz'edilmek üzere burada bırakıyorum. (1)

(1) Bu takririn aslı 3 numaralı kanun dosyasında bulunamamıştır, fakat büyük nutkun ikinci cildinin 4 ve 5 nci sayfalarında şöyle bir ifade ve kayıt mevcuttur:

Bu takrir, bugün gözden geçirecek olursak, orada esash ümdelerin tesbit ve ifade edilmiş olduğunu görürüz. Bu ümdeleri, müsaade buyurursanız burada tebarüz ettirerek sayacağım:

1. Hükümet teşkili zaruridir.
2. Muvakkat kaydıyla bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah kaymakamı ihdas etmek kabili tecviz değildir.
3. Mecliste mütekâsif iradei milliyeyi, bilfiil mukadderatı vatana vâz'ülyed tanıması m-dei esasiyedir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkinde bir kuvvet mevcut değildir.
4. Türkiye Büyük Millet Meclisi teşrii ve icrai salâhiyetleri câmidir. Meclisten tefrik ve tevkil edilecek bir heyet umuru Hükümeti rüyet eder. Meclis Reisi, bu heyetin de reisi dir.

HAMDULLAH SUBHİ B (Antalya) — Re-is Beyefendi bir ricamız var, efendim.

4. — TAKRİRLER

REİSİ SİN B. — Bir kaç takrir var, okunmasına müsaade buyurulur mu?

1. — Bursa Mebusu Operatör Emin Beyle iki arkadaşının, millî mücadeleye atıldığından dolayı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarına Meclis namına teşekkür edilmesine dair takriri

B. M. Meclisi Riyaseti Aliyesine

Harbî Umumide gösterdiği cesareti askeriye ve medeniye bilhassa mütarekeyi mütaakip vatan ve milletimiz demir çember içerisinde alındığı bir sırada istihkarı hayat ederek en evvel meydanı mücahedeyle atılan ve şu suretle bugünkü millî varlığımızın husulüne sebebolarak bihakkin milletimizin minnettarlığını celbeyliyen Milli Kahramanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine esamisi malûm ve gayrimalûm diğer rüfekaı kiranlarına Meclisimiz namına sureti resmîyede beyanı teşekkür edilmesini teklif eyleirim. 23 Nisan 1336

Bursa	Çorum	Kastamonu
Mebusu Operatör	Mebusu	Mebusu
Emin	Ferid	Rüşdü

UMUM — Müttefikân kabul.

2. — Çorum Mebusu Fuad Beyle arkadaşlarının, Meclisi bir Reisisani seçilmesine dair takriri

B. M. M. Riyaseti Celilesine

Meclisimiz salâhiyeti ieraiyeyi de haiz olmasına binaen kuvvei teşriyeyi meclislerinden fazla olarak bir reisisani intihabedilmesi muvafık olmakla intihabata mbaşeretten evvel keyriyetin derhal rey'e vaz'ını teklif eyleyiniz.

Çorum	Kastamonu	Diyarbakır
Fuad	Abdülkadir Kemali	Hacı Şükrü
Bursa	İzmit	Eskişehir
Şeyh Servet	Sırrı	Eyyüb Sabri
İzmit	Denizli	Eskişehin
Hamdi	Hakkı Behie	Mehmed Ali
Antalya	Aydın	Erzurum
Hamdullah Sübhi	Yunus Nadi	Süleyman Necati
Afyon Karahisar	Eskişehir	Eskişehir
Hulûsi	Mehmed Emin	Hüsrev Sâmî

UMUM — Kabul, kabul.

3. — Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya Beyle, Hâmidîye Kahramanı Rauf Beyin namının hürmetle vâdedilmesine dair takriri

B. M. M. Riyaseti Celilesine

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin mücahedei millîye ve vataniyelerinde büyük hizmetleri sebk etmiş olan ve maalesef bugün aramız-

Hâtıra: Padişah ve Halife, cebrü ikrahtan azade olduğu zaman, Meclisin tanzim edeceği esastı kanuniye dairesinde vaziyetini ahzeder.

Ek-8. Üçüncü Birleşimin altıncı oturumunda Hamdullah Suphi Bey (Antalya)'in okuduğu, Hâkimiyeti Milliye Gazetesinin 28 Nisan 1920 Çarşamba günkü nüshasında yayınlanan Büyük Millet Meclisi'nin memlekete beyannamesi (Ezherli, 1998:41-42)

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN MEMLEKETE BEYANNÂMESİ

Anadolu'nun her köşesinden gelen vekillerimizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeye lüzüm gördü:

İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hâinler, sizi aldatmak için her türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilâyetinin, Antalya'nın, Adana'nın, Anteb'in ve Maraş'ın ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silâhına sarılan milletdaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için padişah ve halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi, halife ve padişahımızı düşman taziyikinden kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına mâni olmak, pâ-y-i tahtımızı yine ana vatana bağlamak için çalışıyor. Biz, vekilleriniz, Cenâb-ı Hak ve Rasûl-i Ekrem'i nâmına yemin ederiz ki padişaha, halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksat vatani müdafaa eden kuvvetleri, aldatılan Müslümanların elleriyle mahvetmek ve memleketi sahipsiz, müdâfaasız bırakarak elde etmektir. Hind'in, Mısır'ın başına gelen hâlden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın! İzmir'ini, Adana'sını, Urfa ve Maraş'ını, elhâsıl vatanın düşman istilâsına uğramış kısımlarını müdâfaa edenleri; din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdukmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisi'nin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Tâ ki din, son yurdunu kaybetmesin. Tâ ki milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelemeyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği, aramızda nifâk ve şikâkdir. Allah'ın lâneti. düşmana yardım eden hâinlerin üzerine olsun. Ve rahmet ve tevfiği, halife ve padişahımızı, millet ve vatani kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.

I : 67 18 , 9 , 1336 C : 3

REİS — Müzakereyi kâfi görenler ellerini kaldırsınlar. Müzakere kâfi görüldü.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısahip) — Suahim cevapsız kaldı. Cevabı Hükümetin ağzından işitmek isterdim.

Yarı bu hacet önünüze öfkülecektir. (Cevaba müzüm yok sesleri).

REİS — İntihap yapmak için hiç olmazsa on dakika teneffüs etmek üzere celseyi tatil ediyorum,

Hüatnu Celse : 2,30

(İkinci celse hafi aktedilmiştir).

ÜÇÜNCÜ CELSE

Açılma Saadı : 4,38 Bedezzeval

REİS — Reisi Sani Vekili Vehbi Ef. Hz.

KÂTİPLER : Feyyaz Âli Bey (Yozgat), Muhittin Baha Bey (Bursa).

REİS — Efendim, ekseriyetimiz hâsil oldu. Celseyi küşat ediyorum.

3. — LÂYİHALAR

1. — Teşkilâtı esasiye kanunu lâyihası.

REİS — Hükümetin beyannamesi var okunacak:

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Heyeti Vekâletin siyasi, içtimal, idari, askeri noktai nazarlarını telhis ve teşkilâtı idariye hakkındaki mukarreratını ihtiva eden programı Büyük Millet Meclisine takdim ediyorum. İşbu esasta müsteniden tanzimi ikfiza eden kanun lâyhalarının dahi derdesti takdim olduğu maruzdur.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Maksat ve Meslek

1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi, hududu milleti dahilinde temini hayat ve istiklâl ve tahlisi makâmı hâlfet ve saflanat ahdiyle teşekkül eylenmiştir.

2. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti hayat ve istiklâlini kurtarmayı yegâne maksadı ve gaye bildiği halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmağa gayesine vâsil olacağı itikadındadır.

3. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve istiklâline sulkast eden emperyalist

ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve haricî düşmanlarla tevhibi mesai edip milleti işgal ve ifsada çalışan dahilî hainlerin tedbiri için orduyu tarsiin etmeyi ve onu istiklâli millinin mütekkâsi bilmeyi vecibe addeder.

4. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti halkın maruz bulunduğu avamîli sefaleti izale ile esbap ve vesaiti saadet ve refahın temin etmeyi umdeci esasiye ve binaenaleyh toprak, maarif, adliye, mâhiye, iktisat ve aletümüm içtimal mesailde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre muktazi tecehdüdat ve tesisatı vücutte getirmeyi başlıca vazife addeder. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bülümle mesai ve icraatında milfet ve memleketin maruz bulunduğu fiilî tecavüzat ve ifsadata karşı milletin vahdet ve tesanüdünü halele ve müdafaa ve mücadele kuvvet ve kudretini nakiseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakkî eder. Siyasi, içtimal, umdelerini milletin ruhundan almaya atfı ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu umdelerin tafbiyatında milletin temayülât ve ihtiyacatı hakikiyesini nazarı dikkatte bulundurur.

Mevaddı Esasiye

5. — Hilâfet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsil olduktan sonra Padişah ve Ha-

liferi müslimin kavanini esasıye dairesinde mevkii muhterem ve mübeccelini ahzeder.

6. — Hâkimiyet bilâkaydû şart milletindir. Usulî idare, hakkın mukadderatını bizzat ve biffiil idare, etmesi esasına müstemdir.

7. — İcra kudreti ve teşri salâhiyeti milletın ye-gâne ve hakikî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecellî ve temerküz eder.

8. — Türkiye Halk Hükümeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Ve (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) unvanını taşır.

9. — Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca reyiam ile müntahap azadan mürekkeptir.

10. — Büyük Millet Meclisi âzasının miktarı her ehlî bin nüfusta bir aza olmak ribariyle tertip olunur.

11. — Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede bir kere icra olunur. İntihap olunan azanın azalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Büyük Millet Meclisi âzasının her biri kendini intihap eden vilâyetin ayrıca vekili olmayıp umum milletın vekilidir.

12. — Büyük Millet Meclisi her sene teşrinisani iptidasında bilâ davet içtima eder.

13. — Büyük Millet Meclisi azası her mebdai içtimadan itibaren dört ay sonra Büyük Millet Meclisine üst kâffeî hukuk ve salâhiyeti haiz olmak ve gelecek devrei içtimaiyeye kadar hali içtimaî muhafaza etmek üzere her vilâyetten asgarî birer aza bulunacak surette işlerinden süksünü reyî hafi ile tefrîk eder.

14. — Bîlûmum kavanın vaz ve taddîli, feshi ve muahedat ve sulh akti ve hânî harp Büyük Millet Meclisinin cümleî hukukundandır.

15. — Büyük Millet Meclisi Hükümeti inkisam eylediği devairi kanunu mahsusı mücibince intihapkerdesi olan vekiller vasıtasıyla, reisinin tahtı riyasetinde olarak, idare eder. Azayı mütebakkiye icrai hususat için vekillere veçhe tayin ve tedefhace bunları tebdîl eder.

16. — Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur. Emrî kumanda salâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde olup emrî kumandaya müteâfîk umur Erkânı Harbiyei Umumiye Vekâleti tarafından tedvir olunur.

17. — Büyük Millet Meclisi Reisi aynı zamanda İcra Vekilleri Heyetinin de reisidir. Meclis Reisi sıfatıyla Meclis namına vazî imzaya ve tasdikî mukarrerata salâhiyettardır.

İdare

18. — Türkiye, coğrafi vaziyet ve iktisadî münasebet noktaî nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazalara münkasem olup kazalar da nahiyelerden terek-küp eder.

Vilâyet

19. — Vilâyet umuru mahalliyede şahsiyeti maneviyeye ve muhtariyeti tammeyi haizdir. Siyaseti haricîye ve dahîliye, umuru askerîye, beynelmîlîl münasebatı iktisadîye ve Hükümetin tekâfîfi umumiyesi ile menafîi birden ziyade vilâyata şamil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz-edilecek kavanın mücibince bîlûmum umuru maarif, sıhhiye, iktisadîye, ziraiye, nafia, ve muavenetî içtimaiyenin tanzimî idaresi (Vilâyet meclislerinin) salâhiyeti dahilindedir.

20. — Vilâyet meclisleri, beş bin nüfusta bir aza ribariyle ve reyiam ile vilâyet halkınca müntehap azadan mürekkeptir. Vilâyet meclislerinin devairi intihabiyesi, Büyük Millet Meclisinin devrei intihabiyesi kadardır. Müddeti içtimaiyeleri senede iki aydır.

21. — Vilâyet meclisi azası meyanıtdan bir reis ile dört azadan teşekkül etmek üzere bir heyet idare intihap eder. Salâhiyeti icraiye daimi olan işbu heyete aittir.

22. — Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekil ve mümessili olmak üzere vali bulunur, vali Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından tayin olup vazifesi Hükümetin umumi ve müsterek vezâifin; rüyet etmektir. İdarei mahalliyeye karşı vaziyet ve vazife si yalnız murakabeden ibarettir.

Kaza

23. — Kaza yalnız bir idarî ve inzibati cüzü olup şahsiyeti maneviyeye haiz değildir. İdaresi Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından mansup ve valinin tahtı emrinde bir kaymakama mevduudur.

Nahiye

24. — Nahiye hayatı hususiyesinde hâizî muhtariyet bir şahsiyeti maneviyedir.

25. — Nahiyenin bir meclisi, bir idare heyeti ve bir de müdürü vardır.

26. — Nahiye meclisi nahiye halkınca reyiam ile müntehap azadan terek-küp eder.

27. — İdare heyeti veya nahiye müdürü nahiye meclisi tarafından intihap olunur.

28. — Nahiye meclisi salâhiyeti kazaiye, iktisadîye ve Maliyeyi haiz olup bunların derecatı kavanini mahsusa ile tayin olunur.

Ek-10. 23 Nisan 1920, Meclisin açılışı (Kuruluş Safhasında Belgelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2021:317).

Ek-11. 23 Nisan 1920, Meclisin açılışı (Kuruluş Safhasında Belgelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2021:320).

Ek-12. 23 Nisan 1920, Meclisin açılışı (Kuruluş Safhasında Belgelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2021:316).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Okan CESUR

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih.

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı.

Yayınlar

Özüçetin Yaşar-Cesur Okan; Meşruiyet Ve Meşruiyet Temelinde I. Dönem TBMM'ne Atfedilen Mütalaa ve Değerlendirmeler”, **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışının 100. Yılı: Osmanlıdan Cumhuriyete Türkiye'de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu**, 11-14 Mart 2020 / EDİRNE.